

T 62 N175 S

1752

002994

168

2

MILITAIRE SPECTATOR

De Verbindingsdienst anno 1999

(zie blz. 72)

jaargang 168

2

1999

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
E-mailadres: m.haas@kma.nl

Secretaris: I.M. de Jong
majoor der intendance
p/a Ledenadministratie
Telefoon (070) 318 72 79

Ledenadministratie:
Instituut Defensie Leergangen
mw. E.M. de Haas-De Ruijter
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag

HOOFDREDACTEUR

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 00

ADJ. HOOFDREDACTEUR

D. Starink
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel der cavalerie
ir. J.W. van Bommel
kolonel van de technische staf
drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL
F.H. Meulman
kolonel Koninklijke Luchtmacht
drs. J. Terpstra
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUCTIE

mw. drs. A. Kool
p/a Ledenadministratie
Telefoon (015) 215 27 20

ABONNEMENTEN

f 40,- (studenten f 25,-) buitenland
f 50,- per jaar. Losse nummers f 4,-

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

DRIUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: Trend-Set Snelzet bv
ISSN 0026-3869

NADRIUK VERBODEN

Foto omslag: Personeel van de Verbindings-
dienst zet straatzenderantennes op
Bron: SMG/KL

MILITAIRE SPECTATOR

62 Editoriaal:
Vertrouwen...

64 Mededelingen

65 T.G.J. Damen:
Integrale verantwoordelijkheid van de commandant
Een praktijkvoorbeeld

72 Th. Ent, E. van Seters:
De Verbindingsdienst anno 1999
Een 'elektronische' verkenning

78 H. Roozenbeek:
Van telegraaf tot satelliet
125 Jaar telecommunicatie in de Koninklijke Landmacht

87 L. Polman:
Journalistieke zeperds?
De zomer van 1998

89 D. Winslow, C.P.M. Klep:
Besmeurde erfenis
Het onderzoek naar wangedrag van Canadese para's
in Somalië

98 R. Moelker, J. Ambaum e.a.:
Beter luisteren, meer seks?

105 Meninge van Anderen / Antwoord op mening van
Anderen

106 Samenvattingen / Summaries

Vertrouwen

Sinds 1898 heeft (in Nederland) het karakter van de belangenbehartiging voor militairen zich ontwikkeld. Tijdens een congres op 1 oktober 1998 vierde de Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP) in samenwerking met de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht het jubileum dat honderd jaar geleden in Den Helder onder de naam 'Ons Belang' de eerste vakbond voor militairen in Nederland werd opgericht. Tijdens dit jubileumcongres sprak de voorzitter van de AFMP over belangenvereniging of vakbond: welke keuze en welke kerntaken?

Terecht constateert de inleider dat er in de honderdjarige geschiedenis van normalisatie van de arbeidsverhoudingen ruimte is ontstaan voor vakbonden/belangenverenigingen voor militairen bij Defensie. Meer nog, dat zij een niet meer weg te denken plaats binnen Defensie hebben verdiend. In de structuur van het arbeidsvoorwaardenoverleg spelen de vertegenwoordigers van het personeel immers een belangrijke rol. Zonder in te gaan op de keuze met betrekking tot vakbond of belangenvereniging is het verschil volgens de inleider eenvoudig aan te

geven. Een vereniging die is aangesloten bij een vakcentrale, maakt deel uit van de vakbeweging en is een vakbond. Een vereniging die niet is aangesloten bij een vakcentrale, maakt geen deel uit van de vakbeweging en is dus een belangenvereniging, zeker in de ogen van de vakbonden.

Daarnaast kwamen in deze inleiding onder meer de grenzen van de werkvelden van de vakbonden/belangenverenigingen aan de orde. Opmerkelijk was dat een wezenlijke grens niet aan de orde is gesteld. Dit betreft de belangen van het militaire personeel. Mogelijk omdat belangenbehartiging zo vanzelfsprekend is dat vermelding achterwege kan blijven. Het gevaar van deze vanzelfsprekendheid is dat ook de grenzen die verband houden met deze kerntaak daarmee uit het oog worden verloren. Dit is dan des te betreurenswaardiger gezien de unieke positie van de militair; hij wordt door de overheid eenzijdig aangesteld in zijn ambt en dus is hij geen werknemer in de zin van het Burgerlijk Wetboek.

Tijdens hetzelfde congres sprak de minister van Defensie over het belang van de motivatie van het personeel. Niet alleen omdat de minister dat vindt, maar omdat iedere militair hetzij uit eigen ervaring (*lessons learned*) dan wel uit historische voorbeelden weet dat een goed moreel een *conditio sine qua non* is voor de inzet van militairen. Uit onderzoeken die in 1994 en 1997 in de KL zijn gehouden, blijkt dat het percentage medewerkers dat de KL *geen* goede werkgever vindt, gedaald is van 35 naar 25 procent. De medewerkers die ontevreden zijn, zijn ook minder gemotiveerd en hebben een hogere verloopintentie. Het personeel dat de KL *geen* goede werkgever vindt, geeft een lager cijfer voor de eigen motivatie en bij 30 procent van hen is de motivatie de laatste tijd afgenomen. Het personeel dat de KL niet een aantrekkelijke, betrouwbare en zorgzame werkgever vindt, denkt vaker over solliciteren buiten de KL.

Resultaten die een inspanning van *allen* vergen om deze situatie verder te verbeteren. Van belang is dan om inzicht te krijgen in de factoren die het moreel kunnen verbeteren, zoals vertrouwen in elkaar, vertrouwen in het gebruikte materiaal, maar ook vertrouwen in de directe leiders en vertrouwen in de hoogste leiding. Dit geldt niet alleen voor het moreel tijdens operaties maar ook voor arbeidstevredenheid in de vredessituatie. Wie de periodieken leest van de

verschillende vakbonden/belangenverenigingen van militair personeel kan zich niet aan de indruk onttrekken dat het 'vertrouwen' in de top niet wordt bevorderd. Is daar dan de niet-genoemde grens van de belangen van het personeel in het geding?

Natuurlijk is het zo dat het in de eerste plaats de top zelf is die in zijn doen en laten zodanig moet handelen dat de leden van de organisatie vertrouwen krijgen, hebben en houden. En natuurlijk is het terecht dat als de top of een lid van de top fouten maakt, het mede een taak is van de vakbonden/belangenverenigingen om de top daarop aan te spreken. De top moet het vertrouwen van zijn personeel immers verdienen door de voorbeeldfunctie die deze heeft. Maar in de verschillende periodieken wordt in toenemende mate de indruk gewekt dat het bekritisieren van de top ook geschiedt om meer leden te winnen. Dat het dan niet zo nauw met de waarheid dan wel met een volledige berichtgeving wordt genomen, valt bijzonder te betreuren. Heiligt het doel hiermee de middelen?

Indien de grens van de belangen van het personeel in de discussie wordt meegenomen, dan kunnen vragen aan de orde komen zoals:

- Is het belang van een beperkt aantal leden van de ene bond belangrijker dan het belang van zo'n duizend militairen die naar eer en geweten hebben gehandeld tijdens een uitzending, en die psychisch al het nodige hebben doorstaan en door de ontstane commotie in de media nog meer in de problemen komen?
- Wat is het belang om de overigens terechte problemen van een lid uitgebreid in een periodiek te beschrijven, maar onvermeld te laten dat de top al enkele jaren actief bezig is de door externe instanties opgelegde regelgeving veranderd te krijgen, waarbij de bestuurders van de betreffende bond van deze feiten op de hoogte zijn?

Deze willekeurige voorbeelden betreffen niet één militaire vakbond of belangenvereniging, maar zijn overal terug te vinden. Gedacht kan ook worden aan een columnist die de gelegenheid krijgt een vendetta te voeren tegen de vorige Stasdef over vermeende verkeerde activiteiten die hij in een vorige functie zou hebben uitgevoerd. Of aan de federatie voor Reserve-

personeel die in de komkommertijd de openbaarheid zoekt om tegen beter weten in, de frustratie van reserve-personeel uit te dragen.

Het is juist dat de bonden vingers op de zere plekken leggen, maar laat hen dat met concrete, harde en volledige dossiers doen. Soms is een harde aanpak de enige manier om een bureaucratisch apparaat tot inkeer te bewegen. Het verdient echter aanbeveling dat ook de vakbonden/belangenverenigingen in deze voor de krijgsmacht en het personeel onzekere tijden, in de spiegel kijken en zich de vraag stellen of ook zij niet gebaat zijn bij een klimaat van vertrouwen.

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswenschap en de Atlantische Commissie nodigen leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'De Hoofdlijnennotitie' - Defensie op weg naar de 21-ste eeuw?

Onder leiding van mr. drs. C. Hofman zullen debatteren:

Prof. dr. A.H.M. van Iersel, Pax Christi Nederland

Dr. K. Koch, Rijksuniversiteit Leiden

Bauke Snoep, Algemene Federatie van Militair Personeel

Prof. dr. P.M.E. Volten, Rijksuniversiteit Groningen

Vertegenwoordiger ministerie van Defensie

Dinsdag 16 februari 1999

Perscentrum Nieuwspoort, Lange Poten 10, Den Haag

Vanaf 19.30 uur is de zaal open. De bijeenkomst vangt aan om 20.00 uur. Gaarne aanmelden tijdens kantooruren: 076-5273209.

Mededeling van het Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht

In februari verschijnt het

HB 7-12 Handboek Infanteriepeloton Luchtmobiel

Aankondiging

In de tsaristische omgeving van St. Petersburg wordt eind februari 1999 een bijzondere conferentie georganiseerd over oorlog en vrede. Vooraanstaande geleerden, militairen en politici uit de hele wereld zullen hun visie geven op actuele onderwerpen in de nieuwe wereldorde. De conferentie **'The Future of War'** zal een belangrijke bijdrage moeten leveren aan het internationale debat over de veranderingen van het internationale systeem en de daaraan gerelateerde veranderingen in de manifestatie van oorlog.

St. Petersburg heeft om historische redenen een bijzondere plaats in het debat over de vrede. In 1999 is het honderd jaar geleden dat de laatste tsaar, Nicholaas II, en zijn raadsadviseur Ivan Bloch, het initiatief namen voor een grote internationale vredesconferentie. Deze werd in mei 1899 gehouden, waarbij koningin Wilhelmina als gastvrouw optrad, en staat bekend als 'de Eerste Vredesconferentie van Den Haag'.

Na honderd jaar voert het spoor terug naar St. Petersburg, oude tsarenstad in een ingrijpend veranderde sociale en politieke omgeving. Internationale oorlogsvoering is vrijwel verdwenen. Maar andere vormen van geweld steken de kop op: burgeroorlogen, regionale conflicten, terroristische aanslagen. Hoe zal een nieuwe wereldorde er uitzien, en wat zullen de consequenties van deze nieuwe orde zijn voor oorlog en vrede?

Een aantal invloedrijke wetenschappers en politieke leiders heeft toegezegd naar St. Petersburg te komen. Onder hen zijn *Christoph Bertram, Martin van Creveld, Roger Fischer, John Keegan, Edward Luttwak, Sir Michael Rose, Immanuel Wallerstein* en *Javier Solana*, secretaris-generaal van de NAVO.

De conferentie 'The Future of War' is een initiatief van de Nederlandse stichting 'Foundation for War Studies'. De stichting is een particulier initiatief; in het bestuur hebben zitting: politici, militairen en wetenschappers. De conferentie wordt onder andere gesteund door de Nederlandse regering. De Russische autoriteiten hebben hun medewerking toegezegd.

Het is nadrukkelijk de bedoeling dat de conferentie 'The Future of War' concrete aanbevelingen oplevert. De conferentie moet worden beschouwd als een inhoudelijke voorbereiding op de officiële herdenking van de eerste internationale vredesonferentie, later in 1999, in Den Haag.

Voor nadere informatie over deelname aan deze ambitieuze conferentie, die wordt gehouden van **24 - 26 februari 1999** in St. Petersburg, kunt u zich wenden tot:

Foundation for War Studies
Oosterhaven 11, 9723 AP Groningen, The Netherlands
e-mail pvk.project@tip.nl / tel. +31-50-3180686 / fax +31-50-3187125.

Integrale verantwoordelijkheid van de commandant

Een praktijkvoorbeeld

T.G.J. Damen - kolonel der Limburgse Jagers

Inleiding

Eind december 1995/begin januari 1996 vertrok het 42-ste gemechaniseerde bataljon IFOR I naar Centraal Bosnië om onder Brits commando deel te gaan nemen aan de operatie *Joint Endeavour*, oftewel de uitvoering van de militaire elementen van de Dayton-akkoorden. De kern van de Nederlandse bijdrage aan IFOR I werd gevormd door het 42-ste bataljon Limburgse Jagers (42 BLJ) minus de eigen A-compagnie. Het bataljon was versterkt met het A-eskadron van 11 Tankbataljon, een geniecompagnie en een peloton van het Korps Commandotroepen (KCT). Aan de hand van mijn ervaringen als bataljonscommandant daarbij, wil ik laten zien tot waar de verantwoordelijkheid van een commandant zich bij zo'n operatie kan uitstrekken.

Voor alle militaire operaties geldt dat elke situatie steeds weer uniek is. Mijn uitspraken hierover zijn dan ook strikt persoonlijk, zonder de pretentie van algemene geldigheid. Daarom zal ik mijn visie vooral illustreren met praktische voorbeelden.

Ik wil bovendien persé geen theoretisch verhaal uitdragen, maar met deze voorbeelden mijn visie op integrale verantwoordelijkheid toespitsen op de voor mij belangrijkste doelgroep: de huidige en toekomstige operationele commandanten op het niveau van bataljon (of overeenkomstig niveau) en lager.

Terminologie

Onder het begrip 'integrale verantwoordelijkheid' versta ik dat een

Kolonel Damen was een van de inleiders op het symposium 'De verantwoordelijkheid van de commandant; commandovoering onder moeilijke omstandigheden...'

Dit symposium vond plaats op 8 oktober 1998 op de Koninklijke Militaire Academie te Breda.

Medeorganisatoren waren het Koninklijk Instituut voor de Marine, het Instituut Defensie Leergangen en de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

commandant, op welk niveau dan ook, uiteindelijk volledig verantwoordelijk is voor alles wat er in het kader van de aan hem verstrekte opdracht binnen zijn eenheid gebeurt, dan wel ten onrechte niet gebeurt. Hierbij gaat het niet alleen om hoofdzaken als de blijvende getrouwe uitvoering van die opdracht, juist ook onder levensgevaar, maar tevens over kleinigheden, die soms niet eens rechtstreeks uit de opdracht schijnen voort te vloeien. De opdrachtgerichte commandovoering van onze huidige KL-doctrine beperkt zich namelijk niet tot de opdracht aan de ondercommandanten het te bereiken doel – het wat – aan te geven. Daarmee begint het wel maar de hogere commandant moet daarna wel controle blijven uitoefenen over de manier waarop de ondercommandanten deze opdracht invullen. Dat geldt ook voor kleinigheden, en de hogere commandant moet wel degelijk ingrijpen wanneer zijn eigen einddoel

in gevaar komt. De manier van controle uitoefenen en ook van zijn eventueel ingrijpen, is vooral afhankelijk van de gegroeide vertrouwensband in de eenheid, en moet de ondercommandanten helpen (niet hinderen). Ik zal dat straks met een concreet voorbeeld toelichten.

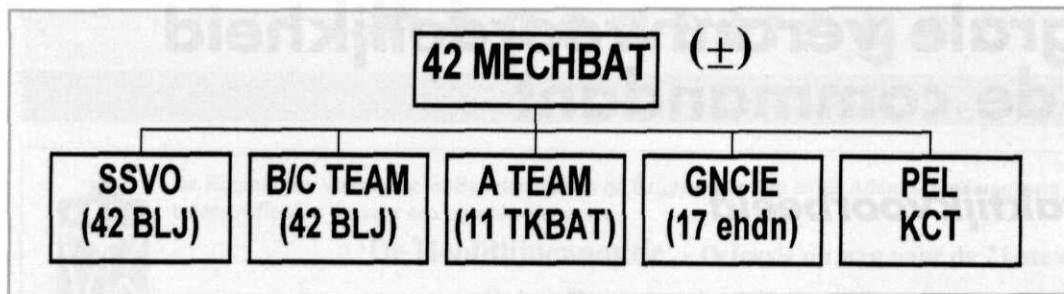
Aan de andere kant heeft men natuurlijk ook zelf te maken met een hoger niveau, waarvan men opdrachten en verdere aanwijzingen ontvangt. In de situatie in Bosnië richtte het bataljon zich voor wat betreft operationele zaken naar Britse zijde (wij stonden immers onder *operational control* van de vierde Britse brigade), en voor allerlei administratieve zaken naar het Nederlandse contingent in Busovaca.

Opzet

In dit artikel wil ik, na een korte bespreking op de basisorganisatie van het bataljon en de verstrekte opdracht, via de regels van generaal Colin Powell de context van de operatie en de eerste fase van de ontplooiing beschrijven. Daarna ga ik in op de voorbereiding, en de uitvoering en ik zal een enkele opmerking maken over gewenning. Ter afsluiting geef ik aan hoe integrale verantwoordelijkheid tijdens deze uitzending op mij heeft ingewerkt.

Organisatie

Afbeelding 1 geeft de organisatie van het 42-ste bataljon, zoals dat in Bosnië als IFOR I werd onplooid. Het was geen organiek pantserinfanteriebataljon meer. Uit de beschikbare

Afb. 1
De organisatie
van IFOR I

middelen waren drie identieke teams gecreëerd, elk met een teamstaf, een peloton Leopard II, twee pantsersinfanteriepelotons YPR 25-millimeter, een peloton Prat Tow II, een genie-sectie en een geneeskundige hulp-postgroep. Daarnaast beschikte het bataljon over de eigen stafstafverzorgings- en ondersteuningscompagnie met daarin onder andere het eigen verkenningpeloton en de mortieren 120-millimeter, een geniecompagnie (samengevoegd uit personeel van 17 verschillende eenheden) en een peloton van het KCT, bestaande uit vier ploegen.

Opdracht

De opdracht aan IFOR was kortweg de uitvoering van de militaire elementen van de Dayton-akkoorden onder een voortdurende *force protection*. IFOR had voor de uitvoering van haar taak de beschikking over een ruim, zogenaamd 'robuust' mandaat. De *Rules of Engagement* gaven, indien noodzakelijk, de mogelijkheid om naleving van het Dayton-akkoord af te dwingen door al de beschikbare wapens te gebruiken. Zo'n mandaat is een belangrijke ruggensteun voor elke commandant op elk niveau.

Ook de mijlpalen van het Dayton-akkoord gaven ruggensteun en vormden als het ware een spoorboekje voor de opeenvolgende stappen in de operatie. Deze stappen waren:

- D-dag (20 december 1995), het overdragen van de verantwoordelijkheid van UNPROFOR naar IFOR. (Overigens arriveerden wij pas na deze datum in het operatiegebied.)

- D + 30 (19 januari), *Zone of Separation* (ZoS) door alle partijen ontruimd. Tevens moesten alle mijnen in de ZoS zijn geruimd en daarbuiten ten minste zijn gemarkeerd.
- D + 45 (3 februari), alle partijen moesten worden teruggetrokken uit de gebieden die zij krachtens het Dayton-akkoord dienden over te dragen. Tevens moesten alle zware wapens die aanwezig waren binnen een straal van tien kilometer vanaf de *inter entity boundary line* gerekend, op nummer aan IFOR zijn gemeld.
- D + 90 (19 maart), de partijen mogen in de aan hen overgedragen gebieden weer militaire eenheden stationeren.
- D + 120 (18 april), de belangrijkste datum in onze periode in Centraal-Bosnië. Partijen hebben al hun parate troepen met hun zware wapens gekazerneerd en alle overige troepen gedemobiliseerd.
- IFOR I voerde de opdracht uit door:
 - het patrouilleren in het gebied van verantwoordelijkheid: ongeveer 80 x 40 kilometer grotendeels zwaar geaccidenteerd terrein;
 - het vaststellen en bezetten van kritieke punten waar spanning kon worden verwacht;
 - het monitoren van mijnruimactiviteiten door de partijen;
 - het toezien op de terugkeer naar kazernes en het garanderen van de vrijheid van beweging.

De regels van generaal Colin Powell

Voordat ik mijn betoog vervolg, wil ik eerst de regels van generaal Colin

Powell introduceren, de voorzitter van de verenigde chefs van staven van de Verenigde Staten, onder andere gedurende de Golfoorlog. In het verloop van zijn carrière verzamelde hij zijn eigen *lessons learned*, die hij overal waar hij werkte op zijn bureaublad plakte en gaandeweg uitbreidde. Afbeelding 2 geeft een overzicht van al zijn regels. Pas na terugkomst uit Bosnië heb ik zijn boek *A Soldier's Way* gelezen. Bij het schrijven van dit artikel bleek dat Powells regels soms goede motto's vormden voor mijn praktische voorbeelden. U zult enkele ervan dus nog terugzien.

De context

Allereerst de context van de uitzending. In dit geval ging het om een totaal nieuwe operatie, een nieuw en vrijwel onbekend gebied, met daarin een voor ons onbekende bevolking en voormalig strijdende partijen waarvan wij niet wisten hoe zij op onze binnenkomst zouden reageren. Daarbij wil ik nu de eerste stappen bespreken van onze ontplooiing in Centraal-Bosnië en de verrassingen die wij tegenkwamen.

De concrete opdracht, gesteund door een robuust mandaat, leek uitvoerbaar. Het was een gegeven dat Nederland dit bataljon met deze omvang en sterkte had aangeboden. Dit was het maximale, meer zou er niet bijkomen.

Het Nederlandse logistieke bataljon bevond zich al binnen ons toekomstige gebied van verantwoordelijkheid. Vanuit dit bataljon ontvingen wij dan ook de eerste algemene informatie. Daarnaast ging de bataljonssectie 2 hard aan de slag om nog meer informatie te verzamelen over weer, terrein en de voormalig strijdende partij-

en in het gebied. Voor wat betreft de strijdende partijen in het gebied, gaf het boek van de Engelse overste Bob Stewart met de titel *Broken Lives* informatie. Luitenant-kolonel Stewart had ook het betreffende gebied onder zijn verantwoordelijkheid gehad als bataljonscommandant aan het begin van de UNPROFOR-tijd. Het boek was dan ook verhelderende literatuur voor de teamcommandanten en de sectiehoofden van de bataljonsstaf.

De ontplooiing

Op basis van alle verzamelde informatie, een aantal aannames en de globale opdracht hebben wij als bataljonsstaf in nauw overleg met de team- en compagniescommandanten in onze vredeslocatie in Seedorf een plan voor de ontplooiing ontwikkeld. De bataljons-commandopost, de stafstaf- en ondersteuningscompagnie, de geniecompagnie en het reserveteam zouden een zogenoemde *firm base* betrekken in Vitez. Deze locatie zou in de ontplooiingsfase tevens dienen als bataljonsverzamelgebied. De ander-

re twee teams zouden van daaruit worden ontplooid in twee *forward bases*: een in Jajce en een in Turbe. Afbeelding 3 geeft een overzicht van het bataljonsvak.

Het reserveteam had een aantal taken: allereerst uiteraard fungeren als bataljonsreserve. Daarnaast zou dit team na een aantal weken een van de teams op een forward base aflossen, zodat uiteindelijk elk team een tijd zou fungeren als reserve. Op de locatie in Vitez zou het reserveteam kunnen recupereren, oefenen en in voorkomend geval zou het personeel vanuit dit team op verlof gaan, zodat de teams op de forward bases op honderd procent sterkte konden blijven.

Moltke (de oudere) heeft eens gezegd: geen plan overleeft het eerste gevechtscontact. Ons bataljon heeft daarop niet eens hoeven wachten. Ons ontplooiingsplan moest direct na aankomst in Split op 27 december 1995 fors worden gewijzigd. De firm base in Vitez, die tevens bestemd was

als bataljonsverzamelgebied, bleek niet meer voor ons beschikbaar. Ik kan u verzekeren dat goede raad dan duur is, met de wetenschap in het achterhoofd dat alles vanuit Nederland en Duitsland in beweging is ofwel binnenkort gaat komen: schepen met groot materieel en daarnaast nog vliegtuigen met het personeel.

Dit was overigens niet de enige verrassing. Nadat wij met een voordetachment naar Busovaca waren gevlogen en de eerste verkenningen hadden gedaan, bleek dat de geplande locatie in Turbe vanwege asbestvergiftiging en een uiterst gevaarlijke mijnendreiging geen haalbare optie was. De enige locatie die overeind bleef was Jajce. Ondanks alles bleven wij optimistisch. Er heerste de gedachte: ok, wij hebben een probleem, hoe lossen wij dat op? Achteraf doet het mij denken aan een van de regels van generaal Powell: *'It can be done'*. Dat bleek uiteindelijk bij ons ook het geval.

Optimisme

Het waren tijden waarin het spanningsniveau ongewild stijgt. In zo'n situatie moeten met name commandanten het voortouw nemen. Bedenk alternatieven, stimuleer medewerkers tot het uiterste, ga er zelf op uit om met eigen ogen de alternatieven te aanschouwen, en overleg met het hogere niveau over mogelijke oplossingen. Eén ding mag in ieder geval niet: dat een commandant in woord of gebaar laat zien dat hij het niet ziet zitten. Geloof in een oplossing en straal dat uit. Probeer ondanks alles je niet te laten beïnvloeden door je eigen gevoelens van onzekerheid; want in alle eerlijkheid – die zijn er. Geef ook niet toe aan die enkele notoire pessimist die er in elke organisatie wel rondloopt en die tracht te overtuigen dat de omstandigheden dusdanig zijn veranderd dat de opdracht niet uitvoerbaar is en dat die moet worden teruggegeven.

Een van de regels van generaal Colin Powell luidt: *'Don't take counsel of your fears or naysayers'*. Blijf vast-

1. **It ain't as bad as you think. It will look better in the morning.**
2. **Get mad, then get over it.**
3. **Avoid having your ego so close to your position that when your position falls, your ego goes with it.**
4. **It can be done!**
5. **Be careful what you choose. You may get it.**
6. **Don't let adverse facts stand in the way of a good decision.**
7. **You can't make someone else's choices. You shouldn't let someone else make yours.**
8. **Check small things.**
9. **Share credit.**
10. **Remain calm. Be kind.**
11. **Have a vision. Be demanding.**
12. **Don't take counsel of your fears or naysayers.**
13. **Perpetual optimism is a force multiplier.**

(General Colin Powell
with Joseph E. Persico
"A Soldier's Way")

Afb. 2 De regels van generaal Colin Powell

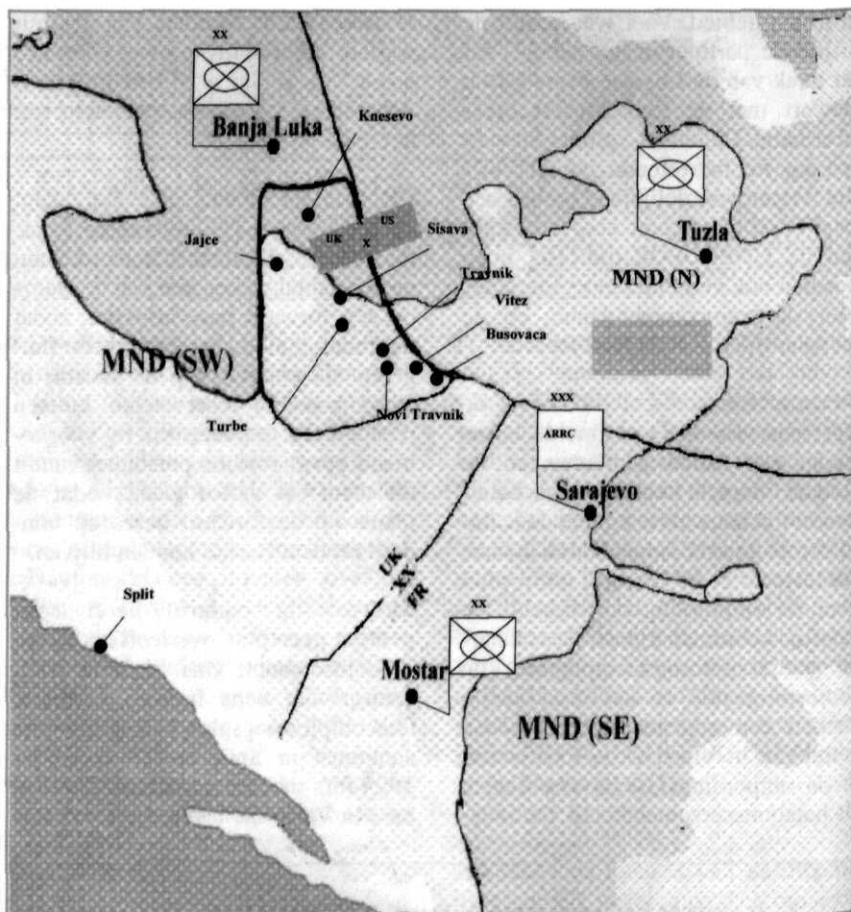
houden aan het eigen optimisme en blij overtuigd van de kracht en de capaciteiten van alle functionarissen. Ook een andere regel van generaal Colin Powell 'It ain't as bad as you think. It will look better in the morning', is mij uit het hart gegrepen. Ga niet voortdurend tot diep in de nacht door met een probleem, maar ga slapen en pak de volgende morgen de koe weer bij de horens; het is vaak verrassend te ervaren hoe een probleem er 's morgens anders uitziet.

Ook wij zijn er uitgekomen, weliswaar met pijn en moeite en na vele interne discussies, bijvoorbeeld over de plaats voor de bataljons-commandopost. Daarvoor vonden we een oplossing in een verlaten skihotel in het Vlasicgebergte bij de plaats Sisava, die tijdens de oorlog door de partijen afwisselend als brigade-hoofdkwartier was gebruikt. Deze keuze werd niet door iedereen toegesproken. Vooral de mogelijk slechte bereikbaarheid in de winter was een discussiepunt. Overigens bleek de genie de bereikbaarheid volledig te garanderen.

Lessons learned

Kijkende naar lessons learned kom ik hierbij weer tot een van Powells regels: 'You can't make someone else's choices. You shouldn't let someone else make yours'. Maar ook: 'Don't let adverse facts stand in the way of a good decision'. Was het argument van de slechte bereikbaarheid werkelijk valide? Indien de genie-specialist de bereikbaarheid garandeert, wat blijft er van het argument van de slechte bereikbaarheid nog over? Het is evident dat in zo'n geval de uiteindelijke beslissing aan de commandant is. De mening van de genie heeft de doorslag gegeven.

Een andere regel van generaal Powell is hier ook van toepassing: 'Be careful of what you choose. You may get it'. Eenmaal gekozen voor zo'n locatie en alles in werking gezet om die locatie uit bouwen, is een weg terug onmogelijk. Daar ontbreekt de tijd en de ruimte voor. Maak in overleg met

Afb. 3 Het bataljonsvak van IFOR I

de staf en eventueel met de team- en compagniescommandanten een weloverwogen keuze en blij daarbij. Dat mag bij sommigen als star overkomen, maar dat zijn meestal niet diegenen die de eindverantwoordelijkheid hebben. Voor anderen schept het in ieder geval veel duidelijkheid.

De voorbereiding

Ik wil de voorbereiding van het bataljon behandelen en wel op een specifiek terrein: hoe bereidt een commandant zijn personeel voor op te verwachten moeilijke en onbekende situaties, op het feit dat ze soms met zware tegenstand kunnen worden geconfronteerd, waarbij er mogelijk slachtoffers vallen?

Het eerste gedeelte van de vraag is niet moeilijk te beantwoorden. Voor

ons was duidelijk dat een eenheid van welk niveau dan ook voor de conventionele gevechtsoperatie moet zijn opgeleid, uitgaande van het hoogste geweldsniveau.

Dit kwam ook naar voren bij het uitwisselen van ervaringen met buitenlandse eenheden. Het uitgangspunt dat daarbij bij sommige buitenlandse eenheden wordt gehanteerd, is simpel. In een situatie van relatief weinig dreiging zal iemand die is opgeleid voor een hoog geweldsniveau bij plotseling oplotende spanning of levensbedreiging sneller en adequater reageren dan iemand die initieel slechts op een lager geweldsniveau is getraind. Wat wij binnen het bataljon in de laatste fase van de voorbereiding hebben gedaan, is met voorbeelden trachten aan te geven wanneer er geschoten zou moeten worden.

Voorbeelden

Een voorbeeld. Wij hebben getracht over te brengen dat IFOR totale *freedom of movement* had. Was het in de tijd van UNPROFOR nog zo dat VN-eenheden door de diverse partijen bij checkpoints, road blocks en wat dies meer zij werden gestopt, of nog erger, gecontroleerd – wij zeiden: dat gebeurt ons dus niet. Wij gaven aan dat als bijvoorbeeld een eigen bereiden patrouille bij een roadblock van een van de voormalig strijdende partijen zou aankomen en de bezetting zou weigeren de patrouille door te laten, de lokale commandant van het roadblock moest worden duidelijk gemaakt dat wij hoe dan ook onze weg zouden vervolgen. Maak ze duidelijk dat wij onder Dayton freedom of movement hebben. Neem met de patrouille een opstelling in en geef de post even de tijd om contact te maken met hun hogere niveau, en als ze dan nog steeds volhardden, geef dan een waarschuwingsschot met bijvoorbeeld een 25-millimeterkanon direct naast de post. Zo maakten wij duidelijk dat wij bereid waren geweld te gebruiken. Heeft dat nog niet het gewenste resultaat, rijd dan op met een of meer van de voertuigen, door vuur gedekt door de rest van de voertuigen van de patrouille en passeer het roadblock. Indien er vanuit het roadblock zou worden bedreigd met geweld of als er daadwerkelijk zou worden geschoten, gaven de regels voor vuuropening ons het recht dit vuur te beantwoorden. Schiet dan gericht op de post en vervolg de patrouille.

De boodschap moest bij iedereen binnen het bataljon zijn: geen van de partijen heeft het recht ons te stoppen. Wij bepalen wat er gebeurt. Ook heel duidelijk hebben wij geprobeerd aan iedereen in het bataljon duidelijk te maken dat er onder geen enkele omstandigheden wapens of ander materieel van ons zou worden afgegeven. De boodschap was: als een van de partijen of een individu dat probeert, wordt er dus alles aan gedaan om dat te voorkomen, waarbij ook duidelijk werd gezegd: wij schieten. Niemand komt aan ons materieel.

Een duidelijke visie

Met dit soort voorbeelden en met hele duidelijke, korte opdrachten wat wij als IFOR wél zouden toestaan en wat nadrukkelijk niet, hoopten wij iedereen in het bataljon duidelijk te maken dat wij, IFOR, bepalend waren en niet wensten te worden gedomineerd door een of meer strijdende partijen.

De gedachte achter deze voorbeelden is dat je je als commandant probeert te verplaatsen in de enkele soldaat die met een bedreigende situatie wordt geconfronteerd. Als commandant probeer je te bereiken dat ook de laatste soldaat binnen de eenheid die boodschap heeft gekregen, hem begrijpt en in voorkomend geval ernaar handelt. Een foute reactie van hem op een gebeurtenis kon in die omstandigheden in Bosnië bij het begin van de uitvoering van de Dayton-akkoorden grote consequenties hebben. Commandanten proberen hun personeel in hun visie te laten denken en werken. Dan moet die visie ook wel erg duidelijk zijn en vooral heel concreet, er moet geen of nauwelijks ruimte zijn voor interpretatie. Een enkele soldaat op post moet in een fractie van een seconde kunnen beslissen wat wel en wat niet kan en mag. Dat zijn de zaken die een commandant bij het bezoeken van een post vooral moet controleren.

Generaal Colin Powell zegt in een van zijn regels: *'Have a vision. Be demanding'*. Ook daar geloof ik in. Weet als commandant wat je wil, maak dat duidelijk en wees zeer veel-eisend in de correcte uitvoering ervan.

Slachtoffers

Een ander aspect vormt het laatste gedeelte van de vraag, namelijk de voorbereiding op het mogelijk vallen van slachtoffers. Het beoefenen van het gegeven dat er doden en gewonden zouden kunnen vallen, was in de opleiding een aspect dat zeer realistisch werd nagebootst. Alle aspecten kwamen daarbij aan de orde: van de geneeskundige afvoer, de opvang van slachtoffers en hun directe omgeving

tot de procedures van het informeren via de operationele staf van het thuisfront, voordat het bericht in de pers terecht zou komen.

Verder werd het thema 'slachtoffers' binnen het bataljon eigenlijk nooit expliciet besproken. Ik heb de indruk dat de meesten ervan uitgingen dat er slachtoffers zouden kunnen vallen door gevechtshandelingen, mijnenongelukken of verkeersongevallen. Ik vermoed dat men gewoon voldoende vertrouwen had dat men dan adequaat zou worden behandeld en verzorgd. Dat was overigens ook terecht. Als men gewond zou raken tijdens de uitvoering van de opdracht, stond er een eigen Nederlands hospitaal met daarin Nederlands personeel dat uitstekend was gekwalificeerd en met wie je in ieder geval in je eigen taal kon communiceren. Voor de mentale opvang van gewonden en hun naaste omgeving was er daarnaast een uitstekend functionerend team bestaande uit de geestelijk verzorgers (drie in totaal: een aalmoezenier, dominee en humanist), een maatschappelijk werker, een psycholoog en onze eigen artsen op de diverse locaties. Het hoofd van de sectie 1 van ons bataljon vervulde hierin een coördinerende rol. Het werk van dit team is in de voorbereiding uitvoerig aan bod gekomen.

De uitvoering

Binnen IFOR I was er vanaf het begin sprake van optimisme. Het gros had relatief lang in de startblokken gestaan en wilde eigenlijk nog maar een ding: het startschot. Het maakte niet uit we niet wisten voor hoe lang wij in principe weg zouden gaan en of er verlof kon worden genoten. Er heerste een sfeer van: wij zijn er klaar voor, wij kunnen die klus aan, wij zijn opgeleid, wij hebben goed materieel en een duidelijk mandaat, met de bevoegdheid robuust op te treden als dat nodig is. Als men zo'n instelling heeft, zijn er maar weinig problemen onoverkomelijk. Men kijkt en denkt niet in termen van problemen maar in

oplossingen, en dat op alle niveaus. Voor mij slaat generaal Colin Powell de spijker op zijn kop met zijn regel: *'Perpetual optimism is a force multiplier'*.

Het instellen en controleren van de ZoS verliep heel voorspoedig. Britse militairen hadden tevoren met verf en gekleurde piketten de inter entity boundary line aangegeven en op twee kilometer aan weerszijde daarvan de markering voor de ZoS. Nadat dat was gebeurd, was aan ons de taak om te controleren dat er zich geen partijen bevonden in die zone. Dat deden wij door zowel patrouilles te voet als bereden. Daarnaast hadden wij op een enkele plaats een pelotonspost geloceerd in de buurt van of in de zone zelf.

Zo'n peloton had een zeer zelfstandige opdracht. In dit voorbeeld zaten zij in een huis in een klein dorp. Het peloton had de benedenverdieping van het huis betrokken op advies van de lokale Bosnisch-Servische commandant, die zelf met zijn staf op de bovenverdieping huisde. Het peloton had als opdracht te controleren of de Zone of Separation leeg was en bleef. Gaandeweg moest men de rest van de uitvoering van de opdracht controleren. Het peloton voerde dat uit door intensieve patrouillegang, zowel bereden als te voet. Het was sowieso een zware taak, maar vooral in de winter. Het peloton was geheel zelfstandig en werd een paar keer per week bevoorrad door het team.

Slivovitz

Aan het einde van een bezoek van de bataljonsadjutant en mij aan het peloton, kwam de lokale Bosnisch-Servische commandant, een majoor, naar buiten en vroeg via een tolk of ik met hem koffie zou willen drinken en of ik even met hem wilde praten. Normaal gesproken deden wij dat niet, omdat het voor het pelotons- en teamniveau was om met deze majoor te praten. Maar omdat hij zo aandrong, gingen wij toch mee naar boven. Boven aangekomen, kregen wij geen koffie voorgezet maar limo-

nadeglazen met slivovitz, een sterke alcoholhoudende drank. Ik liet toen via de tolk doorgeven dat ik dat niet wilde. De reactie van de Bosnisch-Servische commandant loog er niet om. Via de tolk zei hij: als u geen slivovitz met mij drinkt, dan wil ik ook niet met u praten. Dat waren de bataljonsadjutant en ik volstrekt en onmiddellijk met hem eens. Wij zijn meteen opgestaan en liepen naar de deur om te vertrekken. Ik had de klink van de deur nog niet in de hand of de majoor stond al bij me met duizenden excuses. Nadat het bezoek was afgelopen en de bataljonsadjutant en ik terugreden, hebben wij hier lang over gesproken.

Het gesprek concentreerde zich om de vraag: als deze majoor de ruimte voelt dit soort brutaliteiten en harde onderhandelingstactiek bij ons te gebruiken, wat is dan zijn spel met het peloton en hoe gaat het peloton hiermee om? Hoe vrij is dit peloton nog? Wij hebben uiteindelijk de conclusie getrokken dat dit een ongewenste situatie was. Alhoewel de teamcommandant en het betrokken peloton het er aanvankelijk niet mee eens waren, hebben wij opdracht gegeven het peloton te wisselen en een andere locatie te laten betrekken. Wij hebben ons daarbij gerealiseerd dat je op dat moment opdrachten geeft binnen een team. Als hogere commandant ben je bezig met de wijze waarop een lagere commandant de opdracht uitvoert (het *hoe*). Mijn ervaring is: dat kan gebeuren, niet vaak, maar uit te sluiten is het niet. Zoals ik al in de inleiding zei, men moet ingrijpen wanneer het eigen einddoel in gevaar komt. Tot zover dit voorbeeld.

Professionaliteit

Naast die controle van de ZoS was ons streven erop gericht om de rust in het gebied te laten terugkeren. Dat bleek in de praktijk geen moeilijke opdracht. De partijen hielden zich aan de bepalingen van Dayton en de bevolking wilde eigenlijk na jaren van oorlog uitsluitend rust. Daarnaast speelde mee dat het winter was en de ervaring leert dat er in dit soort con-

flicten dan toch minder gevechtshandelingen worden gepleegd. Wel moesten wij ervoor zorgen dat wij na afloop van de winter een bekende en gerespecteerde factor zouden zijn geworden in het gebied. Een factor waarmee alle partijen ernstig rekening zouden blijven houden. Daaraan uitvoering geven hield eigenlijk in: laten zien dat je er bent, laten zien dat je uiterst professioneel bent en veelvuldig controleren. Die uitstraling naar vooral de voormalig strijdende partijen en de bevolking realiseer je voor een groot deel door de indruk die je wekt, met name die buiten je bases. Eenvoudigweg: het moet er strak en uniform uitzien. Discipline in woord, gedrag en tenue speelt hier een grote rol – of het nu een voetpatrouille betreft, een checkpoint of een onderhandeling met een of meer van de partijen.

Ook daar, of misschien vooral daar, liggen duidelijke verantwoordelijkheden voor commandanten, overigens op elk niveau. Niet snel tevreden zijn, en blijven eisen dat iedereen professionaliteit uitstraalt. Mijn ervaring is dat men daar relatief veel tijd aan moet besteden en ermee bezig moet blijven.

Force protection

Een van de vragen die vaker werd gesteld, luidde: hoe moet het beleid zijn met betrekking tot de veiligheid van eigen troepen en hoe staat dat in verhouding tot de opdracht?

Deze vraag is verbonden aan het begrip 'force protection'. Daarbij maak ik een onderscheid tussen force protection in engere en in ruimere zin. Over force protection in engere zin wil ik kort zijn. Dat zijn al die maatregelen die ertoe moeten leiden dat het individu maximaal is beschermd. Een voorbeeld daarvan is dat in het begin van de uitvoering iedereen zich buiten de compounds met scherfvest aan en helm op verplaatste. Ook bepalingen ten aanzien van het minimum aantal voertuigen dat zich tegelijkertijd moest verplaatsen en de minimaal vereiste verbindingsmiddelen.

Force protection in ruimere zin is voor mij de geloofwaardigheid van een eenheid voor zichzelf en voor de buitenwereld, zowel voor de voormalig strijdende partijen als voor de bevolking. Daarmee haak ik dus aan datgene wat ik zojuist heb gesteld: de professionele uitstraling van een eenheid. Overigens kan die geloofwaardigheid afhangen van het gedrag van individuen, al dan niet in een groter verband.

Force protection in ruimere zin en uitvoering van de opdracht mogen nooit conflicteren. Indien de omstandigheden het toelaten kunnen de regels voor force protection in engere zin worden teruggebracht door bijvoorbeeld het scherfvest en de helm op de man/vrouw te hebben maar niet aan. Force protection in ruimere zin mag nooit wijzigen; het heeft een directe relatie tot de opdracht; de professionele inhoudelijke en uiterlijke uitstraling dient er altijd te zijn.

Gewenning?

Als laatste punt een enkele opmerking over leegloop. Dit is een gevaar dat op de loer ligt naarmate de tijd verder verstrijkt en er geen uitdagingen meer lijken te zijn. Wij hebben wat dat betreft het geluk gehad het eerste bataljon te zijn dat naar dit gebied, en

onder dit mandaat, werd uitgezonden en dat de meeste militaire bepalingen van Dayton ook nog in onze periode dienden te worden gerealiseerd. Men kreeg eigenlijk nauwelijks de tijd om te gewinnen. De ene stap was nog maar net achter de rug of de volgende diende zich al aan, en daarmee weer een extra opdracht, waarbij de uitvoering door de betrokken partijen van de vorige stappen wel blijvend moest worden gecontroleerd. Met andere woorden: er was voortdurend genoeg brood op de plank.

Daarnaast zat het bataljon op alle locaties in een opbouwfase: alles moest van de grond af aan worden opgebouwd. Iedereen moest daarbij voortdurend de handen uit de mouwen steken en dat voorkwam leegloop.

Tot slot

Ik heb met enige voorbeelden een globaal overzicht willen geven over de uiteenlopende gebieden waarop de verantwoordelijkheid van een commandant zich kan uitstrekken. Daarbij heb ik gebruik gemaakt van voorbeelden uit eigen ervaring in de voorbereiding en de uitvoering van de operatie in Centraal-Bosnië als bataljonscommandant. Die voorbeelden heb ik getoetst aan een aantal regels van generaal Colin Powell. Dat laatste

heb ik gedaan omdat u wat mij betreft de voorbeelden mag vergeten: zij vormen slechts een ervaringsbeeld van een optreden van een enkel bataljon onder nu eenmaal unieke condities van plaats en tijd. Generaal Powells regels hebben naar mijn mening een tijdloze waarde en kunnen mogelijk (toekomstige) operationele commandanten behulpzaam zijn in hun functioneren.

Ik hoop met mijn voorbeelden duidelijk te hebben gemaakt dat er voor mij geen begrenzing van de integrale verantwoordelijkheid van commandanten. Zoals ik in het begin met de definitie ervan al heb aangegeven: het is alles, het is het totaal. Het stopt ook nooit, het is voortdurend, elk uur, elke dag, 7 dagen per week aanwezig. Daarin zit het verschil met de vredes-situatie: je kunt niet om vijf uur de deur achter je dicht trekken en zeggen: 'tot morgen'. Daarin zit nu voor elke commandant op elk niveau de grote uitdaging, maar onmiddellijk ook het aantrekkelijke.

Of men nu een groep, een peloton, een team of een bataljon leidt: pas in een uitzending wordt men op werkelijk alle facetten van het commandant-zijn aangesproken. En voor de meesten van ons is dat toch een van de redenen geweest waarom wij ooit voor het militaire beroep hebben gekozen.

De Verbindingsdienst anno 1999

Een 'elektronische' verkenning

Th. Ent - kolonel van de Verbindingsdienst
E. van Seters - majoor van de Verbindingsdienst

Inleiding

Dit jaar viert het wapen van de Verbindingsdienst het 125-jarig bestaan van het regiment Verbindingstroepen en het 50-jarig bestaan als een zelfstandig wapen. Het jongste wapen van de Koninklijke Landmacht is na een halve eeuw algemeen geaccepteerd en bekend, waarbij zijn omvang niet onderdoet voor andere wapens. De voornoemde 'verjaardagen' vormen een uitstekend moment om terug en vooruit te kijken, al dan niet tijdens een van de festiviteiten. Wij laten deze beschouwingen gaarne over aan andere – meer deskundige – schrijvers en richten ons op de vraag waar de verbindingsdienst anno 1999 is gebleven binnen Defensie.

Wordt er vandaag veel over de zogenaamde driedeling gesproken, voor de verbindingsdienst was die tien jaar geleden reeds volkomen logisch, zij het in een iets andere vorm. Het parate deel (binnen 1Lk) werd gevormd door 101 Verbindingsgroep, het deel voor de nationale sector door het Commando Verbindingen KL (CVKL) en alle opleidingen werden verzorgd door het Verbindingsdienst Opleidingscentrum (VOC).

Naast de ingrijpende veranderingen die voortvloeiden uit de Defensienota (1991), de Prioriteitennota en de Doelmatigheidsoperatie, hebben met name de snelle veranderingen in de telecommunicatie en automatisering een forse invloed gehad op de verbindingsdienst. Vaak wordt vergeten hoe snel deze ontwikkelingen zijn verlo-

pen. Rond 1990 waren computers schaars en een 'personal computer' kwam niet voor. Het Militair Dienst Telefoonnet (MDTN) was enkele jaren operationeel en gesprekken naar buiten behoeften niet langer bij de centralist te worden aangevraagd. Schriftelijke correspondentie verliep per brief of per telex. Mobiele telefoons werden door de PBLs persoonlijk geautoriseerd en voor faxen en semafoons was dit voorbehouden aan C-CVKL. Binnen het legerkorps was het ZODIAC-verbindingssysteem recent ingevoerd en automatische berichtendistributie ontgroeide langzaam de kinderschoenen. Dat waren nog eens tijden!

De eerder genoemde driedeling bleek daarbij haar waarde te hebben verloren en zij moest worden aangepast. De verbindingsdienst werd daardoor organisatorisch nogal versnipperd en deels buiten de KL ondergebracht. Vandaar deze 'elektronische verkenning' om een beeld te geven waar dit wapen zich thans mee bezighoudt. Wij hebben er daarbij voor gekozen om eerst de belangrijkste verbindingsdienstseenheden of elementen binnen de KL de revue te laten passeren (zie afbeelding 1), gevolgd door elementen buiten de KL (zie afbeelding 2). Afsluitend willen wij kort stilstaan bij de visie van het wapen op de nabije toekomst.

Uitgezonden eenheden

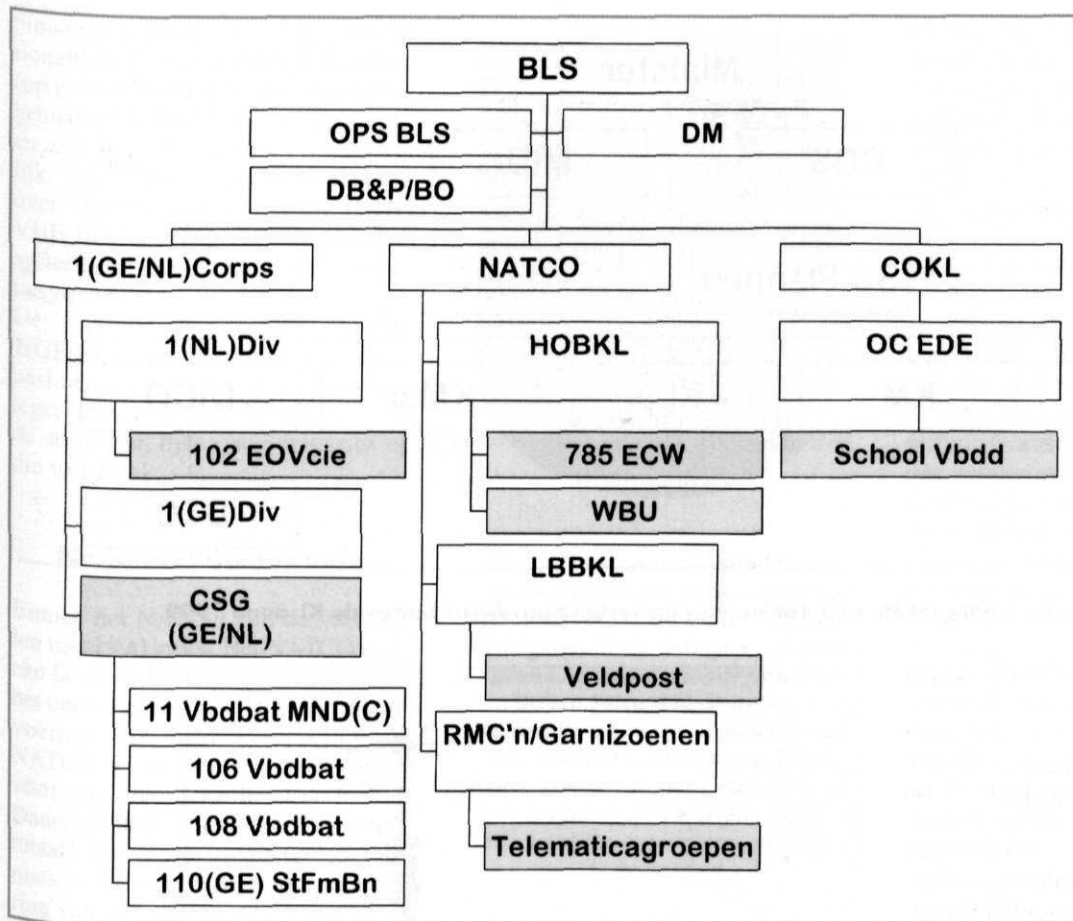
Sinds de KL in de Prioriteitennota twee hoofdtaken heeft gekregen, de

Algemene Verdedigingstaak (AVT) en crisisbeheersingsoperaties (CB-ops), staat vooral de laatste in de volle publieke belangstelling. Het uitzenden van militairen of eenheden van de KL begint langzamerhand routine te worden. De inzet van 1(NL)VN Verbindingsbataljon voor UNPROFOR in voormalig Joegoslavië (april 1992 - augustus 1994) – als eerste grotere eenheid sinds UNIFIL – is daarbij van grote betekenis geweest.

Op dit moment dragen verbindings-eenheden vooral bij aan SFOR. Daarbij gaat het in totaal om circa 75 functies, die grotendeels door de *Command Support Group* van 1(GE/NL)Corps worden gevuld. Dit zijn enerzijds bedienaars en monteurs voor de Communicatie- en Informatiesystemen (CIS) van de NATO (voorheen door 1 NL Signal Squadron LANDCENT) en anderzijds het personeel van de zogenaamde comcens voor het NL Contingent en het Mechbat. Dit zijn kleine elementen die tot op compagniesniveau zorgdragen voor de externe en interne verbindingen via VHF-radio's, HF-radio's, VSAT-satellietcommunicatie, lijnverbindingen, PTT-aansluitingen, et cetera. In verbindingsopzicht worden deze elementen aangestuurd door de Operationele Staf BLS.

1 (German/Netherlands)Corps

De kern van 1(GE/NL)Corps bestaat uit één Duitse en één Nederlandse divisie, die beide geheel zelfstandig kunnen optreden, alsmede de binatio-

Afb. 1
De belangrijkste onderdelen van de verbindingdienst binnen de KL anno 1999.

nale Command Support Group (CSG). Binnen het Nederlandse deel van het legerkorps treffen we tegenwoordig in alle staven, vanaf manoeuvrebataljons tot aan legerkorpsstaf, verbindingdienstpersoneel aan in de secties G/S6, die verantwoordelijk zijn voor de operationele aansturing van de communicatie- en informatiesystemen binnen hun eenheid.

Binnen 1(NL)Div en haar brigades zijn de belangrijkste verbindingsmiddelen de Combat Net Radio's (VHF, FM 9000) en de lijnverbindingen. Voor de operationele staven op brigadeniveau en hoger realiseert de KL momenteel het geïntegreerd Staf Informatie Systeem (ISIS). Dit systeem ondersteunt de commandovoering met elektronische berichten-distributie, grafische presentatie en semi-automatische gegevensverwerking. Voor de legerkorpsstaf is als *Command and Control*-systeem gekozen voor het Duitse HEROS 2/1.

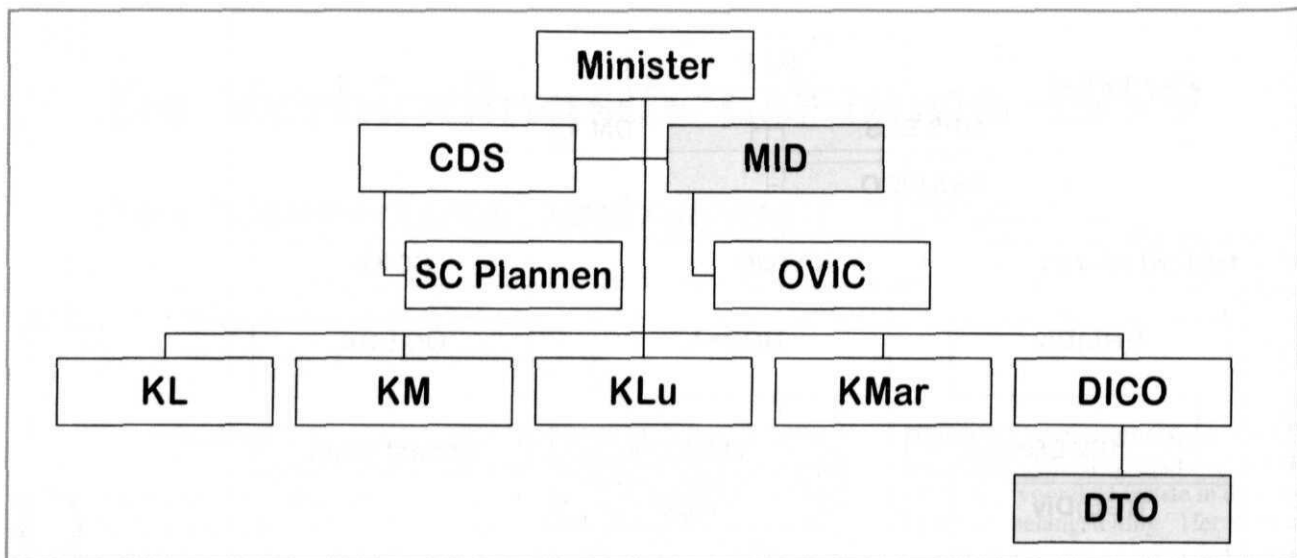
De divisie beschikt bovendien over een bijzondere verbindingdienst-eenheid: 102 EOVC-compagnie, die verantwoordelijk is voor de elektronische oorlogvoering. Haar taak is enerzijds het verwerven van gegevens uit vijandelijke uitzendingen in het gebied onder verantwoordelijkheid van de divisie. Anderzijds is zij verantwoordelijk voor het uitvoeren van elektronische bestrijding, zoals het storen en het misleiden van gebruikers van vijandelijke communicatiemiddelen.

De binationale CSG heeft als taak de verbindingsteun te verzorgen in zowel het legerkorpsachtergebied als in het vak van de Nederlandse divisie. (De Duitse divisie heeft eigen verbindingsmiddelen die interoperabel zijn met die van de CSG.) Het straalzendersysteem ZODIAC is hierbij het primaire communicatiesysteem (voor spraak, fax en data), waarbij alle

directe ondercommandanten van 1(GE/NL)Corps zijn aangesloten als ook alle ondercommandanten van de Nederlandse divisie. Voor het uitbrengen van het ZODIAC-systeem beschikt de CSG in vredetijd over twee verbindingsbataljons (106 en 108 Vdbat).

De twee bataljons beschikken ieder over enkele rayonverbindingcentra om een groter netwerk te kunnen installeren en elementen om hogere staven (brigade, divisie en legerkorps) te kunnen ondersteunen. De parate sterkte per bataljon bedraagt circa vierhonderd soldaten.

Het systeem kan eventueel worden aangevuld met mobilisabele elementen, waaronder een derde bataljon. Maximaal kan zo een systeem worden uitgebracht met 18 knooppunten, 4 bedieningseenheden voor divisie en legerkorps en 54 detachementen voor kleinere staven (brigade, groepen, et cetera). →

Afb. 2 De belangrijkste onderdelen van de verbindingdienst buiten de KL anno 1999

Als alternatief naast ZODIAC draagt de CSG ook zorg voor een HF-radio-systeem waarmee grote afstanden kunnen worden overbrugd en kleinere staven worden bediend. In 1999 zal een nieuwe generatie uiterst geavanceerde HF-apparatuur worden ingevoerd, waarmee dit systeem aanzienlijk meer mogelijkheden krijgt (beveiliging, datacommunicatie, *frequency hopping*). Het Duitse verbindingsbataljon (110 StFmBn) is verantwoordelijk voor een deel van dit HF-radio-systeem, namelijk naar de hogere en neveneenheden in het legerkorpsachtergebied. Daarnaast verzorgt dit bataljon alle grond-luchtverbindingen (UHF) binnen het legerkorpsvak en de ondersteuning van de commandopost van het legerkorps. In vredetijd omvat de CSG zo'n 1500 Duitse en 1500 Nederlandse soldaten.

Een speciale positie wordt ingenomen door 11 Verbindingsbataljon MND(C). De *Multinational Division Central* (MND(C)) behoort tot de *ACE Rapid Reaction Forces* met een reactietijd van enkele weken. Zij bestaat uit de (BE) Paracommandobrigade, de 31 (GE) Luftlandbrigade, de 24 (UK) Airmobile Brigade, de 11 (NL) Luchtmobiele Brigade en zijn divisietroepen. 11 Vbdat MND(C) heeft als taak de communicatie te verzorgen

Afb. 3
Een zoek/peil-
installatie
van 102 EO
compagnie
(tijdens inzet
in SFOR)

binnen deze divisie. Door de multinationaliteit en het bijzondere optreden (op grote afstand en in grote operatiegebieden) is dat verre van eenvoudig en zijn speciale middelen noodzakelijk. Dit bataljon beschikt daarom over diverse radiosystemen (UHF, VHF, HF), een (beperkt) straalzendersysteem en een satellietcommunicatiesysteem.

De verbindingseenheden binnen I(GE/NL)Corps zijn duidelijk aangepast aan de eisen van het binationale legerkorps en van de MND(C), maar de structuren lijken nog enigszins op die van 1990.

Nationaal Commando

Binnen het NATCO zijn de verschillen met 1990 groot. Het NATCO is nu een facilitair bedrijf met als hoofdtak het ondersteunen van de KL bij de uitvoering van haar kerntaken. Het NATCO is dan ook verantwoordelijk voor de telematicadienstverlening. Daarvoor heeft ieder garnizoen (16 in totaal) een eigen productgroep telematica, die zorg draagt voor de levering van telematicaproducten en diensten ten behoeve van gebruikers op de locaties van dat garnizoen.

De belangrijkste taken zijn de verzorging van de telefoondiensten (MDTN, PTT), de berichtendiensten (fax, BERDIS, e-mail) en de postdiensten (militaire, PTT en veldpost). Via een KLIM-netwerk bieden zij ook kantoorapplicaties aan. Zij beheren de lokale technische telematica-infrastructuur van telecommunicatiesystemen en netwerken, alsook applicaties en systeemprogrammatuur. Afhankelijk van het verzorgingsgebied bestaan deze telematicagroepen uit circa 15 tot 25 personen. Op dit moment wordt er gestudeerd op de vraag of deze groepen niet beter kunnen worden ingedeeld bij de Defensie Telematica Organisatie (DTO), die reeds het beheer voert over de strategische netwerken van Defensie.

In de staven van NATCO en van de drie Regionaal Militaire Commando's (RMC) zijn secties O, I en T (Organisatieontwikkeling, Informatievoor-

Afb. 4 Het onderdeelemblem van de Command Support Group I (GE/NL)Corps. De Duitse adelaar is afgebeeld op een gele achtergrond, zijnde de kleur van de Duitse Fernmeldetruppen.

De oranje leeuw is afgebeeld op een blauwe achtergrond. Deze beide kleuren komen ook voor in het wapen van Eibergen, waar het hoofdkwartier van de CSG is gevestigd

ziening en Telematica) opgenomen, die enerzijds de beleidsontwikkeling voor telematicadiensten verzorgen, en anderzijds de productgroepen telematica aansturen.

Het Centraal Veldpostkantoor (CVK) – van oudsher een duidelijke verbindingseenheid – is na de laatste doelmatigheidsoperatie ingedeeld bij het Landelijk Bevoorradingsbedrijf KL (LBBKL). Hoewel veldpost te velde altijd tezamen met de klasse I (voeding, CAD) werd verspreid, is de huidige indeling volgens ons een duidelijk voorbeeld van de versnippering.

Na de reorganisatie van de Directie Materieel heeft de KL één onderhoudsbedrijf met daarin alle onderhoudscapaciteit. Dit Hoger Onderhoudsbedrijf KL (HOBKL) kent twee eenheden met een duidelijke relatie met verbindingseenheden: de Elektronische Centrale Werkplaats (785 ECW) en de WACO Bedrijfs Unit

(WBU). De ECW te Dongen onderhoudt grotendeels de verbindingssysteemapparaatuur en heeft in Ede een Software Beheer Centrum voor ZODIAC-gerelateerde systemen. De WBU verzorgt, als een operationeel automatiseringsbedrijf in de KL, in nauwe samenwerking met de gebruikersorganisatie, de realisatie en onderhoud van geautomatiseerde wapenen commandosystemen, zoals bijvoorbeeld ISIS.

Onmiskenbaar is binnen het NATCO de integratie van telecommunicatie en informatica zichtbaar, wat in deze tijden zonder meer noodzakelijk is. De doelmatigheidsoperatie heeft tot nieuwe structuren geleid voor de telematicaondersteuning en de logistieke ondersteuning. Daarbij is – onvermijdelijk – de herkenbaarheid van verbindingssysteemseenheden grotendeels verdwenen.

Commando Opleidingen KL

Het COKL is, naast de grootste opleidingsorganisatie binnen de krijgsmacht, verantwoordelijk voor beleidsvoorbereiding, onderzoek en doctrinevorming in de KL. Het COKL kent acht opleidingscentra, waaronder het OpleidingsCentrum Ede (OCEDE). Dit OCEDE is ontstaan uit de bundeling van vier scholen: de School Verbindingsdienst, de School Militaire Inlichtingendienst, de School Luchtdoelartillerie en de School Grond/Lucht Samenwerking.

De School Verbindingsdienst geeft binnen vier opleidingsrichtingen alle opleidingen voor militair en burgerpersoneel met verbindingdienstfuncties. De school kent ook een kenniscentrum C3/EOV, dat verantwoordelijk is voor doctrineontwikkeling, beleidsvoorbereiding en studies die voortkomen uit de ondersteuning van commandovoering in brede zin. Dit kenniscentrum vervult daardoor tevens de rol als denktank voor het wapen van de verbindingssysteemdienst.

De wijzigingen binnen COKL zijn ingrijpend, waarbij de eenduidige

plaats van het vroegere VOC door de bundeling tot een OCEDE is aangestast. Toch is de school duidelijk herkenbaar gebleven, met daarbij het kenniscentrum als krachtig nieuw element.

Extern

Vooraf door de doelmatigheidsoperatie is een aantal verbindingselementen buiten de KL terecht gekomen. Zo is in de Centrale Organisatie de Militaire Inlichtingen Dienst (MID) ondergebracht, waarvan de afdeling Algemene Verbindings Inlichtingen (AVI) een wezenlijk deel vormt. Het Operationele Verbindings Inlichtingen Centrum (OVIC) te Eibergen maakt hiervan deel uit. Deze eenheid – voor de KL te vergelijken met het voormalige 898 Verbindingsbataljon – is ontstaan door een samenvoeging van soortgelijke onderdelen van de krijgsmacht en is nu een interservice-eenheid.

Een belangrijk nieuw onderdeel wordt gevormd door het Defensie

Interservice Commando (DICO). Dit commando behoort niet tot de Centrale Organisatie, maar is een afzonderlijk dienstonderdeel naast de vier krijgsmacht delen. Het DICO heeft zeer uiteenlopende taken en bestaat uit meerdere diensten en bedrijven. Een daarvan is de Defensie Telematica Organisatie (DTO), waarin de krachten van zes organisaties uit de diverse krijgsmacht delen werden gebundeld.

De DTO is de leverancier van informatie- en communicatietechnologie voor de krijgsmacht. Het beheert diverse belangrijke communicatie- en informatiesystemen, zoals bijvoorbeeld het MDTN, het NSK, het *Human Resources System* (HRS) en het NAFIN (*Netherlands Armed Forces Integrated Network*). Dit netwerk – gebaseerd op glasvezeltechnologie – vormt feitelijk de 'elektronische snelweg' voor Defensie.

DTO ontwikkelt bovendien informatiesystemen in vele variaties. Haar informatieverwerkingscentra zijn voornamelijk gesitueerd in Den Helder en in Maasland op het Duyverman Computer Centrum (DCC).

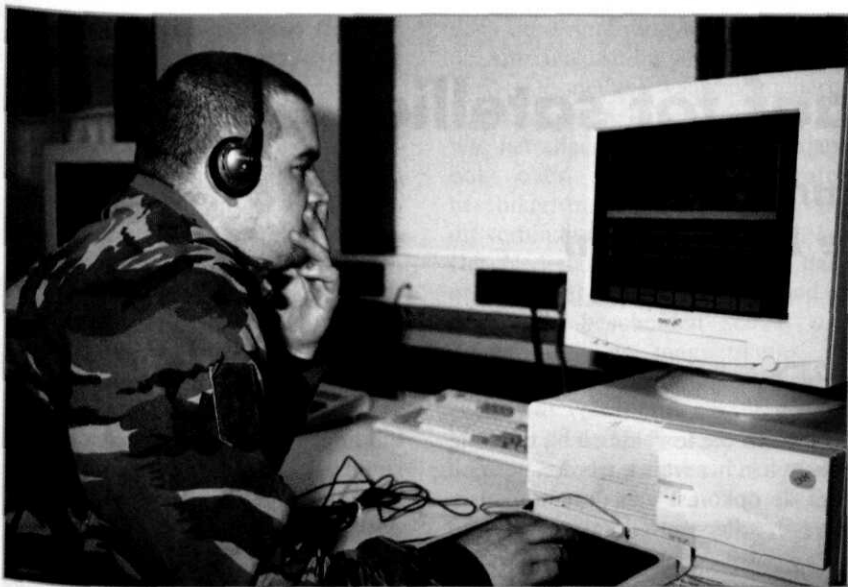
Stafelementen

Wij hebben hiervoor vooral aandacht besteed aan de meest herkenbare verbindingseenheden. Deze eenheden richten zich hoofdzakelijk op uitvoerende zaken. In minder omvangrijke aantallen bevindt personeel van de verbindingdienst zich ook in staven die zich vooral met beleidsontwikkeling, toekomstvisies en het verwerven van materieel bezighouden.

Binnen de KL vinden we deze elementen op meerdere plaatsen. Allereerst in de Operationele Staf BLS, waar de G6 verantwoordelijk is voor de inzet van communicatie- en informatiesystemen indien delen van de KL daadwerkelijk worden ingezet in CB-operaties of militaire bijstand. Daarnaast bevindt zich binnen de afdeling Beleidsontwikkeling van de Landmachtstaf het cluster Commandovoering en Informatievoorziening (BO/CIV). Dit cluster is verantwoordelijk voor samenhangend beleid voor commandovoering, telematica, informatietechnologie, informatiebeveiliging, EOv en *command and con-*

Afb. 5 De moderne AIR-VSAT installaties van 11 Vbdat MND(C). Deze satellietinstallaties kunnen zeer grote afstanden overbruggen en kunnen per helikopter worden getransporteerd

Afb. 6 Moderne opleidingen bij de school Verbindingsdienst. Met computer-ondersteund onderwijs worden soldaten opgeleid tot bedienaars van FM-9000 radio's (VHF)

trol-warfare. De systeemgroep C3I is binnen de Directie Materieel verantwoordelijk voor de verwerving van nieuw materieel.

Buiten de KL treffen we soortgelijke elementen aan, zoals de afdeling CIS bij de Defensiestaf. Verder is verbindingspersoneel werkzaam op diverse NAVO-staven, zoals NATO IMS, SHAPE, ARRC en LANDCENT.

Visie op de nabije toekomst

Het wapen van de verbindingsdienst is ontstaan vanuit de grote behoefte aan telecommunicatiefaciliteiten na de Tweede Wereldoorlog. 'Het is Uw taak, verbindelaar, die de staven verbindt en de oorlog dus wint en het vaderland redt uit gevaar!' zo luidt het niet mis te verstane refrein uit het wapenlied. Het verbinden van staven heeft vandaag de dag een geheel andere dimensie gekregen. Nieuwe technologieën hebben telecommunicatie en informatica samengebracht tot telematica. Het belang van de factor 'informatie' is fors toegenomen, alsmede de mogelijkheden van de

techniek. Communicatiesystemen worden steeds meer gemeengoed en informatiesystemen overspoelen de markt.

De telematicaontwikkelingen hebben uiteraard ook een grote invloed op de militaire commandovoering. In tegenstelling tot vroegere tijden is het 'verbinden van staven' niet langer voldoende. Voor een adequate commandovoering – zowel bij operationele inzet als bij de dagelijkse bedrijfsvoering – is het kernvraagstuk hoe uit de veelheid van gegevens snel de juiste informatie kan worden afgeleid en hoe nieuwe informatie snel op de juiste plaats kan worden gebracht. Daarnaast krijgt het begrip 'information warfare' steeds meer inhoud. De afhankelijkheid van al deze geavanceerde informatiesystemen neemt toe en het is dan ook essentieel eigen systemen te beschermen en systemen van een tegenstander te degraderen.

Voor het verbindingspersoneel zijn deze snelle ontwikkelingen (naast de omvormingen van defensie als geheel) interessant maar soms ook bedreigend en zij leiden dan tot onzekerheid. Een gedegen kennis van tele-

communicatie – veelal technisch gericht – wordt steeds minder gevraagd en is geen garantie voor bevordering. Voor het ondersteunen van de huidige commandovoering is meer dan alleen technische kennis vereist. Zo is bijvoorbeeld een goede kennis van de nieuwe doctrine, van het commandovoeringsproces en van het operationele optreden een vereiste om goed te kunnen vaststellen welke informatie relevant is voor commandanten. Het wapen beschouwt deze veranderingen als een uitdaging en heeft een visie gepresenteerd waarin het zijn taak in de nabije toekomst omschrijft alsmede de eisen waaraan het personeel moet voldoen.

Tot slot

De dynamiek van het afgelopen decennium is uiteraard ook aan de Verbindingsdienst niet onopgemerkt voorbijgegaan. Een structurele wijziging van de politiek-strategische veiligheidssituatie, nieuwe taken, doelmatigheidsoperaties en snelle technologische ontwikkelingen, tezamen hebben zij geleid tot de huidige organisatorische indeling van de verbindings-elementen. Op vele plaatsen binnen de defensieorganisatie is het wapen vertegenwoordigd, hetgeen een goede basis vormt voor de toekomst. Goede argumenten en besluiten liggen aan de huidige situatie ten grondslag, maar ook werd daardoor de noodzaak versterkt de *core business* van het wapen helder vast te leggen. De visie is daarop het eerste antwoord. Verbindingsdienst, *we make IT happen!*

Van telegraaf tot satelliet

125 Jaar telecommunicatie in de Koninklijke Landmacht

drs. H. Roozenbeek*

Inleiding¹

1999 is – binnen de KL – in veel opzichten het jaar van de verbindingdienst. 125 Jaar geleden, op 18 februari 1874, besloot koning Willem III tot de oprichting van „eene afzonderlijke afdeling” van militaire telegrafisten. Deze dag wordt thans beschouwd als de oprichtingsdatum van ‘de verbindingdienst’. In de eerste 75 jaar van zijn bestaan viel deze nog onder het Wapen der Genie, totdat op 1 mei 1949, nu dus vijftig jaar geleden, het zelfstandige Wapen van de Verbindingdienst in het leven werd geroepen.

Een volgende datum van belang is 1 mei 1974, 25 jaar geleden, toen het Wapen uit handen van Prins Bernhard zijn vaandel uitgereikt kreeg. En alsof dat alles nog niet genoeg is: in 1999 vieren de verenigingen van officieren en onderofficieren van de verbindingdienst (de VOV en de VOOV) dat zij respectievelijk 45 en 25 jaar geleden zijn opgericht.

In dit 125-jarige bestaan heeft het werk van de verbindingdienst een grote vlucht genomen. De snelle openvolging van technische vernieuwingen maakte het al die jaren mogelijk tegemoet te komen aan de tacti-

sche eisen die te velde en bij de grote staven aan het wapen werden gesteld. Met de opkomst van de automatisering is die ontwikkeling in een stroomversnelling terecht gekomen, waarin het takenpakket van de verbindingdienst is verbreed en zich thans uitstrekt over het gehele terrein van *command, control and communication (C2)*. De eisen die de legerleiding in 1868 aan de militaire verbindingen stelde, „*snelheid* in het daarstellen der telegrafische verbinding en *zekerheid* in het overbrengen der berigten”, kunnen met de huidige stand van de techniek zonder veel problemen gerealiseerd worden. Nu draait het er vooral om wat er via die verbindingen wordt verzonden.

Voorgeschiedenis

De ordonnans

Al lang vóór de oprichting van de verbindingdienst waren er militaire verbindingen te onderhouden. Iedere commandant heeft immers behoefte aan kanalen waarlangs hem inlichtingen bereiken over de eigen troepen en die van de vijand, en waarlangs hij zijn bevelen kan geven aan zijn ondercommandanten. Sinds de grijze oudheid stonden legeraanvoerders daarvoor verschillende middelen ter beschikking. De bekendste daarvan is zonder twijfel de ordonnans, die te voet of te paard een mondelinge of geschreven boodschap kan overbrengen.

Ondanks de brede inzetbaarheid van de ordonnans waren ook andere ‘ver-

bindingsmiddelen’ in specifieke omstandigheden nodig. Een voor de hand liggend voorbeeld is de postduif, die bijvoorbeeld tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) veel werd ingezet. Vooral tijdens belegeringen kwamen postduiven de belegerde troepen goed van pas, aangezien zij niet werden gehinderd door de omsingelende legermacht. Op die manier konden versterkingen worden aangeroepen.

De postduivendienst

De opzet van een postduivendienst vereist veel voorbereiding en daarom ook een zekere organisatiegraad. De kosten die dit met zich meebracht, waren hoog en de Nederlandse staat was niet bereid in volle vreedstijd een postduivendienst in stand te houden. Datzelfde gold in versterkte mate voor andere verbindingsmiddelen, zoals het stelsel van vuurbakens dat tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd opgezet en de optische telegrafen die vanaf het eind van de achttiende eeuw in zwang kwamen.

Het laatste voorbeeld daarvan was de optische telegraaf van Lipkens, die tijdens de Belgische Opstand (1830-1839) dienst deed. Deze beruiste op een stelsel van op torens en masten gemonteerde schijven van wilgentenen, waarmee berichten konden worden verstuurd van Den Haag naar Vlissingen. Zodra de directe militaire noodzaak om dergelijke stelsels te onderhouden was verdwenen, draaide de regering de geldkraan dicht. Daarmee ging ook de kennis en ervaring, die moeizaam was opgebouwd, weer verloren.

* De auteur is wetenschappelijk medewerker SMG/KL.

¹ Dit artikel is gebaseerd op M. Elands, J. Hoffenaar, H. Roozenbeek en R.M. Verbeek, *Van telegraaf tot satelliet. 125 Jaar telecommunicatie in de Koninklijke Landmacht* (Den Haag 1999).

De oprichting van de militaire verbindingdienst

Met de opkomst van de elektrische telegrafie in de loop van de negentiende eeuw veranderde dit alles. In technisch opzicht was er sprake van een ware revolutie. Vooral de uitvinding van de morsetelegrafie, die zich al snel tot wereldstandaard verhief, vormde een mijlpaal. Berichten konden nu foutloos en vrijwel zonder vertraging over grote afstanden worden verstuurd. Al snel maakten de legers van de grote mogelijkheden gebruik van de elektrische telegraaf, zoals tij-

dens de Krimoorlog (1854-1856) en de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865). De snelheid waarmee moderne legers moesten kunnen optreden, al was het alleen maar omdat de vijand ook over elektrische telegrafien beschikte, maakte de toepassing van dit verbindingsmiddel noodzakelijk. Het Nederlandse leger volgde deze ontwikkelingen op gepaste afstand en begon op bescheiden schaal met „electriciteit en magnetismus” te experimenteren. In 1868 verscheen het eerste voorschrift op dit gebied. Voor het Nederlandse leger kwam het belang van de elektrische telegrafie

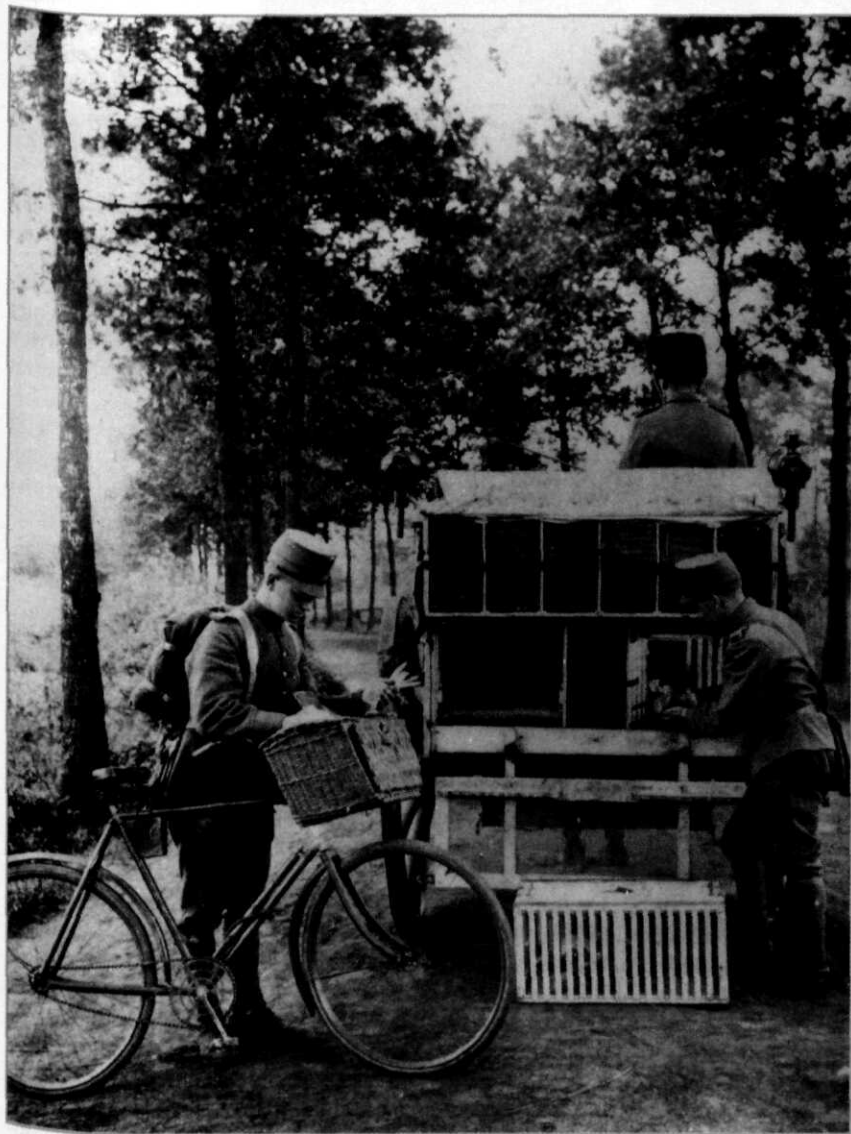
vooral aan het licht tijdens de mobilisatie van 1870, afgekondigd vanwege het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog.

In 1870 beschikte het Nederlandse leger nog maar mondjesmaat over eigen specialisten en materieel om een telegraafnet op te zetten. De militairen moesten wat dat betreft vertrouwen op de ondersteuning door de Rijkstelegraaf, die in vredetijd een inmiddels algemeen ingeburgerd telegraafnet onderhield. Het verloop van de mobilisatie toonde echter aan dat deze ondersteuning in oorlogstijd tekortschoot en dat het leger over zijn eigen expertise en verbindingsmiddelen moest kunnen beschikken.

Tegelijk was duidelijk geworden dat de technische kennis en ervaring die nodig was voor het opzetten van een militair telegraafnet niet meer door een handjevol goedwillende amateurs gedragen kon worden. De militaire verbindingen waren het stadium van improviseren ontgroeid.

Een militaire telegraafdienst

Hoewel niet iedereen de noodzaak inzag een militaire telegraafdienst op te richten, was de toenmalige minister van Oorlog, A.W.P. Weitzel, overtuigd van de voordelen. Hij stelde daarom aan koning Willem III voor bij het Bataljon Mineurs en Sappeurs „eene afzonderlijke afdeling” van veldtelegrafisten op te richten. Bij deze „afdeling” zouden dienstplichtigen worden geplaatst die in het burgerbestaan als telegraafbeambte werkzaam waren. Omdat in deze tijd dienstplichtigen zich konden laten vervangen door een zogeheten *remplaçant*, moest het dienen bij de telegraafafdeling aantrekkelijk worden gemaakt. Dit gebeurde onder meer door hen de rang van mineur 1e klasse toe te kennen en toestemming te verlenen een eigen onderscheidingsteken te dragen. De koning nam de voorstellen van de minister over in het Koninklijk Besluit nr. 2, van 18 februari 1874. Deze datum geldt hedentendage als de oprichtingsdatum van het Regiment Verbindings-troepen. Utrecht, de bakermat van de

Afb. 1 De postduivendienst (Foto: Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum)

Afb. 2
De
Verbindingsdienst in
Nederlands-Indië
 (Foto: Museum
 Verbindingsdienst, Ede)

genie, werd ook de standplaats van de militaire telegraafafdeling.

Telefonie

In de periode tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kreeg de telegraafafdeling langzamerhand een eigen plaats binnen het leger. Daarbij bleek het niet eenvoudig voldoende gekwalificeerd beroepspersoneel aan te trekken, aangezien zij in de burgermaatschappij vaak betere arbeidsvoorwaarden konden bedingen. De noodzaak over technisch goed opgeleid personeel te beschikken, nam echter alleen maar toe, door de voortgang van de techniek.

Naast de telegraaf kwam nu ook de telefoon, waarmee het mogelijk werd direct contact te onderhouden en zodoende sneller in te spelen op veranderende omstandigheden. De uitvinding van de radio, rond de eeuwwisseling, bevrijdde de verbindingen van de beperkingen van het gebruik van lijnmaterieel. De moderne elektrische communicatiemiddelen vulden elkaar prima aan. Onder iedere omstandigheid kon het leger nu beschikken over de noodzakelijke

verbindingen. De oude vertrouwde verbindingsmiddelen verloren steeds meer hun belang en verdwenen geleidelijk uit de organisatie. Alleen de ordonnans zou alle innovaties overleven en bewijst tot op de dag van vandaag zijn nut.

De Eerste Wereldoorlog

De eerste grote test van de militaire telegraafdienst kwam tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hoewel Nederland buiten de strijd bleef, werd gedurende de jaren 1914-1918 het leger gemobiliseerd om een eventuele agressor te ontmoedigen het Nederlandse grondgebied in de oorlog te betrekken. Zo zette de regering haar consequent volgehouden neutraliteitspolitiek kracht bij. De mobilisatie van de militaire telegraafdienst (vanaf 1 augustus 1914) verliep voorspoedig. De verbindingsafdelingen voor de respectievelijke divisiehoofdkwartieren waren zelfs al geruime tijd voor de rest van de divisies gereed voor inzet. Ook het in bedrijf stellen van de in vredetijd voorbereide telegraafverbindingen – een kritieke operatie

in het geheel van de mobilisatie – verliep naar wens. Dat alles wil niet zeggen dat er geen fouten werden gemaakt. Niet alle commandanten zagen het grote belang van de moderne communicatiemiddelen in. Het kwam voor dat troepen telegraafpalen die bestemd waren om het lijnnet uit te breiden, gebruikten om versperingen op te werpen.

Tijdens het verloop van de mobilisatie bleek dat het leger tijdens dergelijke grote troepenbewegingen – en dus zeker tijdens daadwerkelijke operaties – meer behoefte had aan telefoonverbindingen dan in vredetijd was voorzien. De telefoon was in vredetijd inmiddels ingeburgerd en daardoor vertrouwd geworden dan de telegraaf. Alleen door veel te improviseren kon de militaire telegraafdienst aan de grote vraag naar telefoons en telefoonverbindingen voldoen. Ook het gebruik van de radio, zowel voor telegrafie als later ook telefonie, greep snel om zich heen. Omdat radiosignalen door zowel vriend als vijand zijn op te vangen, ontstond de mogelijkheid de vijandelijke verbindingen af te luisteren.

Tegelijk kwam natuurlijk ook de behoefte op de eigen verbindingen tegen af luisteren te beschermen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de militaire telegraafdienst zich zijn plaats binnen de militaire organisatie waardig gemaakt. De specifieke kennis en ervaring die nodig was voor het verbindingswerk had weinig meer gemeen met de traditionele werkzaamheden van de genie. Op het niveau van de werkvloer stond 'de Telegraaf' dan ook al feitelijk op eigen benen. Aan de top lag dat anders: zowel de genietroepen als de verbindingsstroepen betrokken hun officieren uit dezelfde kweekvijver van de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Onder deze omstan-

De Tweede Wereldoorlog

De omstandigheden waaronder de verbindingseenheden tezamen met de rest van het leger in 1939 mobiliseerden, verschilden niet veel van die in 1914. Weer hoopte Nederland buiten de strijd te blijven. Dit keer werd de neutraliteit niet gerespecteerd en op 10 mei 1940 lanceerde de Duitse *Wehrmacht* haar grote offensief aan het westelijke front. Op dat moment was het Nederlandse leger al geruime tijd paraat. Toch kwam de Duitse aanval als een verrassing, vooral door de grootschalige inzet van overvalscommando's aan de grens en van luchtladingstroepen ver achter het verwachte front. De voorbereide stellingen van het leger in Noord-Brabant

zich de grote afhankelijkheid van het telefoonnet van de PTT, aangezien door de snelle opmars van de Duitsers – waardoor zij onder andere de belangrijke telefooncentrale van Dordrecht in handen hadden gekregen – vaak geen alternatieve verbindingen beschikbaar waren.

Zoals gezegd, was het Nederlandse leger niet voorbereid op de grootschalige inzet van luchtladingstroepen, zoals bij de Moerdijkbrug, in Rotterdam en rond Den Haag. De recruten van de verbindings- en verlichtingsstroepen van het Depot Genietroepen in Rotterdam kwamen daartoe tot ieders verrassing in het heetst van de strijd terecht. Desondanks slaagden deze onervaren militairen erin de Duitsers in de omgeving van de Willemsbrug en het bekende Witte Huis een halt toe te roepen. Tot op de dag van vandaag herinnert het monument op de Elias Beeckmankazerne in Ede aan de strijd in Rotterdam. Deze stenen leeuw is afkomstig van de Koningsbrug, waar de recruten van het IIe Bataljon (Verbindingstroepen) de felste gevechten met de Duitsers hebben gevoerd. Bij deze strijd speelde tweede-luitenant H.A. Rodrigo, na de oorlog een prominent verbindingsman, een belangrijke rol. Sinds 1991 worden bij het monument op of rond 4 mei de in oorlogstijd gevallen militairen van het Regiment Verbindingstroepen herdacht.

Eén 'verbindelaar', soldaat-lijnwerker J.C.A. Clasener van een verbindingsafdeling in Den Haag, toonde zoveel 'moed, beleid en trouw' bij de bestrijding van de in de omgeving van de residentie gelande Duitse militairen, dat hij daarvoor met de hoogste Nederlandse militaire onderscheiding, de Militaire Willems-Orde, is beloond.

Na vier jaren van bezetting keerde in het najaar van 1944 het eerste Nederlandse legeronderdeel terug op vaderlandse bodem. Tot deze Koninklijke Nederlandse Brigade 'Prinses Irene' behoorde ook een verbindingsafdeling, die met hoofdzakelijk Brits materieel was uitgerust. In de eerste maanden na de bevrijding waren het personeel en materieel van deze afde-

Afb. 3 Lijnverbindingen waren in de jaren vijftig nog steeds van groot belang (Foto: Museum Verbindingsdienst, Ede)

digheden gingen vanzelfsprekend steeds meer stemmen op de telegraafdienst geheel los te maken van het Regiment Genietroepen. Anderen vonden het Nederlandse leger echter te klein om naast het Wapen der Genie plaats te bieden aan nog een ander technisch wapen, dat misschien niet in staat zou zijn voldoende kwaliteit in huis te halen. Na 'het staken van de stemmen' bleef alles bij het oude: de verbindingsdienst ging de Tweede Wereldoorlog in als onderdeel van het Wapen der Genie.

en de Vesting Holland hadden hun waarde al voor een belangrijk deel verloren voordat voor Nederland de strijd goed en wel begonnen was.

Ondanks dat bleken de verbindings-eenheden in het algemeen goed voorbereid op de strijd. Hoewel op lager niveau – buiten de directe verantwoordelijkheid van de verbindingsdienst – de verbindingen het nog wel eens lieten afweten, hadden de staven en de grotere eenheden op dit gebied weinig reden tot klagen. Wel wreekte

Afb. 4 Een KL/GRC-3035 radio voor verbindingen op divisie en brigadeniveau (Foto: SMG/KL)

ling van onschatbare waarde voor de wederopbouw van de verbindingdienst.

Strijd in Nederlands-Indië

Na de Duitse capitulatie maakte Nederland zich op zijn aandeel te leveren in de strijd op het oostelijk halfrond, met de bevrijding van Nederlands-Indië als voornaamste doel. De snelle overgave van Japan, daartoe genoodzaakt door de vernietigende inzet van atoomwapens, deed de omstandigheden drastisch wijzigen. Nationalistische groeperingen profiteerden van het ontstane machtsvacuüm door de onafhankelijke republiek Indonesië uit te roepen. Hoewel Nederland zich bereid toonde te praten over een geleidelijke dekolonisatie, accepteerden beide partijen elkaars voorwaarden en eisen niet. Om de orde en rust in het gebied te herstellen en om 'wisselgeld' aan de

onderhandelingstafel te creëren, zond Nederland een omvangrijke troepenmacht naar de 'de Oost'.

De strijd in Indië stelde geheel nieuwe eisen aan de manier van oorlog voeren. In lijn met de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog, moest veel mobieler opgetreden kunnen worden. Zeker tijdens de beide Politie Acties, toen de Nederlanders uitbraken uit de door hen gecontroleerde sectoren en in korte tijd enorme gebieden veroverden, bleek de noodzaak om de verbindingen ook tijdens dergelijke grootschalige operaties te blijven onderhouden. De grote afstanden in de Indonesische archipel en de terreinomstandigheden voegden daar nog de nodige uitdagingen aan toe. Om deze redenen lag de nadruk in het verbindingswerk vooral op het in bedrijf stellen en onderhouden van radio(telegrafie-)verbindingen. Anders dan in Nederland trad de ver-

bindingsdienst in Indië overigens onder eigen vlag op, alsof het al een zelfstandig wapen was.

Hoewel in het begin het Britse materieel en het opleidingsniveau van de KL-militairen nog veel te wensen overlieten, heeft de verbindingdienst zich in Nederlands-Indië van zijn beste kant laten zien. Vooral toen het meer aan de tropenomstandigheden aangepaste Amerikaanse verbindingsmaterieel ingang vond en het verbindingsdienstpersoneel van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) zijn ervaring had overgedragen aan de KL-collega's, hadden de troepencommandanten niets dan lof voor hun verbindingsafdelingen. Net als in de meidagen van 1940 gold dat vooral de verbindingen op de lagere niveaus, bij de bataljons en compagnieën, problemen opleverden.

Aan de onderhandelingstafel won de republiek Indonesië, dankzij de steun van de internationale gemeenschap, steeds meer terrein. Daarnaast bleek dat de regulier optredende Nederlandse troepenmacht in de Oost weinig vat had op het Indonesische leger, dat steeds bedrever werd in het voeren van een guerrillaoorlog. Uiteindelijk droeg Nederland op 27 december 1949 de soevereiniteit over het gebied over aan de republiek Indonesië. Tijdens de strijd, waarvoor circa driehonderd militairen van de KL-verbindingdienst en duizend van die van het KNIL waren ingezet, hadden 31 van hen het leven gelaten. Ook zij worden op het monument in Ede herdacht.

De periode van de Koude Oorlog

In Indië was gebleken dat de verbindingdienst in staat was op eigen benen te staan. Tevens was duidelijk geworden dat vooral de mobiele vormen van oorlogvoering eisen stelden aan de verbindingen die vóór de Tweede Wereldoorlog nog ondenkbaar waren geweest. Een naoorlogse divisie, die niet meer te vergelijken

was met haar vooroorlogse tegenhanger, had dan ook behoefte aan een veel grotere verbindingseenheid. Daarnaast ging de KL over een groter staand leger beschikken, waarvoor ook parate verbindingseenheden nodig waren. Anders dan in de jaren twintig zegevierden nu de pleitbezorgers van de verzelfstandiging van de verbindingdienst. Kolonel J.J. Marlet, in de jaren twintig nog de spreekbuis van diegenen die de verbindingdienst bij het Wapen der Genie wilden houden, trad in 1949 aan als de eerste inspecteur van het zelfstandige Wapen van de Verbindingdienst.

Samenwerking

Nu het Indische avontuur achter de rug was, kon de Koninklijke Landmacht zich volledig richten op de opbouw van het leger in Europa. Met de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog in het achterhoofd koos de Nederlandse regering nu bewust voor samenwerking met de bondgenoten. Die samenwerking kreeg gestalte in de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), die in 1949 werd opgericht. Tussen de onder leiding van de Verenigde Staten staande NAVO en het Warschaupact, haar

door de Sovjet-Unie gedomineerde tegenvoeter, ontspon zich een machtsstrijd die gedurende veertig jaar de hele wereld in zijn greep zou houden. Alle inspanningen van de NAVO waren er tijdens deze Koude-Oorlogperiode op gericht een geloofwaardige – en uiteindelijk nucleaire – afschrikking op te bouwen tegen de offensieve capaciteiten van de tegenstander. In de loop der jaren schoof de verdedigingslinie van het Atlantische bondgenootschap – dankzij de opname van de Bondsrepubliek Duitsland in de NAVO in 1955 – geleidelijk naar het oosten op.

De parate en mobilisabele legereenheden die in oorlogstijd onder commando van de NAVO zouden komen te vallen, werden in een legerkorpsverband ondergebracht. Naarmate de opbouw van dit Eerste Legerkorps vorderde, groeiden ook het aantal en de omvang van de verbindingdienstseenheden die de troepen van de noodzakelijke verbindingen voorzagen. Tegen het eind van de jaren vijftig beschikte het legerkorps over 101 Verbindingsgroep, die de verbindingen van de legerkorpsstaf verzorgde, en over verbindingsbataljons ten

behoefte van de divisiestaven. In dezelfde periode voltrok zich tevens een andere belangrijke verandering: naast lijn- en radioapparatuur kreeg de verbindingdienst de beschikking over straalzenders, die de voordelen van beide verbindingsmiddelen combineerden. De invoering van de straalzender, als eerste de AN/TRC-3 en 4 ('entrec'), ging vooral ten koste van de lange lijnverbindingen die voorheen op legerkorps- en divisie-niveau werden uitgelegd.

De inzet van draaggolfapparatuur maakte het bovendien mogelijk om over één straalzenderverbinding gelijktijdig meerdere kanalen te verzenden. Zo'n kanaal kon niet alleen voor een telefoonverbinding worden gebruikt, maar ook konden er telexberichten over worden verstuurd. De telex was in feite de opvolger van de morsetelegraaf, hoewel beide nog lang naast elkaar in gebruik zijn geweest. Vergeleken met de morsetelegrafie bood de telex een aantal grote voordelen. In de eerste plaats was de opleiding van de telexist een stuk eenvoudiger dan die van een morsetelegrafist. In de tweede plaats was het veel eenvoudiger het telexverkeer

Afb. 5
Het ZODIAC-stelsel
bracht de leger-
korpsverbindingen
in het digitale
tijdperk
(Foto: SMG/KL)

met zogeheten *on line*-cryptoapparatuur tegen af luisteren te beschermen. Het wapen beschikte ook in eigen land, in de nationale sector, over een breed scala aan verbindingseenheden. Hun belangrijkste verantwoordelijkheid was het verzorgen van de communicatie tussen de staven en eenheden die in oorlogs- en vreedestijd waren belast met de commandovoering, de opleidingen en de logistieke verzorging van de KL. Het belangrijkste onderdeel van dit verbindingstelsel was het militair diensttelefoonnet, dat ten dienste stond van de gehele krijgsmacht. Hoewel de marine en – in een later stadium – de luchtmacht hun eigen eindcentrales bedienden, was het gros van de eindcentrales en met name ook het centrale netwerk van knooppuntcentrales een KL-aangelegenheid. Dit krijgsmachtdeel beschikte daarnaast over een aantal verbindingssentra, die telex-, radio-, straalzender- en ordonnansverbindingen verzorgden.

Modernisering

In de loop van de jaren zestig en de eerste helft van de jaren zeventig voltrok zich een eerste golf van modernisering. Voor het legerkorps hield dit een geheel nieuwe opzet van het verbindingstelsel in, waarin optimaal werd geprofiteerd van de voordelen van de straalzender. Het grootste voordeel van dit aan de Amerikanen ontleende 'rasterstelsel' was de ont koppeling van de verbindingen van de commandoposten van de voornaamste staven. Hierdoor werd het eenvoudiger de commandoposten te verplaatsen, wat in een atoomoorlog een dwingende eis was geworden. De knooppunten en stafverbindingssentra van dit raster konden op hun beurt ook zonder consequenties voor het 'raster' verplaatsen, aangezien de verbindingen over andere knooppunten konden worden omgeleid ('geherrou-teerd'). Met de komst van het rasterstelsel kwam de moderne mobiele oorlogvoering ook voor wat betreft het onderhouden van de verbindingen binnen handbereik.

Toen het rasterstelsel in 1962 operationeel werd, verzorgde het alleen

nog de verbindingen tussen de legerkorpsstaf en de divisiestaven en legerkorpsstroepen. Tien jaar later werd het raster niet alleen gemoderniseerd door de invoering van nieuwe apparatuur, maar ook tot aan de brigades uitgebreid. Hiervoor was tevens een forse uitbreiding van het aantal knooppunten noodzakelijk. Tijdens de grote legerkorpsoefening *Big Ferro*, die in 1973 in Duitsland werd gehouden, bleek dat de verbindingstelsel volledig op zijn taak was berekend.

De straalzender- en draaggolfapparatuur die in het rasterstelsel werd toegepast, onderscheidde zich van de oudere apparaten vooral door grotere prestaties, terwijl ze toch compacter en lichter waren en bovendien minder kwetsbaar. Deze technische doorbraak was mogelijk door de toepassing van transistoren in plaats van de vertrouwde, maar kwetsbare radio-buizen. Ook de nieuwe FM-3600 radio's en veel andere moderne apparatuur profiteerden van het gebruik van transistoren. Dat zij minder gemakkelijk te herstellen waren, werd gecompenseerd door de modulaire opbouw van het moderne materieel. Hierdoor kon een monteur snel en eenvoudig een defect onderdeel vervangen, zodat de inzetbaarheid van het kritische materieel toenam. In de nationale sector maakte de invoering van de transistor de overstap van volledig met de hand bediende naar elektromagnetische en later (semi-)elektronische automatische telefooncentrales mogelijk. Hierdoor kon het telefoonverkeer sneller worden afgewikkeld. Het hart van het diensttelefoonnet bleef echter tot in de jaren tachtig handbediend.

Micro-elektronica

De voortgang van de technologie zette in de periode na 1975 krachtig door. De ontwikkeling van de micro-elektronica maakte veel mogelijk. Met de digitalisering van de verbindingen werd de communicatie minder gevoelig voor storingen, beter te vercijferen en flexibeler. Het oude onderscheid tussen telefoon- en telexbe-

richten verdween naar de achtergrond: alles was 'datacommunicatie' geworden. Het ZODIAC-stelsel, dat na 1979 gefaseerd werd ingevoerd, was bij het legerkorps de digitale, volledig geautomatiseerde opvolger van het oude rasterstelsel. Tegelijk werd het aantal knooppunten weer sterk uitgebreid, waardoor het stelsel beweeglijker werd en tevens meer gebiedsdekking bood.

Andere belangrijke voordelen van het verbindingstelsel uit het ZODIAC-tijdperk waren de ingebouwde verbindingssbeveiliging en de geheel geautomatiseerde aansturing van het stelsel, zodat frequente verplaatsingen van knooppunten en stafverbindingssentra onder grote tijdsdruk mogelijk werden. Met ZODIAC kreeg 1 Legerkorps een verbindingstelsel dat geheel bij de tijd was en ook binnen de NAVO tot de meest geavanceerde systemen behoorde.

De jaren negentig

In de loop van de jaren tachtig onderging het werk van de verbindingssdienst een ware transformatie. De technische mogelijkheden die door de moderne micro-elektronica en de opkomst van de automatisering binnen handbereik kwamen, stonden het toe dat de aandacht ging verschuiven van het uitbrengen en onderhouden van telefoon- en telexverbindingen naar het besturen van het gehele telecommunicatieproces. Alles werd er op gericht om de commandant op de meest effectieve en efficiënte wijze te voorzien van alle informatie die, uit welke bron ook afkomstig, hem bij zijn besluitvormingsproces van nut kon zijn. Command and control waren de sleutelwoorden in deze ontwikkeling. Voor de bedrijfsvoering van de moderne krijgsmacht, en niet alleen tijdens grootschalige operaties, was de invoering van deze zogeheten C2-systemen bittere noodzaak geworden. Het tempo waarin het moderne gevecht moet worden gevoerd, speelt daarin een belangrijke rol. Daarnaast moet ook de steeds grotere hoeveel-

heid informatie die de commandant ter beschikking staat, beheersbaar worden gehouden.

De verbindingdienst speelde in deze ontwikkeling weliswaar een belangrijke rol, maar het kan zeker niet worden gezegd dat het initiatief bij dit wapen heeft gelegen. Veel verbindingdienstpersoneel was er juist moeilijk van te overtuigen dat zij 'uit het berichtenkantoor' moesten komen en zich moesten begeven op het grotendeels nieuwe terrein van de telematica. Dit toverwoord van de jaren negentig geeft de vervlechting van de telecommunicatie en de automatisering aan. Nu, kort voor het jaar 2000, kan worden geconstateerd dat het gros van het verbindingdienstpersoneel inmiddels geheel van de telematica-boodschap doordrongen is.

De grote veranderingen op C2-gebied speelden zich af in een tijd waarin het wereldbeeld geheel op zijn kop kwam te staan. Nadat in de jaren tachtig een periode van ontspanning tussen de beide machtsblokken in de wereld was ingeluid, kwam er aan het begin van het volgende decennium een einde aan de Sovjet-dominantie bin-

nen het Oostblok. Hoogtepunten in dit proces waren de val van de Berlijnse muur in 1989, de hereniging van de beide Duitslanden in 1990, en ten slotte, in 1991, de ontmanteling van zowel het Warschaupact als de Sovjet-Unie. De Koude Oorlog was ten einde. Nu de dreiging van een grootschalig conflict meer naar de achtergrond was verschoven, drongen nieuwe taken zich op.

Nieuwe taken

De zogeheten vredesoperaties hebben voor een belangrijk deel de jaren negentig gekleurd, ook voor de verbindingdienst. In dit verband dient vooral de inzet van 1 (NL) VN Verbindingsbataljon (1992-1994) ten behoeve van de VN-vredesoperatie UNPROFOR in het voormalige Joegoslavië worden genoemd. Bij de recentere door de NAVO geleide IFOR- en SFOR-operaties is een andere Nederlandse verbindingseenheid, 1 (NL) Signal Squadron (*LAND-CENT Signal Group*), betrokken. Tijdens deze en diverse andere *out of area*-operaties bewees de satelliet als modernste verbindingsmiddel zijn grote waarde.

In eigen land had de telematica-revolutie vooral in de nationale sector grote gevolgen. De integratie van telecommunicatie en automatisering bracht met zich mee dat verbindingdienstpersoneel gezamenlijk met personeel van andere wapens en dienstvakken de zorg voor het nieuwe domein kreeg. Nieuwe telematicagroepen onder verantwoordelijkheid van het Nationaal Commando (NATCO) namen de plaats in van de vertrouwde verbindingscentra en eindcentrales in de nationale sector. In 1997 nam het 'paarse' Defensie Interservice Commando (DICO) het gros van de telematica-taken van het NATCO over. De Defensie Telematica Organisatie (DTO) van het DICO verzorgt thans vrijwel alle telematica-activiteiten van de gehele krijgsmacht. Het paradepaardje van het DTO is het *Netherlands Armed Forces Integrated Network* (NAFIN), een glasvezelnetwerk in eigen beheer ten behoeve van de gehele krijgsmacht.

Integratie

Hoewel de verbindingdienst bij het legerkorps meer dan in de nationale sector een eigen gezicht behield, von-

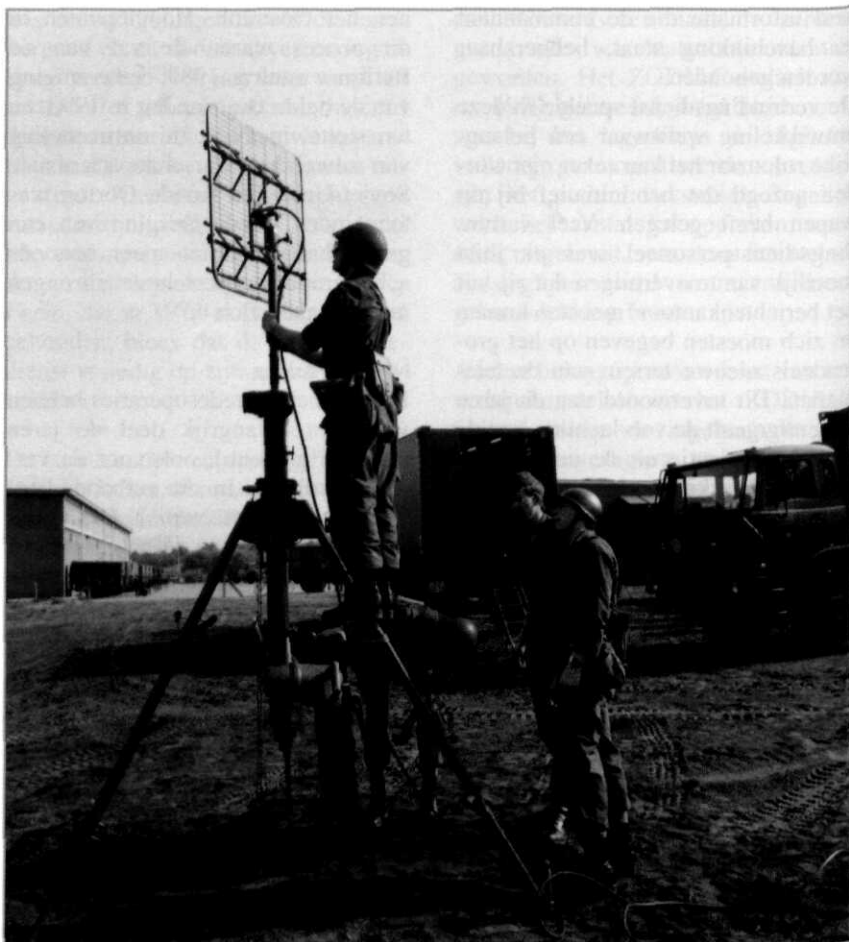
Afb. 6
Instructie
bij de School
Verbindingdienst
in Ede

(Foto: J.H. Canters)

den ook hier grote veranderingen plaats. De voornaamste ontwikkeling was de integratie van het tot één parate divisie ingekrompen Nederlandse legerkorps in een Duits-Nederlands legerkorps, *I (GE/NL) Corps*. Nederland kreeg in het binationale korps een belangrijk deel van de verantwoordelijkheid voor het uitbrengen van de verbindingen op legerkorpsniveau toegewezen, die in een *Command Support Group (CSG)* werden ondergebracht. Dit is (tezamen met de legerkorpsstaf) één van de meest geïntegreerde onderdelen van *I (GE/NL) Corps*. Afwisselend staat een Duitse dan wel een Nederlandse kolonel aan het hoofd van de CSG. De traditionele verbindingstaak staat bij de parate troepen dus nog recht overeind. Maar ook hier is zij sterk verweven met de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van command and control. Het paradepaardje op dit gebied is het ISIS-systeem, dat dient om alle beschikbare informatie binnen het legerkorps op beheersbare wijze zichtbaar te maken.

Tot slot

In zijn 125-jarige bestaan heeft de verbindingdienst bij de KL altijd een brug geslagen tussen techniek en tactiek. Ontstaan bij het Wapen der Genie, van oudsher het technische wapen bij uitstek, heeft de verbindingdienst zich een eigen plaats verworven op het gebied van de elektrotechniek. Vele jaren was het wapen dan ook verantwoordelijk voor al het elektronische materieel dat bij de KL in gebruik was. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog was de verbindingdienst dan ook in eerste instantie een technisch wapen.

Afb. 7 Verbindingsdienstpersoneel zet een straalzenderantenne op
(Foto: SMG/KL)

In de loop van de jaren tachtig kwam daarin echter een kentering. De voortgang van de techniek maakte het mogelijk dat steeds meer elektronische systemen aan elkaar werden gekoppeld, zodat een meer integrale procesbesturing tot de mogelijkheden ging behoren. Aan het oude verbindingswerk behoefde ook steeds minder aandacht te worden besteed, omdat geautomatiseerde systemen

veel van het oude handwerk overnamen.

Hoewel de 'verbindelaar' van vroeger nu een telematica- en C2-specialist is geworden, houdt de verbindingdienst ook hedentendage nog altijd trots zijn devies hoog: 'Het bericht moet door'.

Journalistieke zeperds?

De zomer van 1998

L. Polman*

Was de zomer van 1998 er een van journalistieke zeperds? Voordat ik u dat ga onthullen, wil ik meneer Van Baalen van de VVD nog even feliciteren met zijn eerherstel. Zodra een zetel in de Tweede Kamer vrijkomt door vertrek van een VVD-parlementariër, mag Van Baalen erop. Hij is onlangs vrijgepleit van de verdenking dat hij in zijn jonge jaren aanhanger was van ultra-rechts. Die verdenking was dit voorjaar opgeworpen door het tv-programma *Netwerk*. De rest van de Nederlandse pers bouwde *Netwerk* na. De onthulling stond in zoveel kranten en was zo nadrukkelijk op tv getoond, dat het bijna wel waar moest zijn, redeneerde ook de VVD, en ze hadden Van Baalen voor de uitkomst van het onderzoek alvast maar laten vallen.

Deze zomer was Srebrenica volksvermaak nummer 1. Srebrenica is al sinds juli 1995 een nationaal schandaal en zelfs het betrouwbaarste medium in Nederland is niet ongevoelig voor schandalen. Alleen de wijze en mate van aanpak zal van medium tot medium verschillen, maar iedereen besteedt aandacht aan schandalen, of die nou onder de noemer 'Paula Jones', 'Van Baalen' of 'Srebrenica' gaan.

Ik stond jl. augustus mijn rododendrons te snoeien toen *Radio France Internationale* belde. De mevrouw

van RFI was helemaal overstuurd. Er was in Parijs zojuist een fax van de ANP binnengerold, met het onvoorstelbare NOS Journaal-nieuws dat Dutchbat in Srebrenica met tanks over dertig Bosnische moslims heen was gereden.

„Wat een onthulling, *terrible, n'est ce pas?*” veronderstelde de dame.

„Nee, hoor,” antwoordde ik. „Helemaal geen onthulling. Dat een van de Dutchbatters een bobbel onder zijn rupsbanden heeft gevoeld toen hij uit Srebrenica wegreed, en bij zichzelf dacht: Als dat maar geen moslim is, dat wisten we in 1995 al. Het enige nieuwe in die fax is dat journalisten nu iemand bereid hebben gevonden om te suggereren dat het misschien dertig bobbel was.”

„Wie suggereert dat dan?” vroeg *France Internationale*.

„Iemand van Defensie,” zei ik. „Een anoniem die zegt dat te hebben gehoord van weer iemand anders,” wist ik.

Het bleef even stil aan de andere kant van de lijn.

„*Mais... mais, votre gouvernement* gaat de zaak onderzoeken!” riep *France* ten slotte uit.

„Dat komt omdat we net een nieuw parlement hebben. D'r zijn zojuist verkiezingen geweest. De parlementariërs die nu om een onderzoek schreeuwen zijn nieuwelingen, die waren er de vorige acht keer dat de zaak onderzocht is, nog niet bij.”

„Wat gaat er uit dat onderzoek komen?” vroeg *France*.

„Het is een beetje koffiedik kijken natuurlijk,” zei ik, „maar ik schat in: niks.”

De dame van *Radio France Internationale* hing op en ik heb godzijdank gelijk gekregen. Ik zeg godzijdank, omdat je bij zoveel overtuiging van de onthullers dat het inzake die dertig bobbel inderdaad om een echte onthulling ging, wel eens bang wordt dat jij gek bent, en niet zij van het Journaal.

Wat is journalistiek?

„Journalistiek is een activiteit die erop gericht is nog onbekende feiten, meningen en impressies te verzamelen, te ordenen en zo snel mogelijk te publiceren, zodat een groot publiek daarvan kennis kan nemen.” Staat in het *Basisboek Journalistiek* van Kussendrager, Van der Lugt en Rogmans. Een journalist is iemand met een beroep waaraan geen eisen gesteld worden, waar geen tuchtrecht voor bestaat en geen bindende gedragscode. Vandaar natuurlijk dat *de Volkskrant* net zo goed als het Journaal over Srebrenica ook mocht vertellen wat ze maar wilde.

Ik zat eens aan bij een debat tussen blauwhelmen die in Srebrenica waren geweest en journalisten. De blauwhelmen klaagden over de kwaliteit van de berichtgeving over de gebeurtenissen in Srebrenica, onder andere in de *Volkskrant*. De blauwhelmen konden zich niet herinneren in juli 1995 ook maar één journalist te hebben gezien in Srebrenica en waren stomverbaasd dat de *Volkskrant* even goed precies had weten te vertellen wat de blauwhelmen destijds allemaal gezegd, gedaan en gevoeld zouden hebben. Allemaal slechte dingen waren dat geweest. →

* Mevrouw Polman is journaliste en schrijfster. Zij is als docent verbonden aan de School voor Journalistiek te Utrecht en behandelt in haar colleges VN-vredesmissies en internationaal (VN-)recht.

Een zo'n Volkskrant-verslaggever zat in de zaal. En die begon een beetje dom te giechelen. Ja, daar hadden die blauwhelmen misschien wel een beetje gelijk in, zei hij. „Maar dat komt omdat we bij ons op de redactie over het algemeen van de generatie zijn die nog tegen Vietnam geprotesteerd heeft en dat zie je uiteraard terug in de manier waarop wij berichtgeven over alles wat met Defensie te maken heeft. Wij van de Volkskrant zijn gewoon allemaal nog steeds een beetje anti-militaristisch diep van binnen,” zei hij.
„Ah, vandaar,” knikten de blauwhelmen.

Behalve deze ondersoort 'Verslaggevers met een belast verleden' heb je in de journalistieke branche ook nog de soort 'Nieuwsverslaggevers', zoals die bij het Journaal en bij programma's als Netwerk en Nova te vinden zijn. Nieuwsjournalisten maken er hun levensdoel van om met primeurs te komen. Ze hebben haast om de concurrent te snel af te zijn en het kan ze niet schelen of de primeur over Srebrenica, of over het mislukken van een perenoogst gaat.

Wie aan dit slag journalisten de nuances van een VN-mandaat wil uitleggen, strijdt een bij voorbaat verloren strijd. De doelstelling van dit soort verslaggevers is namelijk: zo snel mogelijk zoveel mogelijk *interessante* woorden en beelden over te seinen naar de redactie. Ze hebben geen verstand van Bosnië of van moslims, laat staan van VN-mandaten. Veel erger nog: ze willen helemaal geen verstand opbouwen van Bosnië, moslims of VN-mandaten. Ze willen informatie, snel, het liefst mét human interest.

„Voorlichters moet je mijden als je aan het researchen bent,” is de tip van onderzoeksjournalist Twan Huys van Nova in een interview met *Het Parool*. „Voorlichters zeggen altijd alleen maar dat de informatie die je hebt sterk overdreven is of van een gefrustreerde medewerker komt.” De verslaggever van Netwerk die deze zomer op 'Srebrenica' werd

gezet, om Nova en het Journaal te overtroeven, had dat kennelijk in zijn oren geknoopt en had voor zijn uitzending zo'n 'gefrustreerde medewerker' weten te scoren, een Dutchbatter, nog steeds diepgeraakt van de ramp die zich drie jaar eerder onder zijn ogen had voltrokken. Deze blauwhelm was zo dom om te denken dat Netwerk achter de waarheid aanzat. Hij schetste voor de verslaggever uitgebreid de beelden in Srebrenica op de dag van de ramp. Ik ging er eens lekker voor zitten, want ik heb ook eens zoiets meegemaakt, in een VN-enclave vol vluchtelingen in Rwanda. Zoals de moslims en de blauwhelmen in Srebrenica werden belegerd door Serviërs, werden de Hutu's en de blauwhelmen in Rwanda belegerd door Tutsi's.

De Srebrenica-veteraan in Netwerk vertelde over de doodsangst van zowel blauwhelmen als vluchtelingen.

Ja verdomd, dacht ik, dat hadden wij toen in Rwanda ook. De blauwhelmen en ik hebben het toen te midden van de angst en de stapels lijken zelfs nog op een zuipen gezet, ik zal het nooit vergeten. Liters Zuid-Afrikaanse wijn zijn er doorheen gegaan en we hebben ook nog vrolijke liedjes lopen lallen terwijl kalasjnikovs op vluchtelingen werden leeggeschoten.

De blauwhelm op tv ging door met vertellen dat de meeste van zijn collega-blauwhelmen temidden van de chaos door waren gegaan met beperking van de schade, in de hoop dat de Serviërs geen aanleiding zouden kunnen vinden om te gaan schieten. Maar sommige blauwhelm-collega's hadden gezegd: „Weet je wat... ze bekijken het maar met zijn allen. Het is tenslotte hun klote-oorlog.” En die waren naar binnen gegaan, sommigen om daar gewoon te zitten en voor zich uit te staren, sommigen om te klaverjassen. *Dat* gevoel wist ik ook alles van! Hadden wij in Rwanda ook gehad. Sommigen van ons zijn te midden van de slachtpartijen ook naar binnen gegaan. Ikzelf bijvoorbeeld ben tijdens de slachtingen mijn haar gaan wassen en toen blauwhelmen me vroegen of ik mee kon helpen met lij-

ken voor de poort wegslepen heb ik gezegd: Nee! Dat heb ik de hele dag al gedaan en er komen alleen steeds maar nieuwe bij. Iedereen bekijkt het maar.

U begrijpt: ademloos heb ik geluisterd naar die blauwhelm in Netwerk. Goed dat deze kant van het verhaal ook eindelijk eens een keer verteld mag worden, dacht ik nog.

Maar nee hoor! Ik was weer naïef. De blauwhelm was nog niet weggedraaid van het scherm, of daar verscheen het hoofd van Netwerk-presentator Fons de Poel. „Dutchbat zat te klaverjassen in Srebrenica,” zei het hoofd, heilig verontwaardigd. „Misschien dat daarover eens vragen in de Kamer gesteld zouden moeten worden.”

En toen, hup: door naar het volgende onderwerp.

In liefde en oorlog is alles geoorloofd. Tussen Netwerk, Nova en het Journaal is het oorlog. De stemming op de Nova-redactie zat er deze zomer dan ook goed in, schreef *Het Parool*. Met twee breed uitgemeten onderzoeksverhalen, over kinderporno en Srebrenica, heeft Nova de stelling dat er in de zomer niets gebeurt, gelogenstraft. „Komkommertijd bestaat niet meer!” juichte *Het Parool*.

Komkommertijd ging voorbij en de blaadjes zijn alweer van de bomen gevallen. Zo moesten we dagen en weken *alles* vernemen over Dutchbat, en zo was Dutchbat weer uit het nieuws verdwenen. Was het dan niet waar van die dertig moslims onder die Nederlandse tank? We weten het niet. Het Journaal heeft het verhaal niet afgemaakt. Ze hebben een ongecontroleerde beschuldiging wereldkundig gemaakt, een onthulling gedaan die geen onthulling was.

De journalistiek lijkt wel eens ten onder te gaan aan incidentenjournalistiek, het hollen door de waan van de dag. Aan een half woord genoeg hebben, dat is er een kenmerk van. Maar wie zich in politiek correcte, bevlogen betrokkenheid hult, heeft zelden last van rationeel weerwerk.

Besmeurde erfenis

Het onderzoek naar wangedrag van Canadese para's in Somalië

prof.dr. D. Winslow
drs. C.P.M. Klep*

Onderzoekscommissies kunnen héél boeiend zijn, vooral als ze zich met vredesoperaties bezighouden. Die zitten immers vol tegenstrijdigheden, complicaties en verrassende wendingen. Neem nu bijvoorbeeld de *Commission of Inquiry into the Deployment of Canadian Forces to Somalia in March 1993*. De Canadese regering stelde deze openbare commissie begin 1995 in naar aanleiding van een reeks ernstige incidenten tijdens een van de vele vredesmissies waaraan Canada sinds de Tweede Wereldoorlog had deelgenomen. Het ging hier om de inzet van het *Canadian Airborne Regiment* in Somalië twee jaar eerder. Het luchtdingsregiment maakte deel uit van *Unified Task Force (UNITAF)*, een door de Amerikanen geleide interventiemacht. UNITAF moest de rust in het door burgeroorlog geteisterde Somalië afdwingen en humanitaire hulp mogelijk maken.

Cultuurschok

De Canadese *airbornes* waren eind december 1992 – onverwacht en gro-

Prof. dr. Donna Winslow is antropologe en als *associate professor* verbonden aan de Universiteit van Ottawa. Ze deed onder meer onderzoek naar de militaire cultuur binnen de Canadese strijdkrachten, in opdracht van de *Commission of Inquiry into the Deployment of Canadian Forces to Somalia*. Deze studie werd gepubliceerd in boekvorm: *The Canadian Airborne Regiment in Somalia. A socio-cultural inquiry* (Canadian Government Publishing, Ottawa, 1997). Drs. Christ Klep is wetenschappelijk medewerker bij de Sectie Militaire Geschiedenis KL. Hij heeft zich vooral op (de historische achtergronden van) vredesoperaties toegelegd.

tendeels onvoorbereid – in het Somalische stadje Belet Huen terecht gekomen. Belet Huen was het centrum van een humanitaire hulpverleningssector die ongeveer dertigduizend vierkante kilometer besloeg. Het woestijnplaatsje lag bijzonder strategisch op een kruising van belangrijke noord-zuid en oost-west lopende wegen. Hulporganisaties en handelaren, maar ook milities en wapensmokkelaars

deden Belet Huen bijna dagelijks aan. Het stadje was in alle opzichten, zoals een waarnemer het uitdrukte, „*a challenging position in Somalia for a UN military force*”. De meeste Canadese soldaten hadden geen flauw idee waar ze eigenlijk terecht waren gekomen. De cultuurschok was enorm. Het gros van de militairen was vooraf niet veel verder gekomen dan het bekijken van CNN-nieuwsuitzendingen over

Afb. 1
Het insigne van
het Canadese
Airborne
Regiment

(Bron: D. Winslow,
The Canadian
Airborne Regiment
in Somalia. A Socio-
cultural Inquiry,
Ottawa, 1997)

Somalië. „It was like walking into the twilight zone”, zoals een Canadese soldaat het uitdrukte. De Canadezen slaagden er maar niet in om de Somalische stammencultuur te doorgronden en te accepteren. Het feit dat Somalische mannen vaak hand in hand liepen – een teken van vriendschap en vertrouwen – wekte vooral verbazing. Waren ze in dit land soms *en masse* homoseksueel? Veel Canadese militairen vonden ook de manier waarop Somalische mannen urineerden (namelijk op hun hurken) maar ‘verwijfd’.

Irritatie

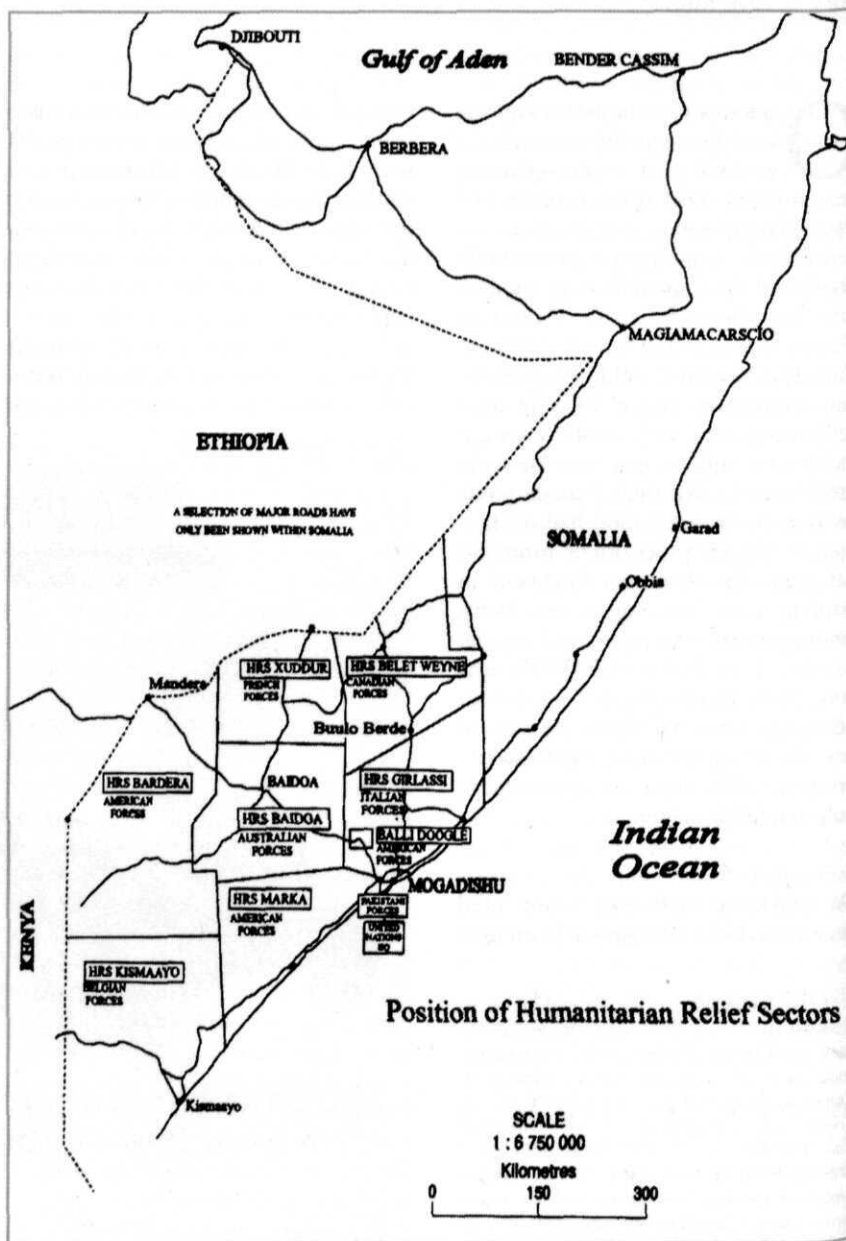
Maar al snel ging de verwondering over in irritatie en woede. De Canadezen kregen namelijk steeds vaker met diefstal te maken. Overdag waren het vooral kinderen die de kampen binnenslopen, 's nachts met name de jonge mannen. Dit was voor de Canadese *paratroopers* het toppunt van ondankbaarheid. Het stelen van voedsel en brandstof was nog te verkroppen, maar soms verdwenen ook uitrustingsstukken en zelfs persoonlijke bezittingen! De *Rules of Engagement* schreven voor dat alleen mocht worden geschoten op infiltranten die een directe bedreiging voor de soldaten vormden. Gepakte dieven moesten de volgende dag aan de lokale autoriteiten of de eigen familie worden overgedragen. Maar steeds vaker werden ze geblinddoekt en als afschrikwekkend voorbeeld bij het hek langs de weg gezet. Omdat deze handelwijze blijkbaar onvoldoende effect had, besloot de Canadese commandant, luitenant-kolonel Carol Mathieu, eind januari 1993 op eigen houtje dat dodelijk geweld toegestaan was tegen locals die betrappt werden. Of er sprake was van een vijandige intentie maakte hem weinig uit.

Dodelijke incidenten

Heel wat airbornes zagen in Mathieu instructies een vrijbrief om met wapengeweld een eind aan de reeks diefstallen te maken. Leden van het verkenningspeloton schoten op

4 maart 1993 twee ongewapende jonge Somaliërs in de rug. Een overleed ter plaatse, de ander raakte zwaargewond. Alles wees erop dat de twee mannen in een val waren gelokt. De verontwaardigde bataljonsarts zou even later van *an execution type shooting* spreken. Nog geen twee weken later, in de nacht van 16 op 17 maart, overleed de zestienjarige

Shidane Arone, enkele uren nadat hij – zonder verzet te bieden – op de Canadese compound was betrappt. De jongen was geboeid en door minstens twee militairen langdurig zwaar mishandeld, blijkbaar in een poging om een extreem afschrikwekkend voorbeeld te stellen. Andere airbornes, waaronder kaderleden, hadden het niet nodig gevonden om in te grijpen.

Afb. 2 Kaart van Somalië

(Bron: D. Winslow, The Canadian Airborne Regiment in Somalia. A Socio-cultural Inquiry, Ottawa, 1997)

De bloederige *trophy photo's* van de angstige jongen zouden later de hele wereld rondgaan en veel afschuw oproepen.

Het nieuws van beide incidenten bracht in Canada nogal wat opschudding teweeg. Deze deining kwam voor de Canadese minister van Defensie, Kim Campbell, erg ongelegen. Ze had juist haar kandidatuur voor het leiderschap van de conservatieve partij aangekondigd, een functie die de opstap naar het premierschap moest worden. Het beperken van de schade (*damage control*) en het vermijden van nog meer negatieve publiciteit was nu het parool.

Die aanpak werkte echter averechts. Met het uitlekken van steeds nieuwe details, raakten journalisten meer en meer in de hele affaire geïnteresseerd. Zowel de Canadese contingents- als de regimentscommandant had aanvankelijk geprobeerd om de incidenten intern af te handelen. Mede daarom kon de militaire politie pas vijf weken later aan haar onderzoek beginnen. Een hoop bewijsmateriaal was toen al verdwenen en ook de geheugens van getuigen begonnen opvallende lacunes te vertonen.

Omdat de media-aandacht niet verslaptte, besloot de Chef Defensiestaf een militaire 'debriefingscommissie' in te stellen onder leiding van generaal-majoor De Faye. Deze *De Faye Board of Inquiry*, die haar werk in grote haast en achter gesloten deuren volbracht, presenteerde in juli 1993 een rapport dat kool én geit spaarde. Het interne onderzoek had zich tot het contingent in Somalië beperkt. De top van het ministerie en de krijgsmacht bleef buiten schot. De commissie wees op een aantal 'verontrustende bevindingen' en deed een reeks concrete suggesties om bijvoorbeeld de discipline en de Rules of Engagement te verbeteren. Maar met de houding, opleiding en het moreel van het Canadian Airborne Regiment was volgens de De Faye-commissie weinig mis geweest. Integendeel, de soldaten hadden juist een grote tolerantie

tentoongespreid. Kreten als *ragheads*, *gimmies* en *smufties* voor de lokale bevolking waren naar de mening van de commissie ongepast, maar daarom nog geen bewijzen voor racisme binnen het regiment.

Publieke verontwaardiging

Ook het De Faye-rapport kon de publieke verontwaardiging en de mediabelangstelling niet temperen. De emoties liepen soms zo hoog op dat verschillende Canadese militairen op straat tegen beledigingen en – in een enkel geval – klappen opliepen. De soldaten van het Airborne Regiment, die in juli 1993 uit Somalië terugkeerden, begrepen de felle aanvallen niet. Waarom werden ze collectief verantwoordelijk gehouden voor de misdragingen van 'een paar rotte appels'? Het regiment had in Somalië onder barre omstandigheden toch ook heel veel goed werk gedaan? Veel airbornes vergeleken hun ontvangst met die van Amerikaanse Vietnam-veteranen in de jaren zestig. Het regiment reageerde met een muur van stilte. Wie de stilte doorbrak, werd uit *de band of brothers* gestoten.

De krijgsraden die inmiddels tegen de belangrijkste verdachten waren ingesteld, voedden slechts het bij velen levende gevoel dat de overheid de rechtsgang belemmerde. De hoofdverdachte, korporaal Clayton Matchee, had kort na de dood van Shidane Arone geprobeerd om zich met zijn schoenveters te verhangen. Matchee overleefde de poging, maar liep een zware hersenbeschadiging op. De militaire rechtbank vond dat hij niet kon worden vervolgd. Matchees kompaan, soldaat Brown, kreeg in maart 1994 vijf jaar gevangenisstraf en oneervol ontslag.

De militaire rechtbank veroordeelde verder enkele officieren en onderofficieren van het Airborne Regiment tot kortere vrijheidsstraffen en degradatie, omdat ze niet hadden ingegrepen. Het Openbaar Ministerie klaagde regimentscommandant overste Mathieu tot tweemaal toe aan, maar hij werd beide keren vrijgespro-

ken van schuld. Tegen niemand boven de rang van luitenant-kolonel werd een aanklacht ingediend.

De militaire De Faye-commissie en de krijgsraden konden weinigen overtuigen. Een spreekverbod voor alle betrokken militairen versterkte het idee dat het ministerie van Defensie en de landmacht iets te verbergen hadden. De reputatie van het Airborne Regiment kreeg begin 1995 opnieuw een flinke knauw toen enkele soldaten videobanden met onsmakelijke ontgroeningsrituelen aan de pers door speelden. De beelden toonden hoe airborne-recruten homo-erotische en zelfs racistische vernederingen moesten ondergaan, waarbij drank, alcohol en uitwerpselen prominent figureerden. De minister van Defensie besloot daarop de eenheid op te heffen. Dat gebeurde in maart 1995, tijdens een emotionele ceremonie op de thuisbasis van het regiment te Petawawa.

Nationaal trauma

De Somalië-affaire was intussen op een nationale schande gaan lijken. De kloof die gaapte tussen de – tot dan – vrijwel vlekkeloze Canadese *peace-keeping*-reputatie en de onthullingen over de inzet van het Airborne Regiment in Somalië was dan ook enorm. De muur van stilte die het regiment rond zichzelf had opgetrokken, de sussende terughoudendheid van het ministerie van Defensie en het feit dat hogere officieren vrijuit gingen, maakten de pers en het publiek alleen maar wantrouwiger. De militaire debriefingscommissie had vooral nieuwe en lastige vragen opgeroepen. De opheffing van het Airborne Regiment deed de problemen al helemaal niet verdwijnen.

Op aandrang van vooral de liberale oppositie in het parlement koos de regering daarom begin 1995 voor een diepgravend openbaar onderzoek door een onafhankelijk orgaan: de Commission of Inquiry into the Deployment of Canadian Forces to Somalia in March 1993. De minister van Defensie benadrukte dat de commissie alle vrijheid van handelen had,

„to get to the bottom of all the sorry events that unfolded in Somalia”. De commissie die de *Somalia Inquiry* uitvoerde, bestond uit twee rechters en een gerespecteerd journalist. Die konden op een grote staf van advocaten, onderzoekers, politierechercheurs en informatiespecialisten terugvallen. De commissie huurde ook een aantal externe deskundigen in om achtergrondstudies te schrijven over bijvoorbeeld het functioneren van het Canadese militair-juridische stelsel, de kwaliteit van de militaire opleidin-

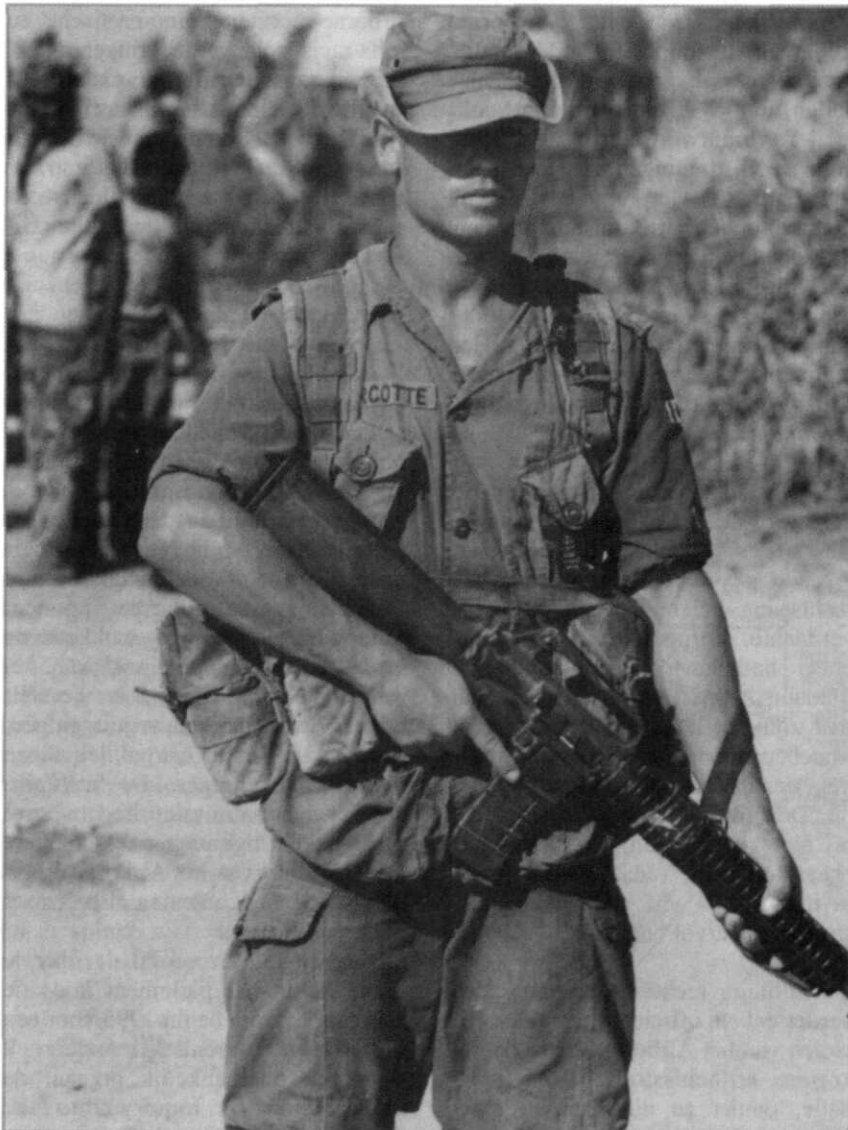
gen, racisme in de krijgsmacht of de sociale aspecten van de militaire organisatie. De drie *commissioners* leidden al met al het grootste openbare onderzoek in de Canadese politieke geschiedenis. De openbare verhoren begonnen in mei 1995.

Twee zaken in het bijzonder maakten de *Somalia Inquiry* extra interessant: de volledige openbaarheid en het brede mandaat. De commissieverhoren waren elke avond op de Canadese tv te zien. Zo ontstond als vanzelf een

soort ‘feuilletonvorm’ die wel een beetje aan ‘onze’ parlementaire enquêtecommissie-Van Traa deed denken. De tv-uitzendingen versterkten in elk geval het beeld dat de Canadese krijgsmacht publiekelijk werd ontleed. De onderzoeksresultaten en een lange reeks verbeteringsvoorstellen kwamen uiteindelijk in een ongeveer 1600 pagina’s tellend rapport terecht, dat de veelzeggende titel *Dishonoured Legacy* (oneervol legaat) meekreeg. De belangrijkste documenten die de commissie had kunnen achterhalen en alle verhoren werden vrijgegeven. Belangstellenden konden al deze teksten via een speciaal geproduceerde cd-rom (met bijbehorend zoekstelsel) raadplegen.

De commissie interpreteerde haar onderzoeksmandaat zo breed mogelijk. Het ging er niet om bepaalde individuen alsnog achter de tralies te krijgen: de commissie had namelijk geen strafrechtelijke bevoegdheden. Wel kon ze zogenoemde ‘*section 13 notices*’ uitdelen als tijdens het onderzoek bleek dat bepaalde militairen of politici onjuist of incompetent hadden gehandeld. Die kregen dan de kans zich met verweerschriften en kruisverhoren van getuigen te verdedigen. De commissie zou in haar eindrapport inderdaad over een aantal hogere officieren het oordeel van ‘individueel wangedrag’ uitspreken.

Maar het ging de commissie niet in de eerste plaats om het toemeten van schuld aan een paar rotte appels in het Airborne Regiment of daarbuiten. Ze benaderde het neerschieten van de twee jonge dieven en de dood van Shidane Arone in maart 1993 als het eindresultaat van een reeks structurele problemen binnen de Canadese krijgsmacht en het ministerie van Defensie. Somalië had die problemen aan de oppervlakte gebracht. Wilde de *Somalia Inquiry* wérkelijk een ‘zuiverend’ effect hebben, dan moest de onderste steen boven komen. Anders zou de hele affaire alleen maar verder doorzwerven. De commissie wenste zich daarom niet tot de

Afb. 3 Airborne-militair op patrouille

(Bron: D. Winslow, *The Canadian Airborne Regiment in Somalia. A Socio-cultural Inquiry*, Ottawa, 1997)

operationele voorbereiding en de feitelijke inzet van het Canadian Airborne Regiment te beperken. Het ging haar vooral om de bredere 'houding' waarmee de krijgsmacht en het ministerie de UNITAF-missie hadden aangepakt.

Verontrustende patronen

De centrale vraag waarop de Somalia Inquiry telkens opnieuw terugkwam, was dan ook: „*Did the leaders do what ought to have been done?*” Hadden ze voldoende leiderschap getoond en hun verantwoordelijkheid genomen? Leiderschap en verantwoordelijkheidsgevoel liepen volgens de commissie dwars door alle andere onderzoeksthema's (de bevelsstructuur, discipline, operationele planning, geschiktheid van het Canadian Airborne Regiment voor de missie in Somalië, mogelijke 'cover-ups', enzovoorts) heen.

De kwaliteit van de Canadese (onder-)officieren en hun verantwoordelijkheidsgevoel hadden in het verleden niet opvallend veel zorgen gebaard, zo stelde de commissie vast. De Canadese strijdkrachten hadden in de beide wereldoorlogen een goede reputatie opgebouwd. Hetzelfde gold bijvoorbeeld voor de jarenlange Canadese deelname (ook door het Airborne Regiment!) aan de vredesoperatie UNFICYP op Cyprus. Peacekeeping was in de Koude Oorlog zelfs zoiets als 'een typisch Canadees métier' geworden. Blijkbaar was er dus – te oordelen naar het Somalische debacle – de laatste jaren iets flink gegaan met het militaire leiderschap en de bereidheid om verantwoordelijkheid voor eigen en anderen daden te nemen.

De onderzoekscommissie verklaarde deze negatieve tendens voor een belangrijk deel uit de 'civilianisation' (bureaucratisering en technologisering) van de Canadese strijdkrachten. Het militaire beroep was, vooral onder invloed van technologisering en specialisatie, de laatste jaren steeds

minder een roeping en steeds meer 'just another job' geworden. Officieren maten zich meer en meer de utilitaire normen en het gedragspatroon van burgermanagers aan. Een ongezone carrière drang en angstvallig afschuifgedrag hadden langzamerhand de overhand op traditionele militaire waarden als inspirerend leiderschap, loyaliteit, eerlijkheid, durf en verantwoordelijkheidsgevoel gekregen. Smetten op het eigen blaas moesten angstvallig worden vermeden. Dat ondergroef, ook bij ondergeschikten, de bereidheid om (mogelijke) problemen vroegtijdig en stevig aan te pakken (*If it ain't broke, don't fix it*).

Dit was volgens de commissie de desastreuze houding die de leiding van het Airborne Regiment, de hoogste landmacht-echelons en het ministerie van Defensie voor, tijdens en na de Somalië-crisis beheerste. Het was onder meer de Chef Defensiestaf, generaal John de Chastelain, die het tijdens de Somalia Inquiry moest verduren. Hij had niets gedaan met een reeks duidelijke signalen dat het Airborne Regiment eigenlijk helemaal niet voor de UNITAF-missie gereed was. Het regiment kende om te beginnen grote disciplineproblemen, waarvan de wortels tot de jaren tachtig teruggingen. Tot tweemaal toe waren auto's van kaderleden die hard tegen deze problemen wilden optreden, op het kazerneterrein in brand gestoken. De schuldigen waren nooit gepakt. Alcoholmisbruik en drugs leidden herhaaldelijk tot verkeersongevallen en vechtpartijen. Vooral het *2nd Commando* kende een lange traditie van munitiediefstal en van agressief en racistisch gedrag. Dit commando voerde openlijk de 'rebel flag' uit de Amerikaanse burgeroorlog en benaderde de UNITAF-missie nog tijdens de eindoefening als een reguliere gevechtsoperatie.

Niemand binnen de hogere militaire echelons zag in deze signalen een verontrustend patroon. Niemand ondernam actie. Eind oktober 1992, dus luttele weken voor het vertrek van het

Airborne Regiment naar Somalië, werd de regimentscommandant, luitenant-kolonel Paul Morneault, ontslagen. Dat gebeurde op advies van zijn directe superior, de commandant van de *Special Service Force*, die zei het vertrouwen in overste Morneault te hebben verloren. Toch twijfelde De Chastelain noch de landmachttop aan de operationele gereedheid van het Airborne Regiment. Niemand stelde trouwens vraagtekens bij de keuze van het regiment voor deze zware overzeese missie. Dat verbaasde de onderzoekscommissie. De eenheid had in 1991 en 1992 immers zware klappen opgelopen tijdens een nieuwe ronde ingrijpende inkrimpingen en reorganisaties. Het Airborne Regiment was daarbij feitelijk van een zelfstandige 'kleine, snelle-interventiebrigade' tot een regulier infanteriebataljon met een minimale eigen logistieke en verzorgende capaciteit gedegradeerd. Een nieuw operationeel concept voor het regiment was nog volop in ontwikkeling. Niettemin bleven de airbornes de eerste keus als het om uitzending ging. Niets mocht blijkbaar de Canadese deelname aan een *high profile* operatie als UNITAF in de weg staan. De verantwoordelijke officieren hoopten wellicht dat de missie in Somalië goed zou aflopen. Maar, zoals de commissie bits opmerkte, „*hope is not a method*”.

Ambtelijke tegenwerking

Zag de onderzoekscommissie dus eigenbelang en het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel bij Defensie als een belangrijke verklaring voor het fiasco van de Canadese deelname aan UNITAF, haar eigen ervaringen met het ministerie tijdens de Somalia Inquiry versterkten deze inschatting nog. Om te beginnen had de commissie grote problemen met het *Somalia Inquiry Liaison Team* (SILT). Dit contactbureau was binnen het ministerie van Defensie opgezet om alle relevante documenten te verzamelen en te ordenen, alvorens ze aan de commissie over te dragen. De

commissie was over het werk van SILT echter absoluut niet te spreken. SILT vernietigde de samenhang van sommige computerbestanden, zodat een legpuzzel met duizenden losse stukjes ontstond. SILT voorspelde in de beginfase ook dat de koek met 7000 documenten wel aardig op zou zijn. Het aantal documenten bleek uiteindelijk 150.000 te zijn: in totaal 600.000 bladzijden!

Veel opgevraagde documenten arriveerden te laat (buiten de voorgeschreven deadline van dertig dagen), niet compleet of zonder enige indexering, in volgepropte dozen. Sommige belangrijke bewijsstukken ontbraken al helemaal. Een volledige harde schijf van het ministeriële *National Defence Operations Centre* bleek gewist en een cruciaal operationeel dagboek van het Airborne Regiment was verloren gegaan. Veel persoonlijke en semi-officiële (en vaak opvallend openhartige) correspondentie bleek trouwens via het nauwelijks geregistreerde e-mailcircuit te circuleren.

De onderzoekscommissie wilde niet aan de persoonlijke integriteit van de SILT-medewerkers twifelen, maar stelde wel vast dat het ministerie van Defensie blijkaar érg slordig omging met de vastlegging van belangrijke gegevens. De commissie suggereerde ook dat SILT blijkaar de gevangene was geworden van haar eigen loyaliteit aan Defensie. „*SILT was event-driven, not management-driven*”, zouden de drie *commissioners* later oordelen.

Obstructie van documenten

Waar de onderzoekscommissie wél kwaadwillige obstructie ontdekte, was bij de directie Voorlichting (DGPA: *Directorate General of Public Affairs*) van het ministerie. Het DGPA had in minstens één geval documenten bewerkt. Deze zaak kwam aan het rollen toen een tv-journalist, met de Canadese Wet Openbaarheid van Bestuur in de hand, stukken bij het DGPA opvroeg waaruit blijkaar gevoelige passages waren geschrapt. Een voorlichter

getuigde daarop dat er bij DGPA zoiets als een schaduwarchief bestond. Hij had, bij toeval, op het laatste moment kunnen voorkomen dat een collega bepaalde documenten uit dit archief liet verbranden. De nieuwe Chef Defensiestaf, generaal Jean Boyle, verklaarde niets van obstructie of vervalsing van documenten te weten. Had al iemand schuld, dan lag die volgens generaal Boyle helemaal bij zijn ondergeschikten. Wat de commissie (en de media) betrof, bevestigde Boyle's gedrag nog eens hoe slecht het met de *moral fibre* van de Canadese krijgsmacht was gesteld.

De commissie liep naar haar eigen mening langzamerhand tegen té veel tegenwerking vanuit Defensie aan om het zo maar te laten schieten. Ze laste daarom in de loop van 1996 een extra onderzoeksronde in, die zich vooral op het SILT en de directie Voorlichting concentreerde. Dit onderzoek zou uiteindelijk vijf maanden gaan duren en tot extra harde conclusies in het eindrapport leiden. De commissie doelde onder meer op generaal Boyle, die in oktober 1996 aftrad, toen ze schreef:

„Many of the senior leaders (...) have retired or moved on to other things. In our view, this can only be to the good of the armed forces”.

Een voortijdig einde van het Somalië-onderzoek

De Somalia Inquiry, zo hoopte de commissie in eerste instantie, zou een maand of negen gaan duren. De presentatie van het eindrapport was gepland voor december 1995. Maar dat werkschema bleek al snel volkomen onhaalbaar vanwege de brede interpretatie van het onderzoeksmandaat, de overstelpende hoeveelheid documenten, de vertragingstactiek van het ministerie van Defensie en het ingelaste onderzoek naar het gesleutel met documenten. De commissie vroeg twee keer extra tijd om het onderzoek behoorlijk te kunnen afronden. De regering voelde zich

daar wat ongemakkelijk onder: ze huiverde bij de gedachte van een zich voortslepende Somalia Inquiry. De commissie kreeg beide keren een verlenging met enkele maanden, aanzienlijk minder dan waar ze om had verzocht.

De commissie kondigde eind 1996 aan dat ze om een derde (en laatste) mandaatsverlenging zou vragen. Inmiddels was echter een nieuwe minister van Defensie aangetreden, Doug Young, die als doortastend te boek stond. Young gaf als zijn mening dat, wat hem betrof, alle relevante feiten over het Somalië-fiasco al wel zo'n beetje bekend waren: „*Every Canadian (...) knows who pulled the trigger. Everybody in Canada knows exactly what happened on the ground in Somalia*”. Het wekte dan ook nauwelijks verbazing dat de minister geen verder uitstel van het onderzoeksrapport duldde. De regering antwoordde in januari 1997 dat een derde verlenging niet in het nationaal belang was. De Somalia Inquiry moest eind maart worden afgerond en het rapport behoorde al in juni op tafel te liggen.

De commissie was geschokt. Ze had naar haar eigen mening nog een klein jaar nodig om het werk fatsoenlijk te kunnen afmaken. Alleen het onderzoek naar de voorbereiding op de UNITAF-missie was echt klaar. Dat gold niet voor de dodelijke incidenten van 4 maart 1993 (het neerschieten van de twee jonge Somalische dieven) en 16 maart 1993 (de dood van Shidane Arone). Ook wilde de commissie juist écht gaan graven in de stroom geruchten en aanwijzingen over cover-ups door de landmachttop en het ministerie van Defensie. Vooral het DGPA stond op de lijst voor nader speurwerk.

De Somalië-commissie was niet alleen geschokt en gefrustreerd, ze was ook woedend. Het ging hier om een principiële zaak. Volgens de drie leden van de commissie stond de deadline van de regering gelijk aan onaanvaardbare politieke inmenging

AIRBORNE

2 COMMANDO

in een onafhankelijk openbaar onderzoek naar een reeks ernstige incidenten. Die bemoeienis, zo viel in het eindrapport te lezen, was „alien to our political traditions and endangers principles of political accountability”. De signaalwerking was in de ogen van de commissie desastreus. De regering gaf in feite aan dat hoge militairen en officials ongestraft zouden blijven voor hun fouten in de hele Somalië-affaire. De commissie had juist willen aantonen dat het Canadese (militaire) rechtssysteem niet slechts soldaten en onderofficieren tot zondebokken maakt – zoals tot dat moment was gebeurd.

'Dishonoured Legacy': het eindrapport

Het was dus een verminkt eindrapport dat in de zomer van 1997 onder de titel Dishonoured Legacy verscheen. Maar maakte het voortijdig einde van het Somalië-onderzoek dit document dus tot een kostbare vingeroefening, zonder veel betekenis? De commissie vond in elk geval dat ze genoeg

gehoord en gezien had om een aantal forse conclusies te trekken. Inhoudelijk is het rapport inderdaad de moeite waard. Het is veel meer dan een sobere analyse van een reeks ongelukkige gebeurtenissen. De Somalië-commissie zag, als gezegd, de mislukking van de deelname aan UNITAF als symptomatisch voor de slechte gesteldheid waarin de Canadese strijdkrachten verkeerden. Zonder structurele verbeteringen zouden ook toekomstige vredesmissies het gevaar lopen te ontsporen.

De commissie wilde dus niet met een paar cosmetische aanpassingen volstaan. Dishonoured Legacy gaat diep in op een aantal fundamentele concepten, die in de begeleidende studies van externe deskundigen verder worden uitgewerkt. Twee van deze concepten, leiderschap en aansprakelijkheid, kwamen hiervoor al aan de orde. De commissie vond het zeer verontwaardigend dat vooral mensen in topposities weigerden hun fouten te erkennen. In enkele gevallen waren ze zelfs tot manipulatie en bedrog overgegaan. „The casualty of all this”,

schreven de commissieleden, „was one of the most cherished of military values – integrity”.

Het kwam er nu op aan het hoogste militaire ethos, dat de laatste jaren zozeer door de civilianisation van het defensieapparaat was aangetast, in ere te herstellen. Men mocht van de Canadese strijdkrachten, als bewaarplaats van de hoogste waarden van de natie, niet anders verwachten. Defensie moest zich daarbij inspannen om uit haar positie van maatschappelijke vervreemding te ontsnappen, aldus de commissie. Ze kon bijvoorbeeld de aanzet tot een breed maatschappelijk debat geven, zodat het publiek een beter inzicht in het doel, de nieuwe taken en de toekomst van de krijgsmacht zou krijgen. Defensie moest dus hoe dan ook haar neiging tot 'introspectie' opgeven en meer openheid betrachten. De commissie wees daarbij ook op de rol die bijvoorbeeld reservisten en cadetten zouden kunnen spelen als 'schakels' tussen de krijgsmacht en de maatschappij.

Aanbevelingen

De commissie verwerkte haar beschouwingen en conclusies in een lange reeks aanbevelingen: 160 in totaal. Enkele van de meest vérgaande hervormingsvoorstellen betroffen de militair-juridische dienst. Het *office of the Judge Advocate General* was tijdens de Somalië-affaire absoluut niet tegen zijn taak opgewassen geweest, zo oordeelde de commissie. Het rapport stelde voor om het bestaande office op te heffen en door een modernere organisatie te vervangen. In dit nieuwe militair-juridische stelsel zou de militaire politie bijvoorbeeld rechtstreeks aan het Openbaar Ministerie over strafrechtelijke zaken kunnen rapporteren. De commissie adviseerde ook om, naar het voorbeeld van het Amerikaanse leger, een krachtig, onafhankelijk toezichthoudend orgaan op te zetten in de vorm van een *office of the Inspector General*. Dit zou een soort superombudsman voor militaire zaken moeten worden, alleen verantwoordelijk aan het parlement en uitgerust

Afb. 4 De Zwarte Duivel: symbool van het Tweede Commando

(Bron:
D. Winslow,
The Canadian
Airborne
Regiment
in Somalia. A
Socio-cultural
Inquiry, Ottawa,
1997)

met een breed mandaat. Elke militair zou hier in vertrouwen met zijn grieven terecht kunnen. De commissie benadrukte dat alleen al haar eigen ervaringen met de intimidatie en bedreiging van getuigen het nut van een onafhankelijke Inspector General hadden aangetoond.

Het rapport *Dishonoured Legacy* besteedde ook veel aandacht aan de rol van het parlement. De commissie stelde vast dat de Canadese krijgsmacht door de nieuwe en complexe internationale taken – veel meer dan tijdens de Koude Oorlog – in het blikveld van parlement en maatschappij was komen te staan. De regering bleef natuurlijk voor het uitzendbeleid verantwoordelijk. Dat nam niet weg dat de parlementaire controle voor, tijdens en na de UNITAF-missie (te) weinig had voorgesteld. Het advies was daarom om een nieuwe parlementaire commissie in het leven te roepen, die toezicht op het ministerie van Defensie, de krijgsmacht en het uitzendbeleid moest houden. Deze nieuwe commissie zou zich bijvoorbeeld, aan de hand van toetsingscriteria, over de uitvoerbaarheid van een geplande missie kunnen uitspreken. Wellicht dat zo blunders à la Somalië in de toekomstige besluitvorming kunnen worden voorkomen.

De regering reageert

Het was inmiddels overduidelijk dat de nieuwe minister van Defensie, Doug Young, niet bepaald op de indringende conclusies van de Somalia Inquiry zat te wachten. Young had echter twee alternatieven in petto. Hij kondigde in januari 1997, dus enkele maanden vóór de publicatie van het eindrapport van de Somalië-commissie, de vorming van twee kersverse werkgroepen aan. Die moesten beide met hervormingsvoorstellen voor de Canadese strijdkrachten komen. De leden van de eerste werkgroep, vooral militair-historici, kregen als opdracht aan te geven op welke wijze de Canadese defensie het meest doelmatig kon worden ingericht voor de toe-

komst. De tweede werkgroep moest het militair-juridische systeem doorlichten en concrete verbeteringsmogelijkheden aangeven. Beide werkgroepen kregen van minister Young slechts drie maanden om hun werk te voltooien!

Het was duidelijk dat de taakstelling van de nieuwe werkgroepen en het mandaat van de Somalia Inquiry elkaar voor een belangrijk deel overlapt. Het viel ook te verwachten dat, alleen al vanwege de strakke tijdslimiet, de adviezen van de werkgroepen minder diepgaand zouden

De Somalië-commissie was sceptisch over deze twee nieuwe indringers op haar onderzoeksterrein en over de achterliggende bedoelingen van minister Young. Een van de commissieleden voorspelde dat Young zeer spoedig een hele reeks praktische verbeteringsvoorstellen zou aankondigen. Zo kon de minister laten zien dat hij *in charge* was en dat de Somalia Inquiry eigenlijk zijn nut had verloren.

Die voorspelling klopte aardig. Beide werkgroepen kwamen eind maart 1997 met hun concrete aanbevelin-

Afb. 5 Het afleveren van goederen (Bron: D. Winslow, *The Canadian Airborne Regiment in Somalia. A Socio-cultural Inquiry*, Ottawa, 1997)

zijn. Dat klopte. De rapporten van de militair-historici waren gemiddeld 36 bladzijden lang. *Dishonoured Legacy* daarentegen telde vijf delen, met in totaal 1600 bladzijden. Een van de historici vond, veelzeggend genoeg, het rumoer over de incidenten in Somalië (en dan vooral de dood van Shidane Arone) „*disproportional and the outrage ill-focused. The important issue is not who tried to keep a scandal out of the media but how best to shape the defence forces to serve Canada's national interest, under civilian control and within the price Parliament will accept*”.

gen. Minister Young nam de meeste vrijwel onmiddellijk over. Het betrof onder meer de aanstelling van een militaire ombudsman; grotere aandacht voor normen en waarden (bijvoorbeeld via de invoering van een gedragscode); de eis van een universitaire opleiding voor alle officieren; strengere selectie- en promotiecriteria en tempering van de (verbrokkelen- de) loyaliteit aan het eigen regiment, ten gunste van de bredere loyaliteit aan de Canadese krijgsmacht. Dit waren vooral praktische, op kortere termijn uitvoerbare aanbevelingen. De meeste gingen minder ver dan

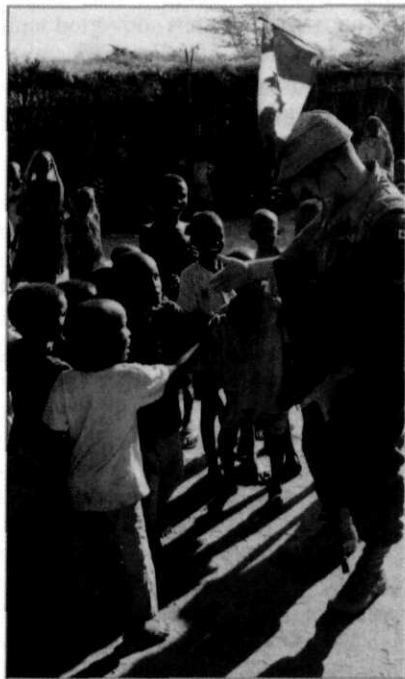
wat de Somalië-commissie in gedachten had.

Het Canadese ministerie van Defensie kwam in oktober 1997 met zijn officiële reactie op Dishonoured Legacy. Minister Young verwierp de diepgaande en kritische aanpak van de Somalië-commissie. Hij bleef de voorkeur aan de pragmatische conclusies en voorstellen van de twee werkgroepen geven. Minister Young wilde tegelijk de indruk vermijden dat Canada alleen schoorvoetend de harde lessen uit het Somalië-fiasco wilde leren. Het ministerie van Defensie rekende daarom voor dat 132 van de 160 aanbevelingen in Dishonoured Legacy in de praktijk eigenlijk toch al wel doorgevoerd werden. De overige 28 doelstellingen konden op andere manieren worden ingevuld. Kortom, de reactie van het ministerie van Defensie was zowel afwijzend als sussend. Het Canadese defensieapparaat was aan een grondig proces van heroriëntatie en hervorming begonnen, zo benadrukte minister Young.

De Somalië-commissie was daar nog niet zo zeker van. Ze had haar onderzoekswerk niet kunnen afmaken, ondanks de verzekering van eerdere bewindslieden dat het echec van de Somalië-missie tot op de bodem zou worden uitgezocht. Alleen een volledig onderzoek had op alle vragen kunnen ingaan. Waarom keken zovelen weg toen Shidane Arone werd mishandeld en stierf? Waarom was de commissie tegen een muur van stilte aangelopen? Hadden de hoogste politici en militairen van het ministerie van Defensie daadwerkelijk geprobeerd de misdragingen van het Airborne Regiment in een doofpot te stoppen?

Harde antwoorden op deze harde vragen hadden in elk geval de offers meer zin gegeven: de opheffing van het regiment of de verwensingen die Canadese militairen na Somalië hadden moeten ondergaan. „We were in a position”, schreef de commissie op een van de laatste bladzijden van

Dishonoured Legacy, „to allow the next generation of Canada's soldiers and the Canadian public to remember this as the point in our history when we corrected the mistakes of the past and resolved the systemic problems that appear to have plagued the Canadian Forces long before Somalia”. De commissie kreeg uiteindelijk niet de kans die pretentie volledig waar te maken.

Afb. 6
Een militair begroet Somalische kinderen (Bron: D. Winslow, The Canadian Airborne Regiment in Somalia. A Socio-cultural Inquiry, Ottawa, 1997)

Vredesmissies als onderzoeksobject

Vallen er concrete lessen uit het verloop en de ontknoping van de Somalia Inquiry te trekken? Als het Canadese onderzoek één ding zichtbaar maakte, dan is het wel de enorme complexiteit waaronder vredesoperaties gebukt gaan. Het aantal complicerende factoren is zowat oneindig. In gevechtsoperaties getrainde militairen voeren in een vijandige en onbekende omgeving 'elastische'

opdrachten uit die door politici – vaak in grote haast – zijn opgesteld. Voeg daarbij stress, cultuurverschillen, in elkaar overlappende bevelsniveaus, uiteenlopende karakters en variërende normen. Lardeer dit ten slotte met intensieve media-aandacht, politieke en institutionele belangen, honderden getuigen en tienduizenden documenten. Alles bij elkaar een mengsel dat voor een uitdijend, langdurig onderzoek garant staat, zeker als de onderzoekscommissie zichzelf een breed mandaat toekent.

We willen ter afsluiting nog op één aspect in het bijzonder wijzen. Binnen de Canadese defensieorganisatie ontstond al snel een nauwelijks verholde weerstand tegen de opzet en werkwijze van de Somalië-commissie. Vooral van militaire zijde klonk de kritiek dat de commissie te gemakkelijk 'van buitenaf' oordeelde over een organisatie waarvan ze de cultuur en omgangsvormen niet of nauwelijks kende. Veel militairen vonden ook dat commissieleden zich nooit helemaal in de spanning en dilemma's van een gewelddadige vredesmissie zouden kunnen inleven. Had de commissie dan nog wel het recht een – vaak moreel getint – vonnis over het gedrag van individuele militairen uit te spreken? Velen binnen de defensieorganisatie meenden ook dat de commissie de wond van Somalië onnodig lang open hield, terwijl de blik op de toekomst gericht moest zijn. De commissieleden pareerden, als gezegd, deze kritiek met de stelling dat het verwerkingsproces pas écht kon beginnen als alle feiten bekend waren en alle schuldigen ter verantwoording waren geroepen. Anders zou de wond maar blijven doorzweren. Het Somalië-onderzoek bracht deze fundamentele tegenstelling tussen beoordeelaar en beoordeelde op doordringende wijze aan het licht.

Beter luisteren, meer seks?

dr. R. Moelker, majoor drs. J. Ambaum, drs. E. Overbeek & drs. M. Schipper*

Inleiding**

Sommige militairen worstelen met de vraag: heb ik na mijn uitzending nog wel een gezin om in terug te keren? Een uitzendtermijn van zes maanden, voorafgegaan door een periode van opleiden en opwerken, eist een hoge tol van het gezin van de militair. Wanneer de vrouw niet achter de uitzending staat of wanneer het gezin aan te veel stress blootstaat, is er een gereede kans dat de relatie slechter wordt. In het somberste scenario staat de militair voor een moeilijke keuze: of hij kiest voor zijn gezin en verlaat als uiterste consequentie het leger, of hij kiest voor echtscheiding.

Met het huidige KL-beleid waarbij een militair één jaar na de uitzending wederom uitzendbaar is, kan de belasting voor zowel de militair als het gezin groot zijn. Het verhaal van

Marijke Schoonhoven is een voorbeeld dat uit het leven gegrepen is (zie tekstblok; de naam van de geïnterviewde is om redenen van privacy veranderd). In Marijkes gezin is de uitzending duidelijk een proef, met als inzet de vraag of dit gezin dit soort situaties wel aan kan en indien deze vraag negatief beantwoord wordt, welke consequenties moeten daar dan aan verbonden worden?

Marijke Schoonhoven is gehuwd met Peter. In hun situatie speelt heel duidelijk mee dat de voorwaarden waaronder militairen hun werk moeten doen, veranderd zijn sinds de val van de Muur. Peter was in dienst gegaan om 'zijn land te dienen' en het te verdedigen tegen een grootschalige aanval. Hij had niet getekend voor crisisbeheersingsoperaties. Het bericht dat Peter uitgezonden zou worden, werd thuis niet goed ontvangen. Ook de kinderen hadden het er moeilijk mee. Marijke was, zoals ze zelf zegt, in het begin 'heel opstandig' en zei dat Peter dan maar ontslag moest nemen. Ze vond echter zelf dat ze dat niet van haar man kon eisen. In overleg hebben Peter en Marijke afgesproken dat ze het deze uitzending zouden proberen. Als het niet lukt, zullen ze 'om de tafel gaan zitten' en de alternatieven afwegen.

Marijke krijgt veel steun en aandacht van familie en burens. Ze is blijven werken. Tijdens haar afwezigheid zorgt een vertrouwde oppas voor de kinderen. Ze onderneemt

leuke dingen met de kinderen. Als Marijke wordt vergeleken met andere vrouwen met wie gedurende het onderzoek is gesproken, heeft Marijke verhoudingsgewijs minder problemen. Ook zijn de problemen niet al te zwaar. Toch is Marijke niet echt gelukkig. In het begin nam ze pillen en sliep ze slecht. Ze geeft zichzelf een mager vijfje op de schaal voor de (subjectieve) beleving van geluk. Een halfjaar uitzending is ook erg lang voor Marijke: ze moeten bij haar niet aankomen met de mededeling dat Peter volgend jaar weer uitgezonden wordt.

Opzet

De vraag of gezinnen en vooral achterblijvende partners van militairen een uitzending aankunnen, hangt sterk af van de hulpbronnen die zij kunnen benutten. De hulpbronnen vergemakkelijken de uitzendperiode en bieden oplossingen voor problemen. De formele thuisfrontzorgorganisatie is één van de hulpbronnen. Maar ook de informele steun van vrienden, familie, burens en lotgenoten kan daartoe worden gerekend. Dat sociale steun werkt is bekend, maar hoe het werkt, is nog steeds de vraag. In dit artikel staat de vraag centraal in hoeverre wederkerigheid in sociale steunrelaties uit zowel de omgeving als binnen het gezin een rol speelt in de effectiviteit van de steunverlening. Die effectiviteit van de steunverlening zal worden afgemeten aan de kwaliteit van de relatie en aan de houding van de partner van de militair ten

* Dr. R. Moelker is als universitair docent in de militaire bedrijfskunde verbonden aan de Koninklijke Militaire Academie. Reacties op dit artikel zijn welkom, bij voorkeur per e-mail: r.moelker@kma.nl, postadres: Koninklijke Militaire Academie, Postbus 90154, 4800 RG, Breda.

Majoor drs. J. Ambaum is psycholoog en werkzaam als hulpverlener bij de Afdeling Individuele Hulpverlening.

Drs. E. Overbeek & drs. M. Schipper zijn aan de Universiteit Utrecht afgestudeerd in de psychologie.

** De auteurs willen op deze plaats kolonel drs. J. Terpstra en kolonel drs. W. Martens danken voor hun steun en opbouwende kritiek. Speciale dank komt drs. A. Zijlmans van het Bureau Nazorg van de Afdeling Individuele Hulpverlening toe.

opzichte van toekomstige uitzendingen. Een aantal nevenvragen met betrekking tot de waardering die partners hebben voor de thuisfrontzorg wordt eerst besproken, alvorens op de centrale vraag antwoord kan worden gegeven.

Achtereenvolgens komen aan de orde: het onderzoek; de organisatie van de thuisfrontzorg; de evaluatie van de thuisfrontzorg; de voorkeur voor informele steunnetwerken; de rol van wederkerigheid (ruil). Daarna wordt besproken: de operationalisatie van de 'kwaliteit van de relatie' en 'houding ten opzichte van de uitzending'; de rol van wederkerigheid in de sociale omgeving en binnen het gezin, en luister- en knuffelgedrag in relatie tot seksuele problemen. Het artikel sluit af met een aantal conclusies.

Het onderzoek

In januari 1997 werden vierhonderd vragenlijsten gezonden aan vrouwen van wie de partners ongeveer een jaar eerder uitgezonden waren geweest (bijvoorbeeld UNPROFOR en andere kleinere missies). De vragenlijst is uitsluitend door vrouwen van uitgezonden mannelijke militairen ingevuld, aangezien er nog zeer weinig vrouwelijke militairen worden uitgezonden. 233 Personen beantwoordden de vragenlijst. Van deze 233 vragenlijsten zijn er 210 gebruikt in de onderstaande analyse. De steekproef was genomen uit vrouwen van Beroeps Onbepaalde Tijd (BOT)-personeel. De keuze voor BOT-personeel was gemaakt omdat het niet gewent was dat de resultaten zouden worden beïnvloed door adolescentieproblemen van jonge mensen die geen vaste relatie hebben.

De selectie van personen die al enige tijd geleden een uitzending hadden meegemaakt, had twee voordelen. Ten eerste stelde het de onderzoekers in staat om lange-termijneffecten van de uitzending vast te stellen. Ten tweede ontstond de mogelijkheid de ervaringen van de partners van mili-

tairen met die van de militairen zelf in relatie te brengen.¹

De thuisfrontzorg

Omdat Defensie heeft onderkend dat het thuisfront invloed heeft op het functioneren van militairen, is de volgende passage in het Mission Statement van de Koninklijke Landmacht opgenomen: „Zij (de landmacht, RM) staat borg voor een goede personeelszorg, met speciale aandacht voor degenen die worden uitgezonden en hun thuisfront”. Duidelijker kan het niet. De landmacht weet dat thuisfrontzorg belangrijk is, al was het alleen maar omdat er anders geen militair meer te motiveren is voor een uitzending.

De zorg voor het thuisfront die momenteel door Defensie wordt geboden, beslaat een breed terrein van activiteiten. Vóór de uitzending worden informatiedagen en een afscheidsavond georganiseerd. Tijdens de uitzendingen zijn er onder meer regionale contactdagen, en een dag halverwege de uitzending waarop men met vragen terecht kan bij een telefooncirkel en er een nieuwsbrief wordt verzorgd. Na de uitzending wordt er een medaille-uitreiking georganiseerd, waarbij de militair een herinneringsmedaille krijgt en zijn partner een zilveren thuisfrontroosje. Voor de bemensing van de thuisfrontcomités, de telefooncirkel en het verzorgen van info- en contactdagen wordt een groot beroep gedaan op vrijwilligers. Daarbij gaat men uit van het helper-help-principe, dat zijn effectiviteit ontleent aan het idee dat lotgenoten elkaar het beste begrijpen en elkaar dus ook het beste kunnen helpen.

Een vangnet van professionele hulpverleners is een onmisbare component van de thuisfrontzorgorganisatie. Psychiaters van de Afdeling Individuele Hulpverlening, geestelijk verzorgers en de maatschappelijk wer-

¹ Ambaum, J. - *Stress bij partners van uitgezonden militairen*. Scriptie Universiteit Utrecht (1998).

kers van de Maatschappelijke Dienst Defensie rekenen het militaire gezin tot hun werkterrein. Dat is ook logisch, want het Mission Statement belooft immers 'speciale aandacht' voor het thuisfront.

Evaluatie van de thuisfrontzorg

Vergeleken met civiele bedrijven, met andere Nederlandse krijgsmachtdelen en met buitenlandse krijgsmachten² is het zorgsysteem van de landmacht het meest uitgebreid en lijkt de kwaliteit van de geboden zorg sinds 1993 'hoog' (voor die tijd, bijvoorbeeld bij Unifil-uitzendingen, hadden veteranen en hun thuisfront veel klachten).³ Dit soort vergelijkingen zijn weliswaar belangrijk, maar zij is gebaseerd op onderzoek onder uitgezonden militairen. Uiteindelijk moet men voor de beoordeling van de thuisfrontzorg toch de mening vragen van de achtergebleven vrouwen.

Allereerst blijkt dat 60 procent van de vrouwen het eens is met de passage die is ontleend aan het Mission Statement „bij de landmacht is aandacht voor het thuisfront”. 24 Procent antwoordt neutraal, 16 procent is het oneens met de stelling. Informatie-

² Bartone, J.V. & P.T. Bartone - *American Army Families in Europe: Coping with Deployment Separation*. Paper delivered at the International Workshop on 'The Importance of Research on the Homefront and the Need for Family Support' Brussels: Royal Military Academy (1997).

Moelker, R. & C. Cloin - 'Families and Deployment: Giving Voice to the Home Front', in: J.L. Soeters & J.H. Rovers (eds) *Netherlands Annual Review of Military Studies 1997, The Bosnian Experience*. Breda: Royal Netherlands Military Academy. (1997) 153-172.

Soir, E. de - *Peace-support operations and family problems: Support activities to prevent culture shock and psychosocial family trauma*. Paper delivered at Nato/Partnership for Peace workshop 'Psychological Readiness for Multinational Operations: Directions for the 21-st Century', 7-9 July (1997) Heidelberg.

³ Bramsen, Dirkzwager & Ploeg - *Deelname aan vredesmissies: gevolgen, opvang en nazorg. Een onderzoek onder veteranen, gezinsleden en zorginstellingen*, Amsterdam, VU/EMGO (1996).

	Oneens	Neutraal	Eens	N
Kinderen jonger dan 12 jaar hebben veel aan de thuisfrontinformatiedag	49	37	14	153
Ik had geen behoefte aan zo'n officieel afscheid op het vliegveld	22	12	66	183
Een informatiebundel moet uitgebreid zijn	5	6	89	209
Bij de Landmacht is aandacht voor het thuisfront	16	24	60	206
De thuisfrontinformatiedag voorafgaand aan de uitzending is nuttig	9	22	70	200
Regionale thuisfrontdagen zijn nuttig	9	40	51	188
Vanwege de afstand was het voor mij moeilijk om regionale thuisfrontdagen te bezoeken	52	23	25	183
Thuisfrontbladen geven mij de informatie die ik nodig heb	13	37	50	193
Het situatiecentrum doet nuttig werk	7	20	73	194
De telefooncirkel is een goede manier om mensen met elkaar in contact te brengen	7	39	54	185
Ik vind dat je meer hebt aan je eigen familie, vrienden en burens dan aan de door defensie georganiseerde thuisfrontzorg	12	29	60	188

* Door afronding zullen niet alle rijen tot 100% optellen

Tabel 1 Opinions over thuisfrontzorg in percentages

bundels moeten voldoende informatie bevatten. De grote meerderheid vindt een informatiedag voor het thuisfront voorafgaand aan de uitzending nuttig (70 procent). Voor kinderen jonger dan 12 jaar lijkt de thuisfrontinformatiedag van uitgezonden niet bijzonder zinvol. De regionale thuisfrontdagen worden door 51 procent van de vrouwen nuttig gevonden.

De informatiedag voorafgaand aan de uitzending wordt dus als nuttiger beschouwd dan de regionale informatiedagen. Slechts een minderheid (25 procent) vond de afstand tot de plaats waar de regionale thuisfrontdagen werden gehouden te groot. (Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat waarnemers of militairen die vanwege een specialistische functie aan een bataljon worden toegevoegd vaker ver weg wonen van de grote eenheid die op een bepaald moment uitgezonden wordt.) 50 Procent van de vrouwen is van mening dat thuisfrontbladen de informatie geven die ze nodig hebben. Informatie is één van de belangrijkste behoeften van de vrouwen. Dat blijkt uit bijvoorbeeld uit het feit dat vrouwen om bereikbaar te blijven voor hun partner, een mobiele telefoon aanschaffen. Over de informatieverschaffing van het situatiecentrum van de landmacht is de overgrote meerderheid tevreden

(70 procent). Kennelijk slaat de formule waarbij de meest recente informatie uit verre uitzendgebieden door middel van één contactpunt te verkrijgen is, aan.

Opinions zijn belangrijk omdat zij wensen en meningen in kaart brengen. Maar wat eveneens belangrijk is, is het concrete gedrag. Het gaat er dan om welk gebruik de vrouwen maken van de aangeboden mogelijkheden. 63 Procent van de vrouwen bezocht nooit een regionale thuisfrontdag. 19 Procent ging één keer. 18 Procent bezocht de regionale thuisfrontdagen meerdere malen. 48 Procent van de vrouwen heeft het situatiecentrum gebeld om informatie over haar partner te verkrijgen en 89 procent leest de thuisfrontbladen grondig om zodoende de relevante informatie te krijgen. Slechts 7 procent heeft met de telefooncirkel gebeld, terwijl uit de opinions (zie tabel 1) blijkt dat 54 procent het ermee eens is dat telefooncirkels een goede manier zijn om mensen met elkaar in contact te brengen. Het vrijwilligerswerk in de thuisfrontcomités wordt gedragen door enkele enthousiaste mensen (3 procent).

Conclusie

We kunnen concluderen dat het systeem van thuisfrontzorg in een

behoefte voldoet, zij het dat er ook altijd individuele klachten ('ik heb nooit iets van Defensie gehoord') of kritiekpunten zijn. Deze kritiek en klachten moeten wel degelijk serieus genomen worden, ondanks het feit dat de thuisfrontzorg positief wordt beoordeeld.

De klachten komen namelijk meestal voort uit situaties waarin mensen een minderheidspositie innemen, bijvoorbeeld omdat zij als partner van een individueel (niet in bataljonsverband) uitgezonden militair het gevoel krijgen 'vergeten' te zijn.

Voorkeur voor informele steunnetwerken

De positieve beoordeling van de thuisfrontzorg laat één aspect onbelicht, namelijk dat men de zorg die door Defensie georganiseerd wordt toch vooral als een laatste vangnet ziet. 60 Procent van de vrouwen meent dat je meer hebt aan je eigen familie, vrienden en burens. Deze mening van de vrouwen is veelbetekend: men zou de thuisfrontzorg niet willen missen, juist omdat dit zo'n belangrijk vangnet kan zijn, maar tegelijkertijd heeft men een duidelijke voorkeur voor de eigen steunnetwerken.

Eén van de vrouwen, die in een open vraag haar mening over de thuisfrontzorg naar voren brengt, formuleert deze spanning heel genuanceerd: „Als er echt wat aan de hand is, is de landmacht een goede steun, die ook redelijk snel hulp biedt, toch is de steun van vriendinnen en/of buurvrouwen meer met emoties verbonden, zodat je sneller met hen over bepaalde onderwerpen praat dan met de hulpverleners van de landmacht”.

Andere vrouwen stemmen hiermee in. Zij schrijven: „het is goed dat er thuisfrontzorg is, al had ik het niet nodig”, „het is goed om de gelegenheid te hebben met vrouwen te spreken die in dezelfde situatie zitten”, „persoonlijk, zou ik liever steun krijgen vanuit mijn omgeving dan van mensen die voor mij vreemden zijn”, en „steun van mijn familie was dicht bij mij dan de steun vanuit het leger”.

Uitwisseling van ervaringen

De voorkeur voor steun uit de eigen directe omgeving van familie, vrienden en burens is goed te begrijpen. De meeste mensen zullen immers de problemen die hen emotioneel diep raken niet met de eerste de beste 'vreemde' willen delen, ook niet wanneer deze 'vreemde' is opgeleid om hulp te verlenen (de psycholoog, maatschappelijk dienstverlener of geestelijk verzorger).

Het principe van de zorg voor het thuisfront is erop gericht om met vrijwilligersnetwerken een 'zelfhulp'-systeem op te zetten dat de nadelen (de onbekendheid) opheft. Eén van de belangrijkste doelstellingen is om vrouwen met elkaar in contact te brengen, ze bekend met elkaar te maken om zodoende een uitwisseling van ervaringen tot stand te brengen die steun, troost en goede raad oplevert.

De thuisfrontzorg verbeteren, betekent dan ook waarschijnlijk niet dat er meer professionele hulpverlening moet komen, maar dat die hulpverlening moet worden ingezet om het informele steunnetwerk te stimuleren

en te begeleiden. De formele zorg vanuit Defensie moet het informele netwerk zoveel mogelijk ondersteunen. (Om dit te bereiken kan men overigens niet buiten professionele hulpverleners. Bovendien is voor ernstige gevallen traditionele professionele hulpverlening broodnodig.)

Met andere woorden, het bestaande beleid om informele steunnetwerken tot stand te brengen en te stimuleren, zal gecontinueerd en zo mogelijk zelfs geïntensiveerd moeten worden, wil de landmacht haar belofte uit het Mission Statement gestand doen. Intensivering is wenselijk omdat het halfjaarlijks starten en begeleiden van nieuwe informele steunnetwerken constant nieuwe energie vereist. Thuisfrontcomités, telefoonkringen enzovoort hebben een levenscyclus van ongeveer een half jaar. Bij elke nieuwe uitzending moet de KL-organisatie zich opnieuw inspannen om informele steunnetwerken te begeleiden.

Ik help jou, jij helpt mij!

Maar om informele steunnetwerken te stimuleren, moet men inzicht hebben in de vraag hoe sociale steun werkt. Met andere woorden: hoe helpen mensen elkaar? Hiermee zijn we gearriveerd bij de hamvraag van dit artikel. Over sociale steun is onder-tussen veel bekend. Zo weet men bijvoorbeeld dat sociale steun een soort buffer is waardoor gebeurtenissen die stress opwekken niet meteen tot een crisis in het gezin hoeven te leiden.⁴ Meestal wordt sociale steun gezien als één van de hulpbronnen die een gezin in een crisissituatie ter beschikking staat.⁵ Anders geformuleerd, hoe meer en hoe beter de sociale steun, hoe geringer de kans op disfunctionerende en gestresse gezinnen.

Hoewel er veel onderzoeken zijn naar de relatie tussen stress en sociale steun, zijn er slechts weinig onderzoeken naar het mechanisme dat sociale steun in werking zet.⁶ Buiten Defensie zijn er echter wel aanzetten tot theorievorming en onderzoek.

Daarbij is wederkerigheid (in de literatuur gebruikt men het begrip 'reciprociteit') het centrale concept. Het wederkerigheidsbegrip gaat uit van een bepaalde ruilrelatie. Wanneer iemand een ander helpt, verwacht deze daarvoor een wederdienst die qua 'waarde' gelijk is. In bekende volksgezegdes als 'voor wat, hoort wat', of 'de liefde moet van twee kanten komen' vindt men het wederkerigheidsprincipe terug. Het gevolg van deze sociale ruil is dat er netwerken tussen mensen gaan ontstaan die een zekere continuïteit hebben.

Twee benaderingen

Er zijn twee tradities in de sociale ruiltheorieën die leiden tot verschillende antwoorden op de vraag hoe mensen elkaar helpen.⁷ De collectivistische benadering legt de nadruk op vertrouwen in ruilrelaties en ziet sociale steun als iets wat hoort bij gemeenschapswaarden, terwijl de rationalistisch-individualistische benadering de verleende sociale steun ziet als iets dat moet worden geruild tegen een wederdienst van (minstens) gelijke waarde.

Deze twee benaderingen komen overeen met het onderscheid tussen de traditionele en de moderne militaire familie. De traditionele krijgsmacht en het traditionele militaire gezin zijn

⁴ Rosen, L.N. & L.Z. Moghadam - 'Matching the support to the stressor: Implications for the buffering hypothesis'. *Military Psychology* 2(1990)(4), 193-204.

⁵ Hill, R. - *Families Under Stress*, New York: Harper & Row (1949).

McCubbin, H.I. - 'Integrating Coping Behavior in Family Stress Theory'. In: *Journal of Marriage and the Family*. 41 (May) (1979), 237-244.

McCubbin, H.I. & J. Patterson - 'Family Adaptation to Crisis'. In: H.I. McCubbin, A.E. Cauble, J. Patterson (eds.) *Family Stress, Coping and Social Support*, Springfield: Charles C. Thomas (1982).

⁶ Cohen, S., & Wills, T.A. - 'Stress, social support, and the buffering hypothesis'. *Psychological Bulletin*, 98, (1985) 310-357.

Moelker, R. & C. Cloïn - Tussen ruil en offer. Steunrelaties t.b.v. het thuisfront. *Kernvraag*, nr. 112, (1997) p. 42-53.

⁷ Ekeh, P. - *Social Exchange Theory. The Two Traditions*. London: Heineman (1974).

beide 'gulzige instituties',⁸ waar individualiteit ondergeschikt is aan een collectivistische instelling van wederzijdse steunverlening. Moskos⁹ stelt dat de vrouw en het militaire gezin deel uitmaken van de militaire gemeenschap. Het voordeel is dat de leden van de militaire gemeenschap elkaar bijstaan in moeilijke tijden, zonder hier nu direct een wederdienst voor te vragen. De hulp is een uiting van vertrouwen in de anderen.¹⁰ Taken in het gezin zijn op traditionele wijze verdeeld, waarbij de vrouw het merendeel van de zorgtaken voor haar rekening neemt terwijl de man hoofdkostwinnaar is en de 'zwaardere' onderhoudswerkzaamheden in huis uitvoert.

De rationalistisch-individualistische benadering is herkenbaar in het moderne militaire gezin en de moderne krijgsmacht. Het gezinsleven van de militair is dan gescheiden van zijn/haar werksituatie.¹¹ Dat betekent dat de niet-militaire partner in vele gevallen zelf een baan heeft en een eigen vrienden- en kennissenkring. Taken in het gezin zijn verdeeld op basis van gelijkwaardigheid. Man en vrouw dragen beiden zorg voor de kinderen en het onderhoud ten behoeve van het huis(houden). Steun komt tot stand op basis van calculerend gedrag, waarbij er een balans wordt gemaakt van de kosten en de baten van de verleende steun. Wanneer de wederdiensten niet voldoende lucratief zijn, houdt de steun- (ruil) relatie op te bestaan.

⁸ Coser, L. - *Greedy Institutions*, New York: The Free Press (1974).

Segal, M.W. - 'The Military and the Family as greedy Institutions'. *Armed Forces and Society*, vol. 13 No.1, Fall (1986) 9-38.

⁹ Moskos, C. - 'Van instituut naar beroep'. In: *Beroep Militair, de militaire professie in internationaal perspectief*, Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, (1983) 103-112.

¹⁰ Kramer, R.M. & T.R. Tyler - *Trust in organizations. Frontiers of Theory and Research*, Thousand Oaks/London/New Delhi, Sage Publications (1996).

¹¹ Moskos, C. - 'Van instituut naar beroep'. In: *Beroep Militair, de militaire professie in internationaal perspectief*, Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, (1983) 103-112.

Naast deze 'voor wat, hoort wat' instelling komen er in moderne gezinnen uiteraard minder extreme opvattingen voor met betrekking tot sociale steun. Maar het gaat er hier om een scherpe schets van de verschillen tussen het traditionele en het moderne militaire gezin te maken.

Conclusie

De hypothese die uit het bovenstaande volgt, is dat naarmate het militaire gezin moderner is, de kwaliteit van de relatie en de houding ten opzichte van uitzending meer zal worden beïnvloed door wederkerigheid in de sociale steun. Ruilrelaties, in de zin van 'voor wat, hoort wat' zullen dan belangrijker zijn voor de organisatie van sociale hulpnetwerken, thuisfrontcomités, burenhulp, enzovoort. De vraag of mensen elkaar willen helpen, wordt dan afhankelijk van hetgeen zij er zelf beter van denken te worden.

Als steungedrag effectief is, dan moet dat onder meer tot uiting komen in een verbetering van de kwaliteit van de relatie en een positievere houding ten opzichte van de uitzending.

Kwaliteit van de relatie

Een periode van een half jaar waarin men van de partner gescheiden is, is moeilijk voor de achterblijvenden. Dat is dan ook de reden om zich zorgen te maken over de kwaliteit van de relatie. De meeste vrouwen missen hun partner erg. Eén van de vrouwen zei: „Ik mis mijn partner erg, meer dan ik verwacht had, geef ik toe. Ik mis gewoon mijn maatje waarmee ik kan praten en aan wie ik mijn problemen kan vertellen”. 74 Procent van de vrouwen heeft een voorkeur voor een uitzendtermijn die korter is dan vier maanden. Slechts enkele vrouwen zijn blij dat hun partners voor een tijdje weg zijn. Zes van 197 vrouwen zouden het niet erg vinden dat hun man elke twaalf maanden zou worden uitgezonden (opgeruimd staat netjes?). Uitzending stelt heel duidelijk de kwaliteit van de relatie op de

proef. De schaal die wordt gebruikt om de kwaliteit van de relatie te meten, bestond uit de som van de scores op vragen als „we hadden seksuele problemen”, „soms zou ik willen dat we gescheiden waren”, „we hadden vaak ruzie over kleine dingen”. Het gemiddelde op deze schaal voor de kwaliteit van de relatie was 9.54 (laagste score = 6, hoogste score = 26). Hoe hoger de score op de schaal voor huwelijkskwaliteit, hoe slechter de relatie is.

Houding ten opzichte van de uitzending

Wanneer een uitzending tot grote problemen leidt binnen het gezin, is uitstroom uit de organisatie een van de manieren om de problemen op te lossen. De militair besluit de krijgsmacht te verlaten en zijn (of haar) geluk te beproeven in een civiele arbeidsomgeving. De houding van de partner is vaak doorslaggevend bij de keuze om de organisatie te verlaten. Daarom is op verschillende manieren aan de partners gevraagd hoe zij tegenover het verschijnsel uitzending staan. 38 Procent van de vrouwen stemde in met de stelling „voor mij hoeft zo'n uitzendperiode nooit meer”. 83 Procent was het eens met de positief geformuleerde stelling „ik red mij wel als mijn partner weer uitgezonden moet worden”. Tezamen vormden deze items een redelijk betrouwbare schaal voor de houding van de vrouwen ten opzichte van uitzendingen.

Wederkerigheid in de sociale omgeving

Het netwerk van familie, kennissen, vrienden en vrouwen van militairen uit het eigen bataljon kan erg belangrijk zijn voor het thuisfront. Dit netwerk is een bron van zowel materiële als emotionele steun. Om te onderzoeken op welke manier de sociale steun vanuit het netwerk is gerelateerd aan de kwaliteit van de relatie en de houding ten opzichte van uitzending, is gebruik gemaakt van

regressieanalyse. Wij zullen in dit artikel de techniek laten voor wat zij is en alleen de voornaamste bevindingen beschrijven.

Het kan van belang zijn om een groot netwerk te hebben. Een groot netwerk betekent immers dat men meer hulpbronnen kan aanspreken. De omvang van het sociale netwerk was gemeten door het aantal contacten met netwerkleiden (familie, vrienden, vrouwen uit het bataljon) te tellen. Het gemiddeld aantal contacten is 16,9. Het gemiddeld aantal contacten waarbij het thuisfront materiële ondersteuning kreeg was 2,8. Het gaat dan om hulp in de huishouding, hulp bij de zorg voor de kinderen, hulp bij transport, ziekte of financiële problemen. De vrouwen kregen emotionele steun van gemiddeld 4,2 verschillende personen. In gemiddeld 2,2 contacten is er sprake van een relatie waarbij de hulp die geboden wordt, wederkerig is. Tegenover de ene dienst staat dan een wederdienst (voor wat, hoort wat).

Emotionele steun

De omvang van het netwerk, de hoeveelheid materiële en immateriële steun, en de wederkerigheid in de relaties, zijn niet van invloed op de houding van de achtergebleven partner ten opzichte van de uitzending. Wel wordt de kwaliteit van de relatie beïnvloed door de hulp vanuit de omgeving. Tegen de intuïtie is de bevinding dat naarmate het aantal contacten toeneemt, de kwaliteit van de relatie verslechtert. Wellicht geeft dit aan dat vrouwen uit de relatie 'wegvluchten'. Het duidelijkste verband is tussen 'kwaliteit van de relatie' en 'totale hoeveelheid ontvangen emotionele steun'. Wanneer een partner meer emotionele steun ontvangt, is de kwaliteit van de relatie beter. Het is opmerkelijk dat emotionele steun zo'n belangrijke positieve rol speelt, terwijl het ontvangen van materiële steun totaal geen invloed uitoefent op de kwaliteit van de relatie. De aan de ruiltheorie ontleende hypothese dat effectieve steun gebaseerd is op een bepaalde mate van

wederkerigheid wordt in deze analyse dus niet ondersteund. Wederkerigheid in het sociale netwerk heeft geen invloed op de houding ten opzichte van de uitzending, en ook niet op de kwaliteit van de relatie.

Wederkerigheid binnen het gezin

De voornaamste steun na de uitzending moet waarschijnlijk toch van de militair komen. Als de militair zijn achtergebleven partner goed opvangt, zal in vele gevallen de zware uitzendingperiode vanuit een meer optimistisch perspectief worden gezien en zal de kwaliteit van de relatie meestal weer snel op het niveau van voor de uitzending komen (in het Engels spreekt men dan van *marital reconciliation*). 42 Procent van de ondervraagde vrouwen stelt zelfs dat de relatie door de uitzending sterker is geworden (28 procent antwoordt 'niet van toepassing', de overigen: 'neutraal/enigszins van toepassing'). In 81 procent van de gezinnen is de militair er duidelijk trots op dat zijn vrouw het tijdens uitzending 'zo goed had gedaan'.

Belgisch onderzoek ondersteunt de Nederlandse bevindingen: 60 procent van de Belgische echtparen zei dat ze de test hadden doorstaan en „*had become stronger and closer, because both partners have become more autonomous and mature*”.¹²

Een luisterend oor

Het zal de militair niet altijd meevalen om de partner goed op te vangen, want hij heeft zelf ook vele ervaringen te verwerken en hij heeft daarbij waarschijnlijk ook behoefte aan een luisterend oor. Meestal luisteren beide partners goed naar elkaar: 83 procent

van de vrouwen stelt dat de mannen naar de ervaringen van het thuisfront luistert. 66 Procent van de mannen wil praten over zijn ervaringen tijdens de uitzending. Het naar elkaar luisteren is duidelijk een interactie waarin wederkerigheid een grote rol speelt: A luistert naar B en B luistert naar A. De statistische analyse lijkt echter te wijzen op een groter belang van 'luisteren' ten opzichte van 'praten'. Het lijkt erop dat een militair die luistert naar zijn partner hoger scoort op de schaal voor kwaliteit van de relatie en dat zijn partner positiever staat tegenover toekomstige uitzendingen dan een militair die voornamelijk praat over zijn eigen ervaringen. Het ruilaspect lijkt hier dus wederom niet van toepassing. Het lijkt vanuit het perspectief van de militair beter voor de relatie om emotionele steun (luisteren!) te geven, dan om te nemen.

Taakverdeling

Ook de taakverdeling binnenshuis is een kwestie van ruilverhoudingen. Echter, hier is geen sprake van een eenduidig te interpreteren verband tussen ruil en de aspecten 'kwaliteit van de relatie' en 'houding ten opzichte van uitzending'. De hypothese is eenvoudig. Wanneer er een bepaalde balans is in alle taken die zich binnen een huishouding kunnen voordoen (voorbeeld: als Riet kookt, doet Piet de afwas of omgekeerd) dan zal deze gelijkheid in de ruilverhouding leiden tot een betere relatie en een positievere houding ten opzichte van uitzending. De taken binnen militaire gezinnen bleken vaak op traditionele wijze verdeeld. Uit de analyse blijkt dat hoe vaker de vrouw de verantwoording voor de opvoeding van en de zorg voor de kinderen alleen moet dragen, hoe lager de score op 'kwaliteit van de relatie' is.

Een zelfde (maar geringer) effect doet zich voor bij de administratieve taken in het huishouden. Een tweede bevinding is moeilijker interpreteerbaar: indien de man meer werk binnen en buiten het huis verricht, dan leidt dit tot een positievere houding van zijn partner ten opzichte van uitzending. →

¹² Wauters, N. - *The Psychosocial Support of the Soldiers and their Families during Long-term Operation Abroad*. Paper delivered at the International workshop on 'The Importance of Research on the Homefront and the Need for Family Support'. Brussels: Royal Military Academy (1997).

Luisteren, knuffelen en seksuele problemen

Opzettelijk is hierboven voorzichtig gesteld dat luisteren belangrijker lijkt dan praten. Wanneer de gegevens iets grondiger geanalyseerd worden, blijkt er namelijk wel degelijk sprake van wederkerigheid. Deze analyse richtte zich op twee andere aspecten, namelijk het knuffelgedrag en de aan- of afwezigheid van seksuele problemen. Aan de vrouwen is gevraagd: „in de eerste tijd na de uitzending knuffelden wij erg veel” en „we hadden problemen op seksueel gebied”.

Deze vragen lijken bedreigend, aangezien zij betrekking hebben op het privé-leven van de geïnterviewden. In de Nederlandse cultuur is seks echter nog nauwelijks een taboe. De meeste respondenten vonden de vragen dan ook acceptabel (de vragen werden respectievelijk door 5 en 6 van de 210 respondenten niet beantwoord).

Praten en luisteren veronderstellen altijd een interactie tussen de gesprekspartners. Men praat niet gemakkelijk wanneer de toehoorder niet actief luistert. Elk gesprek valt dood wanneer er één is die een monoloog afsteekt.

De resultaten uit de analyses zijn overduidelijk: luisteren hangt in belangrijke mate samen met het knuffelgedrag en leidt tot een vermindering van seksuele problemen. Partners die luisteren naar hun vrouwen knuffelen vaker de ontberingen van de uitzending weg dan partners die alleen maar praten. De emotionele steun die ontstaat door te luisteren naar de partner wordt gecomplemen-

teerd met het fysieke aspect van weer met elkaars lichaam vertrouwd te raken. Bij nadere analyses blijkt overigens de factor praten toch ook van belang, want wanneer er geen wederkerigheid is in het gesprek, dan leiden 'praten' of 'luisteren' tot een afname van het knuffelgedrag. Luisteren en praten zijn twee zijden van de munt die de inscriptie 'communicatie' draagt.

Conclusie

Liefde moet van twee kanten komen. Dit gezegde geldt ook in uitzendsituaties. Als het thuisfront de militair die wordt uitgezonden niet steunt, zou het problematisch kunnen worden om voldoende militairen bereid te vinden voor een periode van zes maanden huis en haard te verlaten. De missie van internationale *peace-keeping* operaties zou ernstig worden bedreigd indien de partners van de militairen door slechte ervaringen een negatieve houding ten opzichte van uitzendingen zouden ontwikkelen.

Steunorganisaties, zowel formele professionele hulpverlening als de meer informele (op vrijwilligers gebaseerde) thuisfrontzorgorganisatie, zijn daarom belangrijk voor de toekomst van *peace-keeping* operaties. Vrijwilligersnetwerken zijn preventief: zij helpen al te grote problemen te voorkomen. De professionele hulpverlening fungeert als vangnet voor degenen die ondanks de informele steun in grote problemen geraken. De door vrijwilligers bemenste thuisfrontcomités, telefoonkringen en de mogelijkheid tot contact met lotgeno-

ten tijdens thuisfrontdagen, zijn waarschijnlijk de efficiëntste steunorganisaties binnen de landmacht, aangezien zij emotionele steun weten te mobiliseren en te activeren. Uit het onderzoek blijkt dat het thuisfront juist behoefte heeft aan emotionele steun. Een luisterend oor van een vriend(in), familielid, buur of lotgenoot is het type steun dat de kwaliteit van de relatie van militair en zijn partner bevordert.

In het onderzoek is de vraag onderzocht of effectieve steun moet zijn gebaseerd op wederkerigheid. Er is geen bewijs voor de hypothese dat er altijd een wederdienst moet worden verleend voor elke geleverde dienst. Vooral wanneer het om emotionele steun gaat, kan men niet als een boekhouder te werk gaan. Mensen helpen elkaar ook zonder direct een wederdienst te verlangen (eigenbelang op de lange termijn blijft uiteraard wel een rol spelen, immers: iedereen heeft op een bepaald moment behoefte aan emotionele steun).

Wederkerigheid in het gezin blijkt cruciaal voor het weer aan elkaar wennen na de uitzending en de kwaliteit van de relatie. Een goede communicatie bevordert de kwaliteit van de relatie en is tevens van invloed op de fysieke aspecten van het samenleven (knuffelen/seksuele problemen). Het is voor de militair belangrijk om over de uitzending te praten, maar het is voor de relatie nog beter om actief naar de ervaringen van de achtergebleven partner te luisteren. 40 Procent praten en 60 procent luisteren lijkt een aardige suggestie.

MENINGEN van anderen

**Geestelijke verzorging:
dichtbij, adequaat
en doelmatig**

In zijn artikel* schetst de weleerwaarde G.L. Born een beeld van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Hij doet dat vanuit zijn perspectief als (hoofd)krijgsmachtspredikant. Dat perspectief is wellicht de oorzaak van een ernstige lacune in zijn artikel. De geestelijke verzorging (door hem onder meer gekenschetst als aandacht voor mensen) is immers vooral een verantwoordelijkheid van de commandant. Het welzijn van het personeel is op alle niveaus één van de fundamenten voor het functioneren als commandant.

Dat welzijn moet in de meest brede betekenis van dat woord worden opgevat: dus zowel fysiek, als sociaal als geestelijk. Als er iemand 'nuldlijns' zorg verleent, is het de commandant. Daarachter – en soms daarnaast – staat de geestelijke verzorger. Maar ook die staat daar als professionele verzorger niet alleen. Binnen de organisatie zijn er meer instanties die zich bezighouden met zorg, waaronder geestelijke zorg. Wat te denken van de onderdeel (huis-)arts die op hetzelfde niveau functioneert. Daarnaast is er in de organisatie nog een aparte afdeling individuele hulpverlening, met daarin onder meer psychologen. En *last but not least* is er de werkelijke nuldlijns zorg, te weten: die zorg die wordt verleend op basis van kameraadschap. En in de allerlaatste plaats, of wellicht wel in de eerste plaats, is er de mens zelf. Ook die is vaak in staat – maar soms ook niet – om zijn ervaringen te integreren tegen de achtergrond van zijn levensovertuiging.

Het vorenstaande kan eenvoudig zijn verdiende plaats krijgen door de door weleerwaarde Born gehanteerde definitie van geestelijke verzorging enigszins aan te passen, te weten: „de aandacht van mensen voor zichzelf en voor anderen met oog op de integratie van hun levenservaringen tegen de achtergrond van hun levensover-

tuiging”. Kortom, er is een helder beeld geschetst wat geestelijke verzorging inhoudt, maar naar mening is die schets niet compleet. Geestelijke verzorging omvat meer dan de activiteiten van geestelijke verzorgers.

P.H. DE VRIES - kolonel der cavalerie

ANTWOORD op meningen van anderen

**Geestelijke verzorging:
dichtbij, adequaat
en doelmatig**

Graag reageer ik op de opmerkingen die kolonel P.H. de Vries maakte bij mijn artikel over geestelijke verzorging in het decembernummer van 1998.

Laat ik allereerst zeggen dat ik blij ben met de door hem gegeven aanvulling. Ik heb inderdaad geschreven vanuit het perspectief – dat lag ook voor de hand! – van de diensten geestelijke verzorging zelf. Evenwel, ik acht de aanvulling van kolonel De Vries zeer waardevol. Het statement dat de commandant de eerst verantwoordelijke is voor het hebben en instandhouden van goede zorgvoorzieningen binnen de aan zijn verantwoordelijkheid toevertrouwde eenheid, acht ik van groot belang. In dat opzicht is de commandant zeer zeker 'nuldlijns' te noemen. Daarom dank voor deze gemaakte, en terechte, opmerking!

Dat neemt echter niet weg, dat deze commandantenverantwoordelijkheid – hoe belangrijk ook! – een meer professionele zorg van artsen, maatschappelijk werkers, psychologen en (dat ook) van geestelijk verzorgers niet overbodig maakt. Integendeel, ze roept die juist op. Er is naast de eigen onvervreembare verantwoordelijkheid die elk mens voor zichzelf en anderen draagt, ook meer *specifieke* zorg nodig. Die laatste is wat de *geestelijke* zorg betreft in de krijgsmacht toevertrouwd aan de diensten PGV, RKGV, HGV en JGV. Daarover iets te vertellen, beoogde ik in het onderhavige artikel.

Nogmaals dank voor de reactie.

drs. G.L. BORN,

hoofd krijgsmachtspredikant

Aankondiging boek

Van telegraaf tot satelliet

**125 Jaar telecommunicatie
in de Koninklijke Landmacht**

Martin Elands, Jan Hoffenaar, Ronald Verbeek en Herman Roozenbeek

Omvang: ca. 312 pagina's

Formaat: 17x24 cm

Gebonden

Rijk geïllustreerd

ISBN: 90 1208 694 9

Prijs: f 49,50 in de boekhandel

Verschijnt: 18 februari 1999

Met het Koninklijk Besluit nr. 2 van 18 februari 1874, waarin koning Willem III de vorming van 'eene afzonderlijke afdeling' van militaire telegrafisten aankondigde, begon 125 jaar geleden de geschiedenis van het Regiment Verbindingstroepen. In het boek *Van telegraaf tot satelliet* volgen de auteurs de ontwikkeling van deze technische discipline binnen de Koninklijke Landmacht op de voet. Daarbij is niet alleen aandacht voor technische innovaties en tactische ontwikkelingen, maar ook voor de operationele inzet van het verbindingdienstpersoneel tijdens de mobilisatieperiodes van 1914-1918 en 1939-1940, en tijdens de strijd in de meidagen van 1940 en in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea tussen 1945 en 1962.

In de periode na 1950 bouwde de verbindingdienst zowel voor de nationale sector als ten behoeve van het legerkorps te velde omvangrijke verbindingssystemen op, die in de loop der jaren steeds werden gemoderniseerd. Vanaf de jaren tachtig verschoof de nadruk van het onderhouden van de verbindingen naar de beheersing van het gehele dataverkeer. In het telematica-tijdperk overschreed de verbindingdienst ook andere grenzen: er kwam een grote nadruk op de wereldwijde inzet van KL-personeel bij zogeheten vredesoperaties, terwijl het onderscheid tussen de telematica-activiteiten van de krijgsmacht delen meer naar de achtergrond verdween. Eén ding is in al die 125 jaar echter overeind blijven staan: *het bericht moet door.*

* MS 167(1998)(12) 617-623.

Samenvattingen

T.G.J. Damen. Integrale verantwoordelijkheid van de commandant

Een commandant is bij uitzending voor alles verantwoordelijk. Deze verantwoordelijkheid is er continu, elk uur, elke dag, zeven dagen per week. Colin Powells regels zijn lessen voor voor elke commandant, zoals blijkt uit de voorbeelden uit de praktijk.

Th. Ent, E. van Seters. De Verbindingsdienst anno 1999

Dit jaar viert de Verbindingsdienst het 125-jarig bestaan van het Regiment Verbindingstroepen en het 50-jarig bestaan als wapen. Dit artikel beschrijft de dynamiek rond en binnen de Verbindingsdienst, toen, nu en in de toekomst.

H. Roozenbeek. Van telegraaf tot satelliet

De oprichting van „eene afzonderlijke afdeling” van militaire telegrafisten op 18 februari 1874 betekende het begin van ‘de Verbindingsdienst’. Anno 1999 strekt haar taak zich uit over het gehele terrein van ‘command, control and communication’.

L. Polman. Journalistieke zeperds?

Journalistiek is – aldus het Handboek Journalistiek – een activiteit die erop is gericht nog onbekende feiten, meningen en impressies te verzamelen, te ordenen en zo snel mogelijk te publiceren, zodat een groot publiek daarvan kennis kan nemen. Een insider laat zien dat hieraan op verschillende manieren inhoud wordt gegeven, en niet altijd zorgvuldig.

D. Winslow en C. Klep. Het onderzoek naar wangedrag van Canadese para's in Somalië

De Canadese regering stelde begin 1995 een openbare commissie in die het wangedrag door militairen van het ‘Canadian Airborne Regiment’ tijdens de UNITAF-missie in Somalië (1992-1993) moest onderzoeken. Vooral de mishandeling en dood van een Somalische jongen – die binnen het Canadese kamp was opgepakt – had veel opschudding veroorzaakt. De onderzoekscommissie stuitte echter op veel tegenwerking en op mogelijke ‘cover ups’. Ze moest daarom haar eindrapport herhaaldelijk uitstellen. Toen duidelijk werd dat de commissie met vérgaande conclusies zou komen, trok de (nieuwe) Canadese regering haar politieke steun aan het onderzoek in.

R. Moelker, J. Ambaum, E. Overbeek & M. Schipper. Beter luisteren, meer seks?

Praten kunnen wij, in zijn algemeenheid, allemaal goed. Managementliteratuur geeft aan dat zij die meer praten (als het tenminste geen onzin is) betere carrièreperspectieven hebben dan de meer zwijgzamen. Maar daar staat tegenover dat een goede luistervaardigheid in de privé-sfeer tot een betere relatie met de partner kan leiden. Zo wijst onderzoek naar het aan elkaar wennen na de uitzending (‘marital reconciliation’) onder partners van uitgezonden militairen uit dat er een relatie is tussen luisteren, seksuele problemen en knuffelgedrag. Een tweede belangrijke conclusie is dat de meest effectieve hulp vanuit de sociale netwerken van het thuisfront uit emotionele steun bestaat. Deze steun wordt gegeven zonder dat daar iets tegenover hoeft te staan.

Summaries

T.G.J. Damen. Full responsibility of the commandander

A peace-keeping mission confronts the commander with full responsibility. This responsibility is continuous; each hour, each day, seven days a week. Colin Powell's rules are 'lessons learned' for any commander, as the case-stories indicate.

Th. Ent, E. van Seters. The Signal Corps in the year 1999

This year the Signal Corps is celebrating its 125th anniversary as a Regiment and its fiftieth anniversary as an independent arm of the army. This contribution clarifies the dynamics in and around the Signal Corps, then, now and in the future.

H. Roozenbeek. From telegraph to satellite

On February 18, in 1874, the King decided that there was to be a special branch of military telegraphists. This was the beginning of the Corps of Signals. In the year 1999 its task comprises the full spectrum of 'command, control and communication'.

L. Polman. Journalistics fizzles?

According to the Journalist's Handbook, journalism is an activity directed at the collection, sorting and fast distribution of yet unknown facts, opinions and impressions, in order to inform a large audience. An insider demonstrates that this can be done in several ways, which are not always meticulous.

D. Winslow, C. Klep. The inquiry into the misconduct of Canadian paratroopers in Somalia

Early 1995 the Canadian Government set up a public commission to investigate misconduct of soldiers of the Canadian Airborne Regiment during the UNITAF-mission in Somalia (1992-1993). The assault and following death of a Somali youth – caught within the Canadian barracks – has caused a great upheaval. The commission met with opposition and possible 'cover-ups' and had to postpone a final report again and again. Confronted with probable far-reaching conclusions, the new Canadian Government withdrew its political support.

R. Moelker, J. Ambaum, E. Overbeek & M. Schipper. Better listening, more sex?

Generally, we talk well. Management literature indicates that people who talk a lot (if it makes sense) have better prospects for their career than the more silent ones. However, the ability to listen carefully contributes to a better relation with the partner. According to research about marital reconciliation between partners, there is a link between listening, sexual problems and hugging. A second important conclusion is that the most effective assistance concerning the home front, consists of emotional support. This support is unconditional.